

Sammelband

Copy

3

n vl
Sul
m
n
J
b
e
t
n
J
2
m
S
o
p
n
m
e
r
m
u
h
p
v
u
p
d
o
m
m
p
l
o
m
m
m
m

1.

CATECHIS

MVS PER OMNES QVAESTIONES

& circumstantias, quæ in iustam tracta-

tionem incidere possunt, in usum

prædicatorum diligenter

ac pie absolutus.

AVTORE M. ERASMO

Sarcerio Annemontano.

ANNO M. D. XXXIX.

AD BONARVM ARTI
um studiosam iuuentutem
Reinhardi Hadamarij
Epigramma.

Lurida criminibus tua si præcordia spurcis
Horruerint, cuncti cassa nitore boni.
Dogmata prouentus dubij diuina peribunt,
Ranciduli tetro uase recepta sinus.
Cantio pestiferæ fiet cygnæa Mephytes,
Et uirus fient Attica mella merum.
Doctiloquis ergo pietas addeda Camœnis,
Et ueræ studio religionis amor.
Omne præsentē, tibi quos p̄scripsit in usus
Annæmontanus candidiore librum.

1940 g 9397

M. ERASMVVS SARCE-
rius humanissimo ac summo Theo-
logo M. Leonardo Vuagener,
Sigenſis eccleſiæ paſtori
digniſſimo, S. D.

CONSCRIPSI in hunc, quem ui-
des, libellum optime Leonarde,
Catecheſeos doctrinæ expoſiti-
ones, ad quas, ut conſcriberem,
adegit me ſingularis amor, quē
erga ſuccincta illa ac ſimplicia noſtræ reli-
gionis tamen ſanctiſſima capita, gero. Si
enim tantarum rerum theſaurum ſpectes,
quid illis articulis preciſius? quid ſublimi-
us? Si breuitatem, quid ſuccinctius? quid
rotundius? Si ornatum, qui ſolet fere ubiq;
eſſe uenustæ breuitatis comes, quid limati-
us? quid elegantius? tandē quid perfectius?
De uero dei cultu & charitatis operibus,
quid ſanctius? quid purius exiſtit decalogo?
in quo adeo nihil redundat, nihilq; deficit,
quod merito dicatur e cœlo à ſumma atque
perfectiſſima ſapientia deſcendiſſe. De ar-
ticulis fidei quid dicam? in quibus pulcher-
rimo ordine ſanctæ Trinitatis officia po-

A ij nun-

nuntur ob oculos, quid quæque persona,
nostræ salutis causa, fecerit, & adhuc facit,
Orationem Dominicam quis hominum in
talem ordinem, idc̄q; sub tam paucis uerbis,
cogere potuisset? ita ut septem petitionibus
tantum, liceat tam spiritualia, quàm corpo-
ralia ad facietatē usq; petere, nec simpliciter
petere, sed & certificari, quod Deus talis sit
qui & uelit & possit petita dare. In hoc em̄
subiectum est illi regnū, potentia & gloria.
In hoc & sacramēta, tanq; pignoralia quæ-
dam signa, accesserūt Catechismo, ne quic-
quam de beneuola Dei erga nos uoluntate
dubitaremus. Siquidē illa unā cū Spiritu
sancto promissiones Dei Patris in Christo
confirmant. In his itaq; capitibus uolui me
iuuenem Theologum primum exercere.
Nec spero aliquem fore, qui meam operam
sinistre interpretaturus sit, cum his expoli-
tionibus nihil aliud quæsierim, nisi ut me
exercerē, et simul alijs iuuenib. Theologis,
exercitandi præberē occasionē. Tu autem,
mi Leonarde, unā cum alijs maturioribus
Theodidactis, has meas primitias iudica,
num analogiæ fidei respondeant, iudicatas,
si piæ fuerint, proba. Vale Sigenæ Teu-
grorum 25. Nouembris, Anno 1536.

CONTEN
TA HVIVS LIBRI PRÆE
CIPVA.

Expositio { Decem præceptorum.
Articulorum fidei.
Orationis dominicæ.
Baptismi.
Sacramenti altaris.

Quæstiones & obiectiones
obiter solutæ.

An pecunia, potentia, humana præsidia &c. abijcienda
sint

An coram Deo medijs utendum sit

An deus possit in creaturis uenerari

An liceat imagines aut picturas habere representantes
Deum aut Sanctos

Quur deus permittat incidere homines in idololatriam

An completio legis post acceptum Spiritum sanctum, in
nobis sufficiat ad perfectam iustitiam

An liceat sabbatum frangere

Qui fiat, quod hodie maioribus nullum præstetur obse-
quium

Qui fiat, quod hodie paucissimi ex relictis heredibus, &
ex seruis, & ancillis fœliciter agant in hac uita

A iij An

An impijs parentibus, magistratibus, tutoribus, dominis
& heris obtemperandum sit

An morositas parentum, magistratus, soluat quartum
praeceptum

Quaestio de causis latentibus sub uoce cedis in quinto
praecepto

Obiectio, si quintum praeceptum & de causis intelligi
debet, tunc nemo alienus est à cede.

Obiectio contra orationem pro inimicis

Obiectio unde discendum sit diligere inimicos, & ora-
re pro eis

An iniuria ac iniustitiæ aliorum iustificandæ sint.

Obiectio de commoditatibus coelibatus

Obiectio de soluendo castitatis uoto

Obiectio de mercede coelibatus

An parentes possint impedire liberos à matrimonio.

Obiectio contra philosophos & scholasticos, an Deus
iudicet adfectus

Obiectio de marito uxoris capite

Obiectio de prohibito adulterio, & interim concessa
stupratione & scortatione

Obiectio, an uxores uerberibus adfici debeant, quia iuxta
poëtam: Iræ amantium, reintegratio est amorum.

Obiectio, quia impossibile est habere animum purum ab
adfectibus. Ideo liberum est scortari. Nemo enim ob-
ligatur ad impossibilia

Obiectio, an peccatum sit, exercere mercaturam, agere
opificem negociari &c.

Obiectio mercatorum: Nemo cogitur ad emendum no-
stras

*stras merces: Ergo non furamur, cum eas carissime
etiam distrahimus*

Questio, an liceat usuras exercere

*Obiectio in speciem contraria, Mutuo dantes, & nihil
inde sperantes*

Questio, an necessitas excuset furtum

An fures suspendi debeant

*Questio, Qui fiat, quod nostro hoc seculo omnes que-
rantur de egestate, opifices de sua infortuna, mer-
catores de sua*

*Obiectio, de iure magistratus in honestos fures, qui ho-
nesti specie furantur*

Obiectio de impatientia vulgi erga politica institutione

Obiectio de transgressione politica institutæ

*Obiectio, an malefacta proximi sint iustificanda, quia
non est dicendum falsum testimonium*

*Obiectio, an in uniuersum non sit obrectandum alijs,
aut iudicandum alios*

*Obiectio, an liceat crimina prodere, quæ uergunt in pu-
blicam internitiem*

Questio, quando liceat prodere crimina fratris

*Questio, an omnis concupiscentia sit prohibita in nono
precepto*

Obiectio de precio illarum rerum, quæ permutantur

Questio, an liceat pignora accipere

Questio, an omne desiderium peccatum sit

*Questio, an liceat seruum, ancillam abducere, aut ad se
recipere sine consensu possessoris*

*Questio, an liceat seruis ac ancillis discedere, à morosis
dominis aut heris*

A

iiij

Questio

Quæstio an possit uxor suscipi uiuente marito
Quæstio, an ea etiam credenda sint, quæ in duodecim
articulis non continentur,
Quæstio, quis conseruet nos ad uitam æternam, ne reci-
damus à fide
Obiectio pro inuocatione sanctorum
Obiectio contra uictum, qui est donum dei.

Contenta de signis & circa signa.

De occasione seu causa signorum, quur ea data sint
Definitio cause & effectus signorum
Propositiones de uero signorum usu, & eorum cōtrarijs
De baptismo methodica explicatio
Admonitio ad baptizatos
Propositiones de uero baptismi usu, & eius contrarijs
De dignitate et indignitate ministrorum baptizantium
De aptitudine baptizandorum
De dignitate & indignitate fideiussorum
De forma baptismi
De immersione in baptismo
De libertate baptizandi cuius concessa in necessitate
De baptismo extra ecclesiam
De baptizatis ab hæreticis
De fide, qua impetrantur effectus baptismi
De reato peccati originalis, qui tollitur in baptismo
De baptismo & signo mortificationis
De ceremonijs circa baptismum
De leuitate circa baptismum uitanda
An liceat baptismum reiterare, ut sacramentum altaris
De in-

- De infantibus domi baptizatis
- De infantibus nondum natis in mundum, uel parte aliqua haerentibus in utero matris
- De uarijs baptismi contrarijs
- An infantes baptizandi sint
- De argumentis Anabaptistarum, contra baptismum paruulorum
- De responsione ad singula argumenta
- De argumentis pro baptismo paruulorum
- De argumentis, quae probant infantes posse impetrare effectus baptismi
- De argumentis contra rebaptizationem
- De rationibus Patrum, quur sint baptizandi paruuli
- De coena domini methodica explicatio
- Adhortatio ad communicaturos
- Propositiones de coena domini, explicantes huius sacramenti uerum usum, unà cum contrarijs
- De errore negantium Christi uerum corpus & sanguinem nobis porrigi sub pane & uino
- De subtracta una specie
- De ceremonijs sacramento altaris additis
- De preparatione & dignitate & indignitate
- De duplici manducatione coenae dominicae
- De effectibus coenae dominicae
- De uarijs erroribus contra hanc coenam.

A 5 Quid

Quid sit Catechismus.

CATECHISMVS est institutio, quæ fit ore, nostræ fidei adeoq; totius pietatis elementa continens.

An Catechismus aliquid noui sit.

¶ Prædicatio catechismi non est res noua, cuius usus tempore apostolorum cœpit, quando pueri, ubi Catechismum retinerent, à suis episcopis confirmabantur, atq; in cœtum Christianorum, factis super eos precibus suscipiebantur. Et adulti interrogabantur ante baptismum de articulis fidei. Dist. 4. de cons. §. 1. Item catechizabantur per quadraginta dies de trinitate ante baptismum, teste Hieronymo in tertio dialogo contra Pelagianos.

Propter quos institutus sit Catechismus.

¶ Catechismus propter infantes in uerbo institutus est, ut certò sciant, quæ potissima sint nostræ religionis capita.

Quomodo tradendus sit Catechismus.

¶ Catechismus ad infantes in uerbo pertinet, igitur simplicissime est tradendus. Quam simplicem tradendæ rationem, Apostolus, 1. ad Corin. 3. uocat lactis potu alere.

De partibus Catechismi.

¶ Doctrina catechismi in quinque articulis consistit.

In decem præceptis,

In articulis fidei,

In oratione dominica,

In sacramento baptismi, Et

In sacramento altaris.

Decem.

Decem præcepta quid deo & proximo debemus,
docent.

Articuli fidei summam quandam nostræ religionis
continent. Nimirum quomodo & à quo creati sumus, per
quem redempti, tandem & à quo sanctificati. Hinc offi-
cia sanctæ trinitatis profluunt:

Deus pater creauit nos & disposuit ut salui fieri
Deus filius saluos nos fecit. (mus.

Deus spiritus sanctus sanctificat nos & conseruat
in salute per Christum accepta.

Oratio dominica est, qua omnia tam animæ quàm
corpori necessaria à deo petimus.

Sacramenta sunt signa gratiæ & liberationis nobis
per Christum collatæ. Nam humanus captus cum per se
imbecillior esset, quàm ut posset simplici in Christo pro-
missioni, credere. Ideo Christus humana imbecillitate mo-
tus, sacramenta dedit uisibilia signa, per quæ tanquam
per certa aliqua media alliceremur ad credendum sim-
plici uerbo.

De utilitate Catechismi & contemptu.

¶ Doctrina catechismi in speciem contempta est, cum
tamen omnia ea in se continet, quæ necesse habet homo
Christianus scire ad ueram pietatem. Multi quoq; hodie
magnis & difficilibus scripturæ libris delectantur, quos
pro concione explicant atq; in aures indoctæ plebeculæ
tanquam frigidam aquam effundant. Interim sinum mi-
serum uulgi sine certa aliqua uera pietatis cognitione,
in abstrusis scripturæ locis uagari, nō aliter, atq; igno-
kos in

eos in peregrina & incognita regione. Ratio autem est
tam præposteræ institutionis, quia prædicatio catechis-
mi plus laboris, quam ostentationis habet.

De decem præceptis, & primum de
eorum occasione.

CV M primus homo Adam ad imaginem dei esset
creatus, hoc est, in eo perfectionis statu, in quo ad-
huc hodie sunt sancti angeli, uidelicet naturæ dei,
sapientiæ, bonitatis, ueritatis, iustitiæ, atq; adeo omnium
in deo honorum particeps. Quæ bona, David Psalmo.
48. honorem uocat, cum inquit: Homo cum esset in ho-
nore constitutus &c. Postea ex lapsu & transgressione
primi præcepti, Adam omnia ista bona amisit: sicut idem
testatur in eodem psalmo, non intellexit homo suum, ho-
norem, factus est iumentum, hoc est, qui amplius per se
nihil intelligit in rebus, quæ sunt dei. Iuxta illud: Ani-
malis homo non percipit ea quæ spiritus sunt. Quare
Adam peccator factus, pro diuina natura, naturæ dia-
bolicæ particeps factus est: pro sapiente, insipiens: pro
iusto, iniustus: pro bono, malus: pro ueraci, mendax: Ita
quod primus homo, ipsissimum satanæ mancipium sit
effectus, filius iræ & æternæ damnationis.

Propter huius peccatum, nos omnes atque sic totum
humanum genus, satanæ, peccato, morti & maledictio-
ni subiectum fuit, non secus ac propria mancipia, quæ
satan pro arbitrio & libidine ad omnis generis flagitia
rapit, cuiq; homo ex se non potest resistere.

Et quemadmodum Adam proolutus in peccato,
nullo

nullo humano consilio aut opere, id quod amissum erat, reparare potuit: Ita nec nos è peccatis, nostris conatib. egredi possumus. Ceterum ex misericordia accessit deus, cum Adam esset inimicus dei & mortuus in peccatis, atque Adæ opem porrexit, addita promissione de semine mulieris, quo cõteretur caput serpentis, & daretur subsidium contra satanam, peccatum, mortem & maledictionem. Hæc promissio Euangelium erat, in quo spes habebat Adam, postea subinde renouatum & sensim ac sensim clarius traditum sanctis patribus, donec ueniret tandem promissum semen.

Interim autem dum ueniret semen promissum Adæ & sanctis patribus, emisit deus è cœlo leges quasdam quibus uoluit suam uoluntatem declarare & ostendere quid uellet suum, quem tum selectum habebat populum, in hac uita, operari. Siquidem extra uerbum dei, non est certa diuinæ uoluntatis cognitio. Et quanquam gentibus nullum studium defuit, quo cognoscerent deum, parum tamen aut nihil effecerunt, uerbo destituti.

Data autem sunt illæ leges cœlitis, non propter alium finem, nisi quia deus promiserat Christum, in quo redirent amissa per Adam bona. Igitur necessario esset certus quidem populus, in quo promissiones de Christo reuelarentur & retinerentur, donec promissus ueniret. Et quia hic populus ad tantas res erat electus à deo, triplicibus legibus illum adornauit. Nimirum moralibus, iudicialibus & ceremonialibus, nõ quibus iustificarentur corā deo. Nam in hũc usum Christus promissus erat. Sed ut ea exactione duceret deus ad cognitionem innatæ malitiæ,

malitiæ & cogeret aspirare ad Christum seruatoremi.
Est enim lex cognitio peccati, ad Romanos 3. Et pæda-
gogus ad Christum, ad Gala. 3. Porro quia Christus ue-
nit, populus ille legis unâ cum sua politia cessauit. Nam
sicut Christus erat rex liber, ita decuit eum, tale etiam
regnū quod esset ab omni obseruatione alienum. Quem-
admodum & ipse testatur: Regnum meū non uenit cum
obseruatione. Nihil itaq; nos qui gentes sumus, ab hoc
populo accipimus, sed satis est manere nos apud uerbum
à Christo propositum & apud legem naturæ. Verum
quia uetus testamentum insignia diuinæ misericordiæ &
iræ exempla proponit. Et quia catalogus insignem me-
thodum legum naturalium continet explicantem leges
naturæ, ideo Mosen cum suis scriptis retinemus, nō quia
ipse talium scriptorum autor est, sed quia seruit nobis
ad confirmandum animos nostros Christi nomine, & q̄
noster cataphrastes est, paucis complectens in suo deca-
logo, quod alioqui cum difficultate ex lege naturæ eru-
endum esset. Propter hunc finem et iudicialia imitamur,
Videlicet quatenus consentiunt cū natura & explicant
eam. Ceremonialia imitari licet, ad ea ligare non licet.

De tabulis decem præceptorum.

¶ Legem filijs Israël proponendam, duabus tabulis
lapideis, quas suo opere fecerat deus, suo digito inscri-
psit, Exod. 31. & 32. Hæ grauitatem legis & onerosita-
tem, item lapideos filiorum Israël animos in seruanda
lege, signabant, quas Moses portans de cælo fregit, hoc
signum fuit, legem scissa ac fracta pectora facturam.

Prioris

Prioris tabulae praecepta, quid deo debeamus, docent. Et haec fidei praecepta sunt, quae non nisi fide capiuntur & perficiuntur. Reliqua in charitatis operibus uersantur, quae debemus proximo. Priora probe cognita atque intellecta, secundae tabulae praecepta faciliora faciunt, quae sine prioribus nunquam uere fieri possunt. Sunt enim charitatis opera tanquam testimonia quaedam & effectus ex fide erga prioris tabulae praecepta, collecti. Itaque pro uero istorum intellectu orandus est deus sedulo, ut inde maiori cum fructu inserviāmus charitati.

DE PRIMO PRAECEPTO.

Non habebis deos alienos coram me.

¶ Cum lex prohibet non esse habendos deos alienos, certo indicat plures esse deos, qui uel in honore habeantur uel loco dei colantur. Haec ideo dicimus, quia non ignoramus, passim multos hodie reperiri, qui cauillantur seruum illud studium nostrorum praedicatorum expostulantium cum pluribus dijs. Inquiunt enim: Quis nescit tantum unum deum esse? Interim non perpendunt illi cauillatores quot plerumque ex toto corde amplectuntur & colunt, nunc sanctulos nescio quos, nunc pecuniam, nunc potentiam, tandem & reliqua humana praesidia, ad quae in necessitate confugiunt.

Dij alieni.

¶ Sunt autem dij alieni proprie, ea omnia, quae non sunt uerus deus. Porro uerus deus est unus deus, solus omnipotens, aeternus, immutabilis &c. Hinc facile patet, qui sint dij alieni. Nimirum quicquid est creaturarum,
ad quas

ad quas accedit uerus dei cultus, qualis est fidere creaturis, timere & diligere eas ut deum & c. Sic sanctos inuocare, est habere deos alienos. Nam inuocatio soli deo conuenit, Psalmo 49. Inuoca me & glorificabis me. Sic in pecuniam confidere, est habere deos alienos. Nam confidere soli deo debetur, teste uel exemplo de Asa rege Iudæ de quo ait scriptura. 2. Para. 16. Aegrotauit etiam Asa anno 39. regni sui, dolore pedum uehementissimo & in infirmitate non quæsiuit dominum, sed magis in medicorum arte confisus est & c.

OBIECTIO, Ergo pecunia, potentia, præsidia humana & c. abiicienda sunt?

RESPONSIO, Non. Sed uidendum est ne fiduciam et cor apponamus. Psalmo 61. Si adfluant diuitiæ, nolite cor apponere.

OBIECTIO, Deus non est tentandus, sed utendum est medijs, ut infirmo licet uti medico & fidere illi de restitutione? Diuiti integrum est etiam sine peccato non odisse pecuniam?

RESPONSIO, Hic distinguendum est inter adfectus, quorum quidam simpliciter sunt peccata, ut non fidere deo corde, cum non timere, diligere, inuocare & c. Quidam non sunt peccata, ut fidere in medicum tanquam medicum, per quod uult iuuare deus. Timere magistratum propter deum, diligere uxorem et liberos, inuocare in lutum proiectus, eum qui extrahat. Sic Asa reprehenditur, non quia medicum accerserat tanquam medicum, sed quia in arte medicorum magis confisus erat, & quia non quæsierat dominum.

Coran

stitutione cultæ, & sic reliqua externa obstacula. Prohibere autem fidem & cogere ad fidem, ut diximus, neque debet neq; potest magistratus. Sic Iosaphat rex. 2. Paral. 19. legitur lucos de terra Iuda abstulisse atq; reuocasse populum ad uerum dei cultum. Idem Iezechias fecit. 2. Paral. 29. Manasses idola destruit post suum reditum ex captiuitate. Idem Iosias fecit & c. Et quia magistratus præceptum habet, Psalmo 2. de suscipiendo Christo, hoc est, uero uerbo & pietate. Ergo & mandatum habet tollendi ea, quæ ueram pietatem impediunt.

De uirtute naturæ in primo præcepto.

¶ Natura in primo hoc præcepto ducere potest ad cognitionem dei, uidelicet quod sit deus qui creet, gubernet & conseruet omnia, ad Romanos 1. Ex creatione mundi & c. dum peruidetur ipsa æterna eius potentia ac diuinitas & c. Verum ad uerum dei cultum ducere non potest, idq; propter corruptionem, scilicet, ut ex animo fidas deo, diligas illum & timeas. Id quod solius spiritus sancti officium est donati à Christo, dum creat in nobis nouos motus & c.

DE SECVNDO PRAECEPTO.

Non assumes nomen domini
dei tui in uanum.

¶ Secundum præceptum nunc docet, quid illi deo debemus, qui in primo præcepto promisit se fore nostrum deum, quiq; cum omnibus bonis se obtulit nobis. Quid igitur illi debemus? Honorem scilicet, gloriam & gratiarum actiones, quas tum persoluimus deo, quando nomen

B 5 dei

dei magnificimus & in magno habemus precio.

Quid discriminis fit inter primum
& secundum præceptum,

¶ Primum præceptum cor adeoq; internum animum requirit, externi plane nihil habet. Secundum tam internum animum, quam linguæ puritatem flagitat. Alterum tamen ex altero oritur. Qui enim uere intelligit ac cognoscit deum ex primo præcepto, ille postea etiam curabit, idq; propter magnum illum amorem quem gignit dei cognitio, ne nomen dei in uanum accipiat.

Non assumes.

Assumere hoc in loco est summa reuerentia, omne id quod de deo dici aut prædicari potest, pure amplecti, commendare & magnificare.

Nomen dei.

Nomen dei hic significat famam dei, uerbum dei, & omne quod de deo prædicatur.

In uanum.

In uanum accipitur nomen dei, quando ad id pertrahitur, ubi dedecori est & damno alijs, aut ubi nomen dei cogitur propter nostros abusus suam naturam exuere, quæ est iuuare, protegere & saluti esse omnibus.

Expositio secundi præcepti.

¶ Est itaq; non assumere nomen dei in uanum, nomen dei in summo honore habere & est credere illud in salutem & præsidium nobis esse contra omnia pericula & aduersitates, quæ nobis accidere possunt. Sicut Salomon de nomine dei testatur, Prouerb. 18. Arx munita nomen domini,

domini, ad eam curret iustus, & defendetur.

De uero usu secundi præcepti.

Vsus secundi præcepti uerus consistit potissimum in honore nominis dei, hoc est, ut ea omnia, quæ de deo dici possunt, magnificiamus atque summo prosequamur honore. Vere itaq; utimur hoc præcepto, quando in omnibus necessitatibus ad hoc nomen confugiamus, illi confidamus, etiam proiecti in pericula nõ blasphememus illud. Quemadmodum & Apostolus monet ad Coloss. i. Omni robore corroborati & c. ad omnem tolerantiam ac patientiam cum gaudio & c. Est etiam constantis & uere fortis animi in periculo seu cruce, aut non diffidere de deo, aut prorsus non blasphemare deum. Præterea ne in necessitate conferamus nos aliò, quàm ad nomen dei, auxiliij quærendi gratia. Verum ut nomen dei semper & ubiq; laudemus, patienti animo præsidium eius expectemus & sedulis precibus cupiamus. Porro qui ita utitur nomine dei, illius deus uult esse protector atq; defensor, & hoc propter promissiones in primo præcepto factas, quibus promisit deus sua auxilia omnibus ex fide nomen eius inuocantibus.

De abusu secundi præcepti.

Abutuntur hoc præcepto, qui nomen dei non glorificant, qui famam dei non prædicant, qui uerbum dei non magnificiunt, qui nomen dei non inuocant. In summa, qui negligunt hoc nomen & aliò quàm ad nostram salutem protrahunt, quiq; & aliud quærunt sub nomine dei quàm adfirmant. Item qui hoc nomine maledicunt,
alijs

alijs malum imprecantur, iurant falso, qui dei nomen in
testimonium uocant ad confirmanda mendacia, quò eo
commodius aut sua bona distrahant, aut facilius alijs im-
ponant, qui hoc nomine utuntur ad incantationes, ad
exercenda maleficia & cætera. Hodie laudi datur quàm
maxime abuti hoc nomine & passim laudantur, qui ex
nomine dei quàm plurima possunt congerere conuicia.
Sic quis hodie non egregie commendat Satrapas illos in
aulis principum uersantes, dum ad extremum conuici-
antur & blasphemant nomen dei? Quanta spes fortium
animorum concipitur de illis pueris, qui omnis generis
conuicia expuere possunt in hoc dei nomen? Stipendi-
arij milites conuicia & blasphemias nominis dei pro cer-
tis signis gerunt, è quibus eorum fortitudo colligetur.
Nostri olim parentes reliquerunt nobis insignes aliquot
benedictionis sententias, quibus alter alteri sub nomine
dei foelicitatem precabatur, quales sunt, seruet te deus,
soletur te deus, fortunet deus res tuas, custodiat deus in-
gressum & egressum tuum & cæt. Hodie liberis nostris
horrendas nominis dei blasphemias relinquimus, abomi-
nanda passionis domini nostri Iesu Christi conuicia. Nec
mirum est balbutientes ferè pueros, ita conuicijs ludere?
Hoc enim uicij à parentibus contrahunt & quod paren-
tibus concessum est, hoc & liberi sibi licere putant. Huc
spectant & aliæ blasphemiae contra uerbum dei, quales
sunt falso interpretari scripturam, inuocare hoc nomen
sine necessitate, orare ex consuetudine tantum, multipli-
care uerba inter orandum sine cordis affectu, boare in
templis sine cordis motu psalmos & alios è scriptura
cantus.

tantus, psallere in ebrietate & temulentia pias cantile-
nas in publicis diuersorijs, quo peccato hodie grauiter
peccant etiam nostri, boando fortiter inter bibendum
ostentantes se Euangelicos.

Nec satis est, si ipse non abutaris nomine dei, aut ip-
se non conuicieris sub hoc nomine, nisi & alios reprehē-
deris, qui hoc faciunt. Immo multos hodie reperire licet,
qui cum ipsi non blasphemant nomen dei, tamen intus in
animo aliorum blasphemijs delectantur.

De grauitate transgressionis huius præcepti,

Grauiissime peccant, qui contra hoc præceptum de-
linquunt. Quidam ualde peccatum esse uociferantur,
nec tamen temere, cum adulterium commissum est. At
longe grauius peccat, qui nomen dei blasphemat. Qui
enim adulterium cōmittit, in secundam tabulam peccat.
Verum qui nomen dei exponit cōuicijs, is peccat in pri-
mam tabulam.

Exempla huius abusus contra secun- dum præceptum.

Iob acerrime peccauit contra hoc præceptū, capit. 3.
Item filius Solomith mulieris Leuit. 24. capite. Qui iur-
gans cum uiro Israëlita, blasphemauit nomine dei &
maldixit illi. Item Saul qui contra præceptum dei con-
suluit phytonissam. 1. Reg. 28.

De difficultate secundi præcepti.

Vt in nostris uiribus non est, primum præceptum
aut intelligere aut seruare, nisi per spiritum Christi, ita
quoq;

quoque impossibile est secundum hoc præceptum à nobis
aut capi aut compleri posse, nisi adiuti diuinitus. Ratio
credit se intelligere aut seruare hoc præceptum, quando
non maledicit contra. Interim non intelligit, bona in
speciem opera peccata esse contra hoc præceptum. Sic
non iudicat peccatum esse, orare sine affectu, boare in
templis psalmos sine omni motu cordis, quoquo modo
trahere nomen dei ad quæuis, modo utilitatis gratia.
Naturæ ius in hoc præcepto uidet tantum non esse male-
dicendum deo. At uires adeo non potest suppeditare, ut
illi maxime maledicant plerunq; qui maximam naturæ
lucem habent. Et hoc uidetur Paulus insinuare ad Ro. x.
cum ait, gentes quidem cognouisse deum, uerum nõ glo-
rificasse neque gratos fuisse. Quare necesse est multos
quidem posse existere, qui deum norunt, & tamen pec-
cant contra secundum præceptum, dum non glorificant
deum neq; erga deum grati sunt. Requiritur itaq; Spi-
ritus sanctus ad completionem & intellectum huius præ-
cepti, qui regenerando nos, gignit in nobis novos motus
aptos ad glorificandum nomen dei, & ad intelligendum
uerum secundi præcepti usum.

De medio proximè cognoscendi se- cundum præceptum.

Si placet proximè hoc præceptū intelligere & quid
potissimum requirat deus hoc præcepto, defige oculos
ad sponsi & sponsæ collationem. Deus in primo præce-
pto recepit sponsam suam, quæ ecclesia est, illi se cum om-
nibus bonis addixit. Porro sicut nunc sponsus ferre non
potest

potest suae sponsae dehonorationem, ita nec sponsa, ut de-
 honestetur sponsus aut contumelijs uel blasphemijs adfi-
 ciatur ferre non potest. Et ubi non datur sponsi defensio,
 nunq̄ tamen non adest animus ad defendendum promp-
 tus. Quae uero sponsa contrarium facit, ea palam testa-
 tur se à sponsalibus adfectibus alienam esse, simulq; dat
 certissimum suae scurrilitatis signum.

De uocabulis quibus circumloquimur
 uerum huius praeccepti cultum.

Confiteri			Nomen
Laudare		Animo	
Glorificare	formae seu		
Honestare	modi	Ore	Famam dei
Magnifacere			
Commendare		Lingua	Gloriam
Dispergere			Verbum.

De iure magistratus in secundum
 praecceptum.

In secundo praeccepto hoc iuris habet magistratus.
 Impuritatem linguae seu oris, blasphemias, conuitia &
 omnem externum nominis dei abusum cohibere potest.
 Sic Israël lapidibus obruebat eum, qui blasphemauerat
 nomen dei illiq; maledixerat. Leuitici 24.

DE TERTIO PRAECEPTO.

Memento ut diem sabbati sanctifices.

Primum praecceptum cor & fiduciam sine ullo exter-
 no opere requirit. Secundum os seu linguam unam cum cor-
 de. Tertium opus. Cupimus enim à natura semper ali-
 quid

quid operari, & facere, quod placeat deo. Si igitur nūc aliquid operari vis, quod singulariter deo placeat, non opus est ut in coelum ascendas, aut mare traiicias, sed audi Verbum ex ore fratris, quod sabbato die prædicatur. Commendat itaq; hoc præceptū nobis ministerium Verbi, quod magnificandum est, & in sedulo honore habendum. Anabaptistæ nostro hoc seculo prorsus tollunt hoc præceptum, quia negant externam Verbi prædicationē, qua sublata, nullus amplius restat huius præcepti usus. Contra insanos illos ac furiosos homines, satis est nobis hoc præceptum, quod negare non possunt. Et Moses Deutero. 32. Item Paulus ad Roman. 10. confirmant hoc præceptum, cum docent Verbi externam prædicationem necessariam esse.

Memento.

Imperandi hoc uerbo excitat Moses segnia & ositantia nostra corda. Nam faciles sumus ad obliuiscendum uerbi dei, tardi uero & segnes ad illud audiendum. Intercidit quoq; facillime nobis gustus & delectatio in uerbo dei, qui cum aliquandiu illud audiuerimus, statim incipimus tædio adfici & nausea, exemplo filiorum Israël typico, qui nauseare cœperunt super manna leuissimo pane, Num. 21.

Diem sabbati.

Adiicit diem circumstantiam temporis, ut more legis liget ad certum tempus, aliàs satis fuisset, si tantum dixisset sabbatum.

Sanctifices.

Sanctifi-

Coram me.

¶ Circa me & sub nomine meo. Et sunt hæc uerba quasi per occupationem adiecta, ne quis dicat, Scio quidem unum esse tantum deum, scio quod unus deus sit mihi ante omnia colendus. Verum quid obest hoc uel illud coram deo sub nomine dei colere, maxime cum nulla sit creatura, nullum præsidium, quod non à deo tanquam autore proficiscatur: Sic Israël aureum illum uitulum sciuerunt creaturam esse sine dubio, neq; iudicarunt hunc deum esse, qui aliter erant edocti per uarios atq; multos à Mose sermones. Sed in hac creatura uoluerunt colere uerum deum, qui eduxerat eos ex Aegypto. Sic Papistæ inquiunt: Nos sanctos non colimus pro deo aut loco dei, at in illis uerum deum colimus, ut creatorem in creatura. Subijcit igitur Moses, Coram me, quasi diceret: Tua hæc opinio sit quantumuis in speciem honesta, tamen honorem meum nolo cum creaturis commixtum. Vidit & Moses hunc prætextum, ubi signate prohibet idola, sculptilia, titulos insignes, Leuiti. 26. Deute. 4. ait: Non uidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est uobis dominus in Ore de medio ignis, ne forte faciatis uobis sculptam similitudinem aut imaginem masculi aut foeminae &c.

OBIECTIO, An scriptura permittit deum laudare in creaturis?

RESPONSIO, Aliud est laudare deum in creaturis, aliud est deum adorare in creaturis: hoc prohibitum est, illud concessum. Laudatur uero deus in creaturis quando deo gratias agimus, quando glorificamus deum,

B qui

qui creaturas in nostrum usum creauit, qui largitur nobis eas, qui seruat. Laudatur deus in sanctis, quando à nobis glorificatur propter magnifica illa beneficia, quæ deus contulit in sanctos.

OBIECTIO, Licet ne imagines aut picturas habere?

RESPONSIO, De imagine dei non audeo quicquam adfirmare, idq; propter multiplices prohibitiones, quæ extant Exod. 34. Leuit. 20. 26. Deute. 4. 7. 11. 12. 31. 16. 27. Quanquam Leuitici 26. reperio conditionem, quæ tantum excludit adorationem. Cum inquit Moses: Non facietis idolum uobis & sculptile & c. ut adoretis eos. Et uidetur Moses istis prohibitionibus tantum uoluisse occasionem idololatriæ tollere. De creaturarum picturis nullam prohibitionem habemus. Quare sine peccato haberi possunt, modo absit ab illis cultus dei.

EPILOGVS.

Hæc uidentur sufficere ad explicationem uerborum primi præcepti. Est autem potissima ratio, quur non sine habendi dii alieni præter prædictas, quia deus zelotes est Exodi 34. Noli adorare deos alienos. Dominus enim zelotes nomen eius, deus est æmulator.

De uero usu primi præcepti, & quid requirat à nobis.

¶ Primum hoc præceptum cor solum requirit, nulla externa opera, nec cultus externos. Hinc etiam Moses internos cordis adfectus ad hoc præceptum flagitat, cum inquit Deute. 8: Diliges dominum deum tuum ex toto corde

corde &c. Item 10. Ponite hæc uerba mea in cordibus
& animis uestris. Et Christus in Euangelio hoc præcep-
tum maximum uocat, quia requirit adfectus cordis.
Verus usus huius præcepti cōsistit in hoc, ut sciamus hic
cadere omnem sapientiam nostram, omnem iustitiam,
omnem sanctimoniam, tandem omnia nostra præsidia,
quæ in res creatas ponimus. Et docet hoc præceptum,
uni & soli tantum deo fidendum esse, unum timendum
ac diligendum, unum cognoscendum & pro defensore
suscipiendum, in quem solum conijciamus omnem nostrã
fidutiam tanquam in fortissimum aliquod propugnacu-
lum, quod contra omnes ietus satanæ, peccati, mundi &
mortis seruare potest. Et hæc uel sola est gloria, in quã
pios gloriari oportet. Hier. 9. scire & noscere deum, q̄
ille dominus sit qui faciat misericordiam. Confirmat eti-
am hunc usum articulus symboli apostolici primus: Cre-
do in deum patrem omnipotentem &c. quia enim deus
omnipotens est, ideo tueri ac defendere nos potest contra
omnia mala. Confirmant & quotidiana exempla, in
quibus uidemus deum seruare confidentes in eum. Inui-
tant ad fidutiam primi præcepti beneficia dei. Hic quia
sepe eripuit multos ex magnis periculis: Igitur & nunc
liberabit. Siquidẽ domini manus non est abbreviata &c.

De uocabulis pertinentibus ad
uerum usum seu cultum
primi præcepti.

B ij

Cognoscere

Cognoscere

Toto corde

Fidere

Formæ seu

Inuocare

Deo &

modi horū

Implorare

deum

uocabulo= ex Tota anima

Adorare

rum sunt

Diligere

Timere

Totis uiribus.

De abusu primi præcepti.

¶ Abusus primi præcepti consistit in rebus, quæ contrariantur uero usui, ut confidere in sapientiam suam propriam, iustitiam, sanctimoniam, in humana præsidia, in creaturas omnes. Hæc dicta pluris facere quam deum aut cum deo conferre, ea diligere & timere supra deum, non agnoscere deum auxiliatorem, non implorare deum in necessitate &c. Sic Asa rex Iudæ abusus est hoc præcepto, quia magis confisus est in medicis quam deo. Sic Israël peccauit bono fortassis zelo erigens uitulum, Exodi 32. Sic filij Aaron Nadab et Abiu egerunt contra hoc præceptum, Leuiti. 10. falsum dei cultum instituentes. Sic Israël abusu dehonestauit primum præceptum sacrificans Beelphegor, Nume. 25. Sic Asa abusus hoc est, præcepto, qui in rege Syriæ fidutiam habuit non in domino. 2. Para. 16.

Exempla puniti abusus seu idololatriæ contra primum præceptum.

¶ Asa rex Iudæ bellis punitus est, iuxta uaticinium Hanai prophætæ dicentis: Stulte egisti, & propter hoc etiam præsentis tempore aduersum te bella consurgunt.
Israël

Israël horribiliter punitus est propter erectum vitulum
Exo. 32. Filij Aaron igni sunt deuorati à domino, Leuit.
10. Israëliitarum quatuor & uiginti milia perierunt
propter sacrificia Beelphegor, Nume. 25. Ita reges Iu-
da & Israël subinde puniti sunt, quod foedera inierunt
cum gentibus, & quod in eis sunt confisi.

De errore humanæ rationis circa primum præceptum.

¶ Humana ratio, ut in alijs omnibus rebus spiritali-
bus est cæca, ita & in hoc præcepto. Hæc cum uidet sibi
à deo proponi huiusmodi præceptū de cognoscendo deo,
de confidendo in deum &c. statim ambitiose occurrit
& credit se cuncta probe intelligere. Quare studet ta-
libus præceptis satisfacere, magnifica templa extruit,
instituit ceremonias, noua quædam opera excogitat, qui-
bus uult placare deum & uere colere. Sed obsecro quæ
est causa tantæ præsumptionis? Respondeo, quia impos-
sibile est rationem humanam posse credere, deum ad hoc
præceptum, præter fidem nihil aliud requirere. Et dum
in foelici statu degit ratio, confidit se omnia egregie ex-
pediuisse. At ubi res aduersæ incipiunt accrescere, &
mortis pericula esse in foribus, tandem uidet quàm mi-
sere decepta sit, & quàm procul à uero intellectu & cõ-
pletione primi præcepti abfuerit. Vere dicitur uulgari
& recepto prouerbio, rationem & diabolum esse stul-
tos ac ridiculos æmulatorcs operum dei.

De difficultate primi præcepti.

¶ Intellectus & adimpletio primi præcepti longe
B iij sunt

Sunt ultra vires humanas. Et quanto quis maiori cura
macerat se in intelligendo & prestando hoc precepto,
tanto minus intelligit atq; prestat. In causa uero est hu-
manæ naturæ corruptio, quæ post Adæ lapsum ita est
debilitata, quod neq; credere neq; intelligere potest tan-
tam maiestatem quæ deus est, uelle se è cælo demittere,
seruare & protegere nos in omnibus periculis. Hæc au-
tem uera esse, nullibi apertius uidentur, quàm in mortis
periculo, in quo primum licet cognoscere, quàm procul
absumus à uero huius precepti intellectu & adimpletio-
ne. Nam frustra clamauit Deute. 5. dominus: Quis det
talem eos habere mentem, ut timeant me, & custodiant
uniuersa precepta mea, & sit eis bene & filijs eorum in
sempiternum.

De facilitate labendi circa primum preceptum.

¶ Nemo etiam temere aut presumptuose credat se ita
firmum esse in seruando hoc precepto, quasi cadere non
possit. Est enim facilimū in idololatriam labi, exemplo
Aaron & filiorum Israël, qui ad moram saltem Mosis
in monte apud dominum uitulum erigunt aureum, tum
etiam, quando in nulla erant constituti necessitate, Exo.
32. Quoties non diffidit Israël & in idololatriam incidit
post datas promissiones ipsi Mosis de seruanda in omni-
bus lege, de fidendo, de colendo & timendo deo, tamen
nihil minus præstiterunt quàm promissa. Quoties non
dubitauit Israël post tanta et tam magna beneficia à deo
exhibita, nunc de uictu, nunc de potu, nunc de presidio
contra

contra hostes hæsitans, Exodi .14. diffidens ad aspectum
Pharaonis, Exodi 15. de aqua, Nume. 14. respiciens ad
uiros fortes & robustos in terra Canaan, incipit diffi-
dere atq; cupit redire in Aegyptum.

QVÆSTIO, Quur igitur permittit deus sub-
inde nos incidere in idololatriam & sinit nos agere cõ-
tra primum præceptum? Respondet Moses Deutero. 13.
Deus tentat idololatria & falsis prophetis, ut palã fiat
an diligamus deum ex toto corde & animo & c. Est etiã
idololatria pœna peccati, qua punit deus non seruantes
eius præcepta. Sicut Moses aperte ostendit Deutero. 4.
ubi promittit legislator Israëli cultum deorum alieno-
rum ex ligno et lapide fabricatorum, si non seruauerint
præcepta dei atq; adeo uerum dei cultum. Neq; alia ra-
tio quærenda est apud nos, quur deus permiserit nos tam
diu sub impietatis Papisticæ regno agere, nisi quia pec-
cata nostrorum parentum & nostra meruerunt.

Quorsum fugiendũ sit, ut uerè intelliga-
mus primum præceptum & compleamus.

¶ Non tamen desperandum est de intellectu & com-
pletione huius præcepti, sed discendus est hic uerus hu-
ius præcepti finis, & quur datum sit. Nimirum cum in-
telligam in meis uiribus non esse, uel capere uel præsta-
re illud, quo aspirem & circumspiciam ad Christum, qui
huic mandato solus satisfecit, et propter quem promul-
gatum erat, ut ei satisfaceret. Sic enim ait Matthæi 5.
Non ueni soluere legem, sed adimplere, Vbi palam te-
statur Christus suum esse officium legi satisfacere ad per-

B iiij sectam

fectam iustitiam ualentem in conspectu dei. Hic itaque
Christus fide apprehensus, largitur nobis spiritumsan-
ctum q̄ creat in nobis nouos motus, ut uere intelligamus
& compleamus hoc primū præceptum, sicut & cætera.
Quanquam sub maxima infirmitate, quā tamen deus boni
consulit propter suum Christum fide tua apprehensum.

QVÆSTIO, An completio nostra post accep-
tum spiritumsanctum sufficiat ad perfectam iustitiam,
quæ possit opponi deo pro peccatis?

RESPONSIO, Non. Nam post acceptum etiā
spiritumsanctum nunquam adeo uere & perfecte com-
plemus præcepta, ut nostra adimpletio iræ diuinæ op-
poni possit pro peccatis. Hanc enim perfectam imple-
tionem ad iustitiam soli Christo reseruauit deus pater,
placent tamen deo nostra opera & placere incipiunt
propter Christum, etsi infirma ac impura, non ad iusti-
tiam, quam prius habes propter fidem in Christum, sed
ut bonis operibus testeris te uere credere, neq; etiam ope-
ribus abhorreas seruire deo.

Quid iuris magistratus habeat in
hoc primum præceptum.

¶ Magistratus fidem dare non potest, nec in cuius est
manu prohibere fidem, nec præscribere credēdi formam.
Externa tamen impedimenta auferre potest, quibus fides
atq; adeo uerus dei erga primum præceptum cultus im-
peditur, ut sunt publicæ hominum impia docentium con-
cioncs, effigies ad impietatem prouocantes, quales non
sunt numero pauca in Germania, olim in magna super-
stitione

¶ Humanus animus nisi plane stupidus sit & à sensu cōmuni alienus, fieri non potest, quin aliquando apud se uincatur curarum & laborum multitudine quam parentes liberorum nomine subeunt, magistratus subditorum gratia, præceptores discipulorum causa, & reliqui nobis maiores, suorum commodo. Et cum naturaliter studemus illis benefacere, qui nobis benefaciunt, quur non conferimus illud naturale gratitudinis beneficium in parentes, magistratus, præceptores &c: quorum labores & beneficia non solum sunt maxima, sed etiam prope diuina. Nec credendum est, prædictas personas, tanta facere posse, nisi deus peculiarem quendam amorem illis diuinitus instillaret.

De affectibus liberorum atq; adeo omnium subditorum erga parentes, magistratus &c.

¶ Verissima est uulgaris illa sententia: Parentes minori cum cura decem liberos fouere posse, quàm decem liberos unum parentem, quæ sententia non tantum de parentibus et liberis intelligi debet, sed de omnibus illis personis, quibus debemus obedientiam. Sic enim unà è magistratibus persona facilius & libentius centena milia subditorum seruat, quàm tot milia unam de magistratu personam. Philosophi hos prauos adfectus senserunt etiam horribiliter inesse in animis subditorum erga magistratum, quare multa scripserunt, ut illos adfectus hominibus eximerent, certo concludentes nihil æque esse necessariū atq; magistratum, quem naturaliter omnes homines ode-

C 5 runt

runt semper & odio habebunt, donec mundus steterit.
Sed sapientes suis scriptis eò peruenire non potuerunt,
ut radicitus euellerent male sanos uulgi mortalium ad-
fectus erga superiores. Ideo consilio & spe perueniendi
aliquando ad magistratum, animos hominum à seditio-
nibus cohibuerunt. Scripserunt itaque in hunc modum.
Neq; solum ijs præscribendus est imperandi, sed etiam
ciuibus obtemperandi modus. Nam & qui bene imperat,
paruerit aliquando necesse est, & qui modeste paret, ui-
detur, qui aliquando imperet dignus esse. Itaq; oportet
eum sperare, qui paret, se aliquo tempore imperaturum
& illum qui imperat, cogitare, breui tempore sibi esse
parendum. Hoc temperamento usi sunt, ut diximus, phi-
losophi, ad refrenandos adfectus uulgi, contra magistra-
tum. Addiderunt & comminationes quasdam, quod di-
cerent deum magistratus curam habere & grauius pu-
nire inobedientes, neq; satis esse, obtemperare & obedire
magistratibus, nisi & colerent eos atq; diligerent. Plato
è sua republica statuit pellendos eos, qui aduersarentur
magistratibus, & dixit tales è Titanum genere progna-
tos, qui nõ dubitauerunt dijs cœlestibus se opponere, quos
& simili poena dignos esse adfirmauit.

De poena inobedientiæ.

¶ Ut deus neglectum & contemptum sui non relin-
quit impunitum, ita nec contemptum ac neglectum paren-
tum aut magistratus. Duplex poena manet inobedientes
liberos uel subditos. Altera corporalis est, qua in hoc
mundo sentient illi infœlicem omnium suarum rerum pro-
gressum,

gressum, & hoc est, quod minatur promissio à contra-
rio, non erunt longæui super terram. Altera æterna est,
quæ manebit inobedientes in futura uita.

Exemplum punitæ inobedientiæ.

¶ Cham dehonestando patrem suum in maledictio-
nem incidit & suorum fratrum seruus factus est. Dathan
Chore & Abyron propter suam erga Mosen & Aaronẽ
inobedientiam uiui absorpti sunt. Absalon quia patrem
fugare instituerat, miserrime obiit. Caij Iulij Cæsaris tru-
cidatores ad unum omnes misere perierunt, quidam dam-
nati in exilium, quidam naufragio occubuerunt, quidam
in prælio, nonnulli semet eodem pugione interfecerunt,
quo Cæsarem uiolauerant. Magi seditiosi contra Cam-
bysen Persarum regem in Susa, calamitose ceciderunt.
Rustici nostro seculo ad centena millia una æstate peri-
ere.

QVÆSTIO, Qui fiat, quod hodie maioribus
ferè nullum præstetur obsequium?

RESPONSIO, Causa huius inobedientiæ non
est anxie quærenda, quia omnibus patet Verbum probe
considerantibus. Nam qui ille secunda tabula præcepta
seruabit, qui primorum præceptorum cognitionem non
habet? Ex his enim tanquam ex fonte præmanat obserua-
tio parentum, magistratus & c. atq; adeo alia charita-
tis opera. Optandum igitur esset immo præstandum, ut
liberi & subditi curiose instituerentur in primis præce-
ptis, quò discerent fidere deo, magnifacere nomen dei,
libenter audire & discere Verbum, tunc sine dubio seque-
rentur

rentur optimi obedientie fructus. Et quia ad hæc commodius institui liberi & subditi non possunt, quam in confessione, quare ea retinenda est & collapsa hodie apud multos restituenda, alioqui non uideo, qua ratione occurrendum sit inobedientie.

QVÆSTIO, Qui fiat quòd hodie paucissimi ex relictis hæredibus, item pauci serui & ancillæ feliciter agant in hac uita?

RESPONSIO, Quia paucissimi hodie curant hoc quartum præceptum, quod maledictionem habet comitem. Hinc nihil iuuant magni thesauri hæredibus relictis, nihil iuuat seruos & ancillas laborare per totam uitam. Deus enim non benedicit illis, propter contemptum & inobedientiam erga parentes, magistratus, dominos & heras. Huc refer præsentis seculi exempla haud numeranda, eorum, qui cum maximarum opum hæredes essent facti, tamen nunc quouis Iro sunt pauperiores.

QVÆSTIO, An impijs parentibus, magistratibus, tutoribus, dominis & heris obtemperandum sit?

RESPONSIO, Priora præcepta excellent posteriora. Si igitur parentes & reliqui maiores te à uerbo arcere uolunt, atq; adeo te ad impietatem cogere, respondebis cum Petro: Oportet deo magis obedire, quam hominibus. Deus enim in primo præcepto mandauit. Non habebis deos alienos. Qua de re pulcherrimum exemplum extat in Catechismo Lutheri de uiuo Mauritio, qui accersitus semel à suo rege, ut dux foret contra Christianos, breuibus respondit: O rex, quacunq; in re alia, me opus habebis, senties me præsentem atque paratum:

Verum

Verum in hoc negotio plus debeo deo meo, quam tibi regi. Sic et obstetrices non fecerunt. Exod. i. Iuxta mandatum regis de occidendis Iudæorum infantibus, impium. Sic nec Balaam audiuit Balaac regem. Nume. 22. quamquam multis muneribus prouocatus, ut malediceret Israël. Sic Matathias. i. Machab. 2. Voluit audire præceptum Antiochi, ut relinqueret legem & iustitias dei. Porro præcedens quæstio male soluta rusticis ante decennium, rusticam stragem dedit.

QVÆSTIO, An morositas parentum, magistratus & reliquorum maiorum soluat hoc præceptum?

RESPONSIO, Morositas non soluit hoc præceptum, teste Petro: Non solum bonis, sed etiam discolis obedite, Præterea si nulla esset crux aut difficultas huic præcepto annexa, non fuisset opus tantam promissionem addidisse obseruationi parentum.

De uero usu huius præcepti.

¶ Verus huius præcepti usus est, ut cum reuerentia quadam, parentes, magistratum, præceptores, tutores, heros & heras honores atq; colas. Primum obsequendo illis, deinde præstando in illos officia. Obsequeris uero parentibus, quando eis bene monentibus porrigis aures, & illa, de quibus monent, æquo animo suscipis. Officia præstabis, quando illis egentibus, aut in necessitate constitutis, quacumq; etiam, tuis facultatibus succurris, quando male se habentes seruas & es eis præsidio. In summa quando tales nos gerimus, ut parentibus simus gaudio et honori, non tristitia & dedecori.

Vocabula

Vocabula ueri huius honoris.

Honorare		Timore, tremore,
Colere		simplicitate
Magnificere	Parentes	cordis, ueritate,
Iuuare	formæ seu modi hono- norandi	ad Ephe. 6. Animo, beneuo- lencia, ibidem.
Obsequi	parentes.	Propter conscien- tiam. ad Rom. 12.
Morem gerere	Parentibus	de Magistratu.
Seruire		

De abusu huius præcepti.

¶ Abusus si quis esse potest erga parentes in tanto be-
neficiorum cumulo, facile colligitur ex præcedentibus.
Consistit autem abusus in his articulis, ut si qui negant
parentibus obsequium, qui eos inopia laborantes nõ iu-
uant, qui pro bonis parentum admonitionibus, reddunt
conuicia, qui extrudunt parentes, qui decipiunt.

De difficultate huius præcepti.

¶ Cognoscitur quoq; humanæ naturæ imbecillitas in
hoc præcepto, in quo complendo, idem potest natura hu-
mana, quod in cæteris, hoc est, præter externam speciem
ueræ obedientiæ aliud nihil potest adferre, quo studet
satisfacere huic præcepto. Ideo Apostolus ad Ephes. 6.
discernit conatus naturæ seu rationis circa hoc præce-
ptū, à uera adimplentione, cum monet, non esse seruiendū
alijs ad oculum, neq; ideo ut studeamus hominibus pla-
cere, sed cum timore, tremore, simplicitate cordis, uerita-
te, animo

te, animo, beneuolentia &c. Hæc autem præstare, longe sunt, supra uires nostras, neq; eget tantus in nobis defectus probatione, quisq; consulat suum animum, dum debet alios uel honorare, seruire et obedire alijs, sine dubio reperiet sibi deesse animum, per omnia consentientem. Et subditi parent hodie magistratibus, non quia considerant hoc pium esse dei institutum aut rem per se bonam. Et si liceret corda examinare, uideremus, illud parere omnino fieri, sine animo consentiente, tantum quia coguntur, timore pœnæ percussi. Apostolus conscientiam requirit, ad Ro. 12. Quo propter oportet esse subditos, non solum propter iram, uerum etiam propter conscientiam, hoc est, ne inter obediendum polluatür conscientia, adfectibus à uera obedientia alienis. Possunt hæc amplificari exemplis omnium subditorum, qui affecti sunt similiter erga suos maiores. Quare credendum est Christo, qui fide susceptus, mittit nobis spiritum sanctum, hic tandem iuuat naturæ infirmitatem, & facit nos ad externam ueræ obedientiæ & honoris speciem simul consentientem animum addere.

De iure magistratus in hoc præcepto.

¶ *Causas inobedientiæ internas, quæ in corde sunt magistratus tollere non potest, externos tamen effectus cohibere potest, & sic inobedientiam liberorum erga parentes, punire. Et quanto hoc maturius fecerit magistratus, tanto minus aderit inobedientiæ. Nam uerum est uulgare illud dictum: Malum cum primum incipit tollendum*

qui creauit omnia, uerum ut corde audias & magnificias Verbum, relictis alijs omnibus rebus et personis, hoc dare non potest neq; docere etiam.

Vocabula ueri cultus huius præcepti.

Audire			Corde seu in-
Discere			ternis operi-
Suscipere			bus ac medita-
Magnificere		forme seu	tionibus.
Admirari	Verbum	modi	
Docere alios			Externis &
Meditari			sensibus &
Requiescere			operibus.

QVÆSTIO, An liceat sabbatum frangere?

RESPONSIO, Nullum sabbatum tam sanctum est apud Christianos, in quo non licet aliquid facere, necessitate aut proximi commodis coacti. Nam Christus est dominus sabbati. Matthæi 12. Et nos qui Christi sumus, superiores sumus omnibus legibus etiam diuinis.

Quid Iuris magistratus habeat in tertium præceptum.

Tertium præceptum hoc iuris relinquit magistratui, ne in diebus, quibus prædicatur uerbum dei, sit libera negligendi Verbi occasio, ut cessent potationes tum, lusus, obambulationes in coemiterijs & reliqua impedimenta, quibus abstrahitur uulgus ab audiendo & discendo Verbo.

De quarto præcepto.

Honora patrem & matrem, ut sis longæuus super
C iij terram.

terram. Exorditur hic Moses secundæ tabulæ præcepta, quæ docent, quid proximo debemus. Differit autem tota hæc tabula de operibus, quæ deus uult nos præstare post cultum suum, hoc est, post fidutiam, honorem & opera in suam personam. Verum quia parentes primi sunt, quibus cum nobis uiuendum est in hoc mundo, quiq; plus laboris nostra causa faciunt quàm reliqui homines, ad quos sequentia porro præcepta pertinent. Igitur hoc præceptum de parentibus, reliquis præmisit. Neque uult deus etiam aliud hominum genus magis coli, quàm parentes, quare dignatus est deus hoc præceptum primum habere locum.

De mysterio adfirmationis in hoc præcepto.

In præcedentibus tribus præceptis, quæ ad deum tantum spectant, simpliciter negatione usus est Moses, quæ etiam in reliquis mandatis utitur postea, unum uero hoc quartum adfirmatiue extulit. Nimirum singulare erga parentes honoris mysterium insinuans.

Expositio uerborum huius præcepti Honorare.

Honorare hoc loco non significat simpliciter colere, sed ita colere ut nos quasi præ parentibus subtrahamus, omni erga eos confidentia aut audacia deposita.

Patrem & matrem.

Quanquam parentes homines sunt, tamen non dicit Moses, honora par hominum, sed honora patrem et matrem, quasi dicat, eos honora, quibus deus fauet, quos deus
copula

copulauit, & qui in eo uitæ genere uersantur, quod deo placet & quod probat deus.

Parentes qui dicantur in hoc præcepto.

Nomine parentum ueniunt intelligendi omnes, sub quorum tutela agimus, ut sunt parentes nostri naturales, magistratus, præceptores, tutores, heri & heræ.

Longæuus.

Præceptum de parentibus ut est externum, ita quoque promissio, quæ ideo est adiecta huic præcepto, ut prouocet nos etiam aliàs nolentes ad obseruationem parentum. quasi dicat deus, si non uolueris uinci copia laborum & curarum, quas tuo nomine tulerunt parentes & adhuc ferunt, tamen uincaris mea promissione, qua promitto tibi omnium tuarum rerum in hac uita foelicem progressum. Hoc enim significatur illis uocibus, ut sis longæuus super hanc terram, ut tibi bene sit, ut uiuas foeliciter, ut sentias prosperum successum in omnibus rebus tuis.

Exempla præstitæ à deo huius promissionis.

Israël in summa benedictione stetit semper, dum præstaret suis magistratibus obedientiam. David in regem super Israël electus à Samuele Propheta, tamē quia Saul erat Magistratus, quanquam abiectus à domino, præstitit illi ad uitæ exitum obediētiam, quare postea magno cum gaudio, in magna benedictione domini, suum imperium administrare cœpit. Item Rechabite, teste Hiere. ca. 35. Quia patri suo obedierant in eo, quod præceperat eis, ne

in perpetuum uinum biberent, dulcissimam hanc à domino benedictionis uocem audierunt. Pro eo quod obedistis patri uestro & custodistis omnia mandata eius, propterea hæc dicit dominus exercituum. Non deficiet uir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in cōspectu meo cunctis diebus. Ioseph diligens patris sui obseruator, diuenditus à fratribus, foelicissime egit in Aegypto. Et Christus Iesus seruator noster obediendo illud nomen est adeptus, quod est super omne nomen. At quid iam est Christum obedientiam præstitisse, primum deo patri, postea magistratibus, tandem & parentibus? nisi ut suo exemplo ad obedientiam nos prouocaret, ut sic, quemadmodum ipse, obediendo constitutus est dominus super oues & boues, sicut canit Dauid, ita & nos domini constitueremur.

Quur honoremus personas in hoc præcepto.

¶ Parentes & magistratus unà cum reliquis personis ad hoc præceptum pertinentibus, non ideo honoramus, quia magnis à personis sunt orti, aut quia diuites sunt, aut propter alias causas, sed quia in officio diuinitus sunt constituti. Itaq; officij nomine, quod à deo est, ueneramur & colimus cum omni reuerētia prædictas personas, scientes eas opus dei esse, & propter deum honorandas. Iuxta illud Petrum. Proinde subditi estote cuius humane creaturæ propter dominum.

Naturales causæ iuuitantes nos ad cultum parentum, magistratus &c.

Humanus

Instruere sectas.

Vexare cum contemptu.

Indignari.

Corporis gestu animi indignationem exhibere, id quod
Christus Matthæi 5. uoce Racha expressit.

Contemnere alium præ se cum indignatione, quod Chri-
stus uocat, fatuum dicere.

Insectari.

Arroganter de se sentire.

Vlcisci.

Conuiciari.

Rapere ui.

Et similia.

OBIECTIO, Qui possunt hæc omnia latere
sub uoce cædis?

RESPONSIO, Si exponit Christus hanc legē.
Matth. 5. Audistis quod ueteribus dictum est. Non occi-
des. Quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio.
At ego dico uobis, quod quisquis irascitur fratri suo te-
mere, obnoxius erit iudicio &c. In his & sequentibus
etiã aperte uides, Christum in uniuersum damnare unã
cum cæde & præcedentes causas. Damnatur igitur hic
cor erga fratrem male adfectũ & externa cædes simul.

OBIECTIO, Si hoc præceptum ita est intelli-
gendum, tunc nemo est alienus à cæde.

RESPONSIO, Sanè nemo est. Nec mirum ui-
detur te cruciari hoc intellectu quinti præcepti. Et omnes
Scholastici doctores torscrunt se hic. Cum uero non ha-
berent, quo se explicarent, fecerunt ex præceptis dei con-

D filia,

filia, quo sic uindicarent animos nostros à desperatione. Sed alia res est cum præceptis dei, quæ deus seruari uult, quæq; Christus non soluit. Tu itaq; qui seruare nõ potes, curre ad eum, qui potest & qui dixit: complere legem, suum esse officium. Matth. 5. Non ueni soluere legem sed ut compleam. Hic fide acceptus præsidio spiritus sancti, dat uires complendi præcepta, non ad iustitiam, quam credentes in Christum iam habent, sed in testimonium fidei et professionis de nostra acceptatione in gratiã uera.

De uero usu huius præcepti.

¶ Vere utitur hoc præcepto, qui primum internos adfectus erga proximum malos deponit. Deinde manum etiam cohibet, ne occidat. Item qui non ita facile iniuria à fratre exhibita, læditur, qui ad illatas iniurias musitat potius, quam præbet se uindicem, qui omnem iniuriam uindicandã resignat deo, cuius solius est uindicta, iuxta illud Deute. 32. Mea est ultio, ego rependam, qui non reddit malum pro malo, qui orat pro inimicis suis &c.

Exempla huius ueri usus.

¶ Iacob iustus coram Esau, tamen humiliat se coram illo & adorat eum, ne det occasionẽ iræ aut cædi. Ge. 33. Ioseph fratribus suis hostibus benefecit in Aegypto Genesis 44. Moses. Nume. 12. orat p̄ Maria sorore inimicã. Item Christus orat pro inimicis in cruce.

OBIECTIO, Quod si orauero pro inimicis, omnes habebunt me derisui, omnes clamabunt me peccare contra communes omnium hominum adfectus?

RESPONSIO, Christus cum docet orandum pro

pro inimicis, non docet uulgus hominum, sed Christianos. Igitur inquit: At ego dico uobis: Diligite inimicos uestros &c. Si igitur uolueris Christianus esse, oportet in hac re, te omnibus sapientibus mundi opponere, qui diuersum præcipiunt. Nimirum ut uim ui, ut lacesitus iniuria, iniuriam pellas. Sic Cicero monet. i. Offic, Sic iura etiam docent.

OBIECTIO, Quem igitur sequar? à quo discam? ut diligam inimicos, quum sapientes mundi diuersum doceant?

RESPONSIO, Christus non proponit tibi sapientes mundi, sed reuocat te ad exemplum patris, inquit, ut sitis filij patris uestri, qui in coelis est, qui solè suum exoriri sinit super malos & bonos &c.

OBIECTIO, Debemus ergo iustificare aliorum iniurias?

RESPONSIO, Non? Idè; exemplo Dauid, qui purgat se & profitetur innocentiam suam ubiq; interim fert illatam iniuriam, nec uindicat, ut psalmo 7. Domine deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis &c. decidam merito ab inimicis meis inanis. Item Psalm. 17. Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam &c.

De abusu huius præcepti.

¶ Abutitur hoc præcepto, qui omni patientia deposita, insectatur fratrem, irascitur fratri, tandem qui manu occidit & præbet se illatæ iniuriæ uindictam, qui malum malo reddit, qui odit inimicos, qui non orat pro eis, qui non benefacit eis &c.

D ij Exer.

Exempla huius abusus & punitæ cædis.

¶ Sic Ioab peccauit contra hoc præceptum, qui Abner pacifice à Dauid dimissum, occidit. 2. Regum 3. Sic Dauid, cuius dolo occisus est Urias, propter quod homicidium, infans Dauidis percutitur morte. 2. Regum .12. Simconi & Leui maledicit Iacob. Gene. 49. propter homicidium in Sichem perpetratum. Amici Hiob insectantes eum egerunt contra hoc præceptum.

De pœnis, quæ manebunt transgressores huius præcepti.

¶ Scriptura inter reliquas pœnas, quas occisoribus hominum minatur, quales sunt terræ sterilitas, uagitudo & incerta mansio in terra. Gene. 4. In maledictione dei contra Cain, etiam capitis periculum numerat, ut is, qui effundit sanguinem, illius sanguis quoq; fundatur. Ge. 9. Quicumq; effuderit humanum sanguinem in terra, fundetur sanguis illius. Item Matth. 28. Qui acceperit gladium, gladio peribit. Et hæ pœnæ corporales sunt, quas qui effugient, ab æterna tamen pœna non erunt liberi.

De mysterio prohibiti sanguinis in ueteri testamento.

¶ Nunquam non occurrit in ueteri testamento prohibitio sanguinis, ut Deuter. 12. Hoc solum caue, ne sanguinem comedas. Item in eodem capite. Duntaxat sine esu sanguinis eris. Qua nimirum prohibitione, significare uoluit deus, quàm ualde odio habeat sanguinis effusio nem, & quòd nihil æque sit, quod magis detestetur deus quàm manus conspurcatis sanguine.

Querela

Querela de infensissima infectatione hominum inter se.

¶ Dolendum sanè est, quod nullæ bestiae, odiosius & malignius infectentur se, quàm homines. Vnde & gentium horrendum dictum. Homo homini diabolus, quo uerbo nihil uerius neq; magis expertum habemus, maxime ubi extra Verbi cognitionem uiuunt. Alia cum Christianis res esse debet, quibus reliquæ gentium sententiæ conueniunt. Homo homini deus. Deus est mortalem iuuare mortalem.

De difficultate huius præcepti.

¶ Et huius præcepti adimpletio non est in manibus nostris. Quanquam ab externa cæde aliquo modo puras manus habere possumus, si nō impediamur à satana, tamen adfectus nunq̄ sunt puri, nisi per spiritum sanctum mundentur, quē donat Christus credentibus. Et Christus Matth. 5. Expositurus legem & ostensurus eam non solum externa opera requirere, sed etiam puros adfectus, incipit ab hoc quinto præcepto, cuius difficultatem obiter insinuat, quasi dicat. Ne hoc quidem potestis seruare secundæ tabulæ mandatum, quanto igitur minus seruabitis grauiora, de fide & timore dei? Lex naturæ de non lædendo altero exponitur per hoc præceptum et sequentiã.

Quid iuris magistratus habeat in hoc præceptum.

¶ Cædem deus puniri uult, sicut patet ex superioribus & ut hoc ordine fiat, constituit magistratum, qui est

D iij ordinatio

dum est, ne ubi postea uelis, non possis. Si statim sub ipsa principia esset medicatum rusticæ seditio, postea non fuisset tanta secuta clades.

DE QUINTO PRAECEPTO.

Non occides.

¶ Hoc præceptum latius patet, quam præcedens de honorandis parentibus. Si quidem ad eos omnes pertinet, cū quibus hic nobis degenda est uita, minoris tamen estimationis est, quòd occidere tantum effectus sit contemptus ipsorum parentum. Et ex inobedientia erga parentes, omnis reliquorum præceptorum oriatur transgressio, & existat tanquam radix omnium malorum in hac uita. Qui enim non honorat parentes, iuxta comminationem illi præcepto additam, in maledictione domini est, maledictus à domino satanæ est mancipiū, quia desertus à deo est. Talis itaq; qui non irruat in omnia flagitia simul

Occides.

¶ Occidere hoc in loco generalis uox est, quæ ut externos effectus comprehendit sub se omnes præcedentes causas. Est enim cædes, postremus effectus multarū causarum præcedentium. Sic occidere hic sonat.

Irasci.

Aemulari.

Inuidere.

Inimicum esse.

Litigiosum esse.

Concertare.

Seditiosum esse.

Instruere

Sanctificandi uoce hic usus est, Moses non feriandi.
Nam feriari simpliciter dicitur ab externis operibus ces-
sare & ociose, ut ita loquar, uiuere. Sanctificare uero
sabbatum, est sabbatum celebre augustumq; reddere, &
præter cessationem ab externis operibus, spiritu colere
dominum, uocẽ dei audire, & meditari in lege eius. Hinc
Deut. 5. Moses sabbatum requiem domini uocat, hoc est.
in qua dominus requiescit in nobis. Et spectant huc peti-
tiones in oratione dominica. Sanctificetur nomen tuum.
Adueniat regnum tuum. Sanctificatur igitur sabbatum
hoc modo à nobis, non ut deus sanctificetur, qui alioqui
sanctus est, sed ut nos audiendo & meditando Verbum
sanctificemur. Sic enim inquit dominus. Videte ut sab-
batum meum custodiatis, quia signum est inter me &
uos in generationibus uestris, ut sciatis, quia ego domi-
nus, qui sanctifico uos.

De uero usu huius præcepti.

Vere sanctificant sabbatum, qui præ studio audien-
di & discendi uerbum dei, omnia negligunt, qui diem
sabbati totum diuinis rebus destinant, qui in sabbato ni-
hil aliud curant, quàm ut audiant & discant Verbum.
Postremo qui delectantur perpetuo exercitio et pia me-
ditatione in uerbo.

De abusu huius præcepti.

Abutuntur sabbato, qui supradicto usui contraria
faciunt, uidelicet, qui negligunt Verbum, qui segniter
& oscitanter curant &c. Item qui obambulando, potan-
do, sericas uestes induendo, uel simile aliquid faciendo,
C credunt

credunt se sabbatum sanctificare.

Exempla huius abusus.

Abusus est tertio præcepto ille qui Numeri 15. In die sabbati colligens ligna, lapidibus, iussu dei perijt. Peccauit & Israël contra hoc præceptum Exod. 16. Qui uerbum domini ex ore Moſis neglexerunt & abierunt contra mandatum Moſis collecturi Manna. Abusi sunt hoc præcepto, qui Matthæi. 22. Neglexerunt paratū prandium & abierūt, alius in uillam suam, alius ad negotiationem suam.

De sabbato Iudaico.

Sabbatum Iudaicum à deo institutum erat, ut eſſet certum signum inter deum & Israël. Exod. 31. Videte ut custodiatis sabbatum meum, quia signum est inter me & uos, ut ſciatis, quia ego dominus qui ſanctifico uos. Deinde ut haberent Iudæi certum tempus, in quo exercerēt se in ritibus & ceremonijs diuinis, simulq; uacarent in totum pietati, poſthabitis omnibus externis operibus. Verum hoc sabbatum cum reliquis ceremonialibus, quæ fieri solebant illo die, ad nos, qui ex gentibus ad Euangelium conuerſi ſumus, proprie nō pertinet, quod aliquādo etiam ceſſaturum ubiq; teſtabantur prophætæ. Ne tamen omnino nobis pereat illud sabbatum & à nobis reiſciatur, paucis oſtendemus quomodo nobis prodeſſe poterit.

De sabbato Christianorum.

Christianorum sabbatum, quod iuxta prophetarum uaticinia debebat Iudaico ſuccedere, hoc ſpirituale eſt, in quo

quo non amplius offerimus oues & boues, sed hostias uē
uentes, sanctas, acceptas a deo spirituales & c. ad Ro. 12.
Præterea quod sabbatum apud Iudeos certo tempore ali-
ligatum erat, hoc iam apud nos perpetuū est, adeo quod
nunc tota uita nostra sit sabbatum, in quo nihil aliud de-
siderare, magnificare & audire libentius debemus, quàm
uerbum.

Quare nos seruemus diem domini- cam & reliquas ferias.

Omnes ferie à Patribus in hoc institutæ fuerunt, ut
in illis audiremus uerbum dei & disceremus, non propter
huius aut alterius sancti honorem, ut quorundam habet
opinio. Ea in re sanctos patres libenter imitamur, modo
condonent nobis hoc, quod ferie sint liberæ, quæ seruari
& mutari possunt, sine conscientie scrupulo, pro tem-
poris aliarumq; circumstantiarum ratione. Præterea
quia communis plebecula, quotidianis laboribus impe-
dita est, quo minus potest quotidie audire Verbum, quod
quidem præ omnibus laboribus merito præcipuus esse
deberet, ideo institutus est dies, quem uocamus dominicū,
non tam propter Verbum audiendum, quæ tamen prin-
cipalis causa est, quam propter corporis etiam requiem.
Nā qd' caret alterna requie, poëta teste, durabile non est.

De astutia Satanæ in euertendo sab- bati uero usu.

Sabbatum, ut diximus, præcipue propter Verbum
institutum est, ut in eo illud audiamus, & discamus. Sed
audi quid facit Satan? Ille dormientibus nobis, inijcit in

C ij medium

medium auditorum uulgus, spiritum soporis, quod ex æquo serè omnes credimus tempus illud perdi, quod audiendo uerbo teritur. Hinc obambulationes, dum prædicatur Verbum, perpetuæ, creberrimæ potationes, inefabile in ornando corpore studium, & nescio quæ alia, quibus damus operam, cum nobis Verbum est audiendū, ut audeam aperte adfirmare, quòd satius esset prorsus abolere sabbatum aut diem dominicam unà cum reliquis ferijs, quàm ita foede dehonestare. Et nisi etiam breui magistratus de illis dehonestamentis prospexerit, timendum est ne deus, propter tantam ingratitude nobis uerbum suum tandem eripiat. Est enim Verbi prædicatio occasio tantum, quam qui non apprehendit capillatam, sentiet eam postea caluam.

De difficultate huius præcepti tertij.

Orandus est quoque deus pro sui Christi spiritu, in huius præcepti adimplerione, quam adeo nemo præstare potest suis uiribus, ut etiam uideamus eos qui ex se complere hoc præceptum student in medio labore corrucere. Ratio credit se satisfacisse huic præcepto, quando in sabbato ociatur & uacat laboribus. Item quando audit tantum Verbum, non aliter atque olim audiuius Missas. At nisi à peccatis & prauis adfectibus feriaberis, nisi corde meditaberis Verbum, nisi animi oblectatione audies, procul adhuc abes à uera huius præcepti completionem. Et hæc præstare est sanctificare sabbatum. Ad hæc ex se quis faciet, nisi à spiritu sancto nouos animi motus acceperit? Ius naturæ inuitat te quidem ut audias de deo,
qui

ordinatio diuina, ad Rom. 13. Sontibus in terrorem, bonis uero in tutelam cœlitus donatus. Hic autem magistra- tus ut in reliquorum transgressione, externos actus & opera prohibere potest, sed animum purum ab affecti- bus erga proximum prauis, largitur deus, qui sedulo in- terpellandus est in Christo Iesu, ut hic mittat nobis spi- ritum sanctum animorum purificatorem, quo liceat etiã consentiente animo huic præcepto respondere.

DE SEXTO PRAECEPTO.

Non mœchaberis.

¶ Post cædem non aliud est maius malum, quod pro- ximo accidere potest, quàm est coniugis dehonestatio. Hoc enim malum non tantum coram mundo externam adfert ignominiam, uerum etiam uel gentibus & poëtis testificantibus, cor penetrat, neque unquam quantumuis expiatum, conscientiam exagitando deserit, ut plane fu- rere uideatur animus suæ coniugis stupro laesus.

De studio satanæ contra hoc præceptum,

¶ Status matrimonij præ reliquis uitæ seu conditio- num generibus, unice placet deo, quem ipse constituit. Gen. 2. Quem Christus Iesus duplici nomine honorauit, & primo suo in carnem aduentu (uoluit enim nasci in matrimonio) & insigni in Cana Galileæ miraculo. Et quia hic status plane diuinus est, idco etiam infensissime hunc insectatur satan, ut solet rebus quãto sunt deo pro- ximiores, tanto quoq; maiori studio struere insidias, uel ut saltem interturbet eas, si nõ datur prorsus tollendi oc- casio.

casio. Neq; ultum est in hac secunda tabula præceptum, quod ita cupit transgressum satan, atq; hoc de non mœchando? Siquidem scit copiosissimam esse omnium malorum materiam thorum conjugalem uiolare. Quare in hac re nemini parcit, etiam ne sanctis quidem, sicut est uidere in sanctissimo David, quem non modo ad adulterium compulit, sed ut adulterium cõmitteret, simul homicidam fecit.

De procliuitate Mœchandi & potentia.

¶ Hic adfectus internus, è quo postea prorumpit adulterium, præ alijs mirum in modum uexat atque exagitat hominum animos, adeo, qui semel ingressus mentes humanas, nullo ferè remedio restringi potest, cuiusquæ potentia ac uirtus ex æquo omnes homines captiuos detinet, nec potest ad facti executionem reprimi, nisi arceatur diuina potentia. Et spectat huc locus. Sapien. 7. Nemo potest esse cõtinentis nisi tu dederis. Et locus Matt. 19. Non omnes capaces sunt huius dicti, q. d. Christus, singulare esse donum seruare castitatem, quæ sane non in externa tantum abstinentia consistit, (sicut hætenus toti propemodum mundo, stulti monachi persuaserunt) imò potius in adfectuũ repressiõẽ, quos ne diuus Hieronymus heremita exuere potuit, de quo legitur, quod macerandi corporis gratia, semel concesserit in deserta Aegypti, longo tandem tempore elapso, cum ieiunijs & abstinentia se miserrime cruciasset, in hæc uerba prorupit: Etsi molestam ac acerbam hanc uitam ago, tamen uideo mihi Romæ cum puellis choreas ducere. Fugere itaq; in

D - iij desertum

desertum licet, licet in monasterio se cōdere. At adfectus habere continentis, hoc est, quod queritur diuus Hieronymus, alioqui supersticiosus commendator castitatis.

De remedio contra procliuitatem Mœchandi.

¶ Quia deus prohibet hoc præcepto mœchationem & mœchari tale est malum, quod ex æquo omnibus est insitum. Igitur uolens deus tanto malo mederi, matrimonium instituit, quo externo aliquo opere, cohiberet internos adfectus, quibus æstuandi præripitur occasio per matrimonium.

Est enim Mœchari.

¶ Hic proprie adfectuum uox, non externi operis qua impuritas animi & procliuitas significatur. Verū hoc remedium ut intelligas dei institutum esse, non tantum scriptura docet, sed & natura hoc ipsum testatur, condita à deo, quæ societatem coniugij commendat & nutrire sobolem præcipit. Qua obsecro de causa? nisi ut eadem confirmet idem remedium contra naturales adfectus, quo minori malo, ut puta externo matrimonio, quod propter multas incommoditates, aliàs malum iudicat ratio, maiori occurreret, uidelicet internis adfectibus, quorum æstu nunquam non flagrat humanus animus. Hoc itaq; remedium contra mœchationem tollere, aut dissimulare, quid hoc aliud est, quàm autorem deum contemnere, naturæ inferre uim & sibi ipsi sine necessitate imponere molestias ad restim usq; periculosas. Hinc Paulus fatius esse ducit contrahere matrimonium, quam uri.

Hinc

Hinc prohibitionem matrimonij doctrinam demoniorū uocat, quæ non habet deum atq; naturam autorem, sed ipsum satanam.

OBIECTIO, At qui matrimonij uinculo non sunt nexi, commodius possunt seruire deo? Et Apostolus dicit, qui cœlebs est, curet ea quæ sunt domini.

RESPONSIO, Potest quidem commodius seruire domino qui cœlebs est, quàm qui uxorem habet. Sed audi Christum dicentem: Non omnes capaces sunt huius dicti, sed ij quibus datum est. Audi tuos adfectus sine fine molestos. Audi naturam reclamantem. Bene faciunt qui seipsum castrant propter regnū dei, ut cōmodius queant seruire Euangelio. Verum non omnes capaces sumus castitatis, sed ij tantum, quibus datum est. Quid autem facient, qui hoc donum non habent? Paulus timuit de uirginibus præcipere, cum præceptum dei non haberet. Tu igitur quur, mandas castitatem uerbo dei ac dono destitutus? Coelibem te fingere poteris, contra institutum dei & naturæ. At coelibem animum sine certo ac singulari dei dono possidere non poteris. Quæ uero est cœlebs uita sine consentiente animo?

OBIECTIO, Qui castitatis nomine se uoto deuouerunt, licebit illis soluere promissum?

RESPONSIO, Votum contra dei apertum institutum nullum esse potest. Naturam & si furca expuleris, tamen usq; recurret. Mihi porrò insani uidentur, obligari uoto castitatis, quod consentiente animo seruare non possunt, sine interno æstu, quod illi ducunt uxores precipitantes se in infinitas ferè molestias. Et Paulus

D 5 dicit

dicit bonum esse, si quis cœlebs manet, idq; propter præsentem necessitatē, id est, ut careat præsentibus molestijs, quibus obnoxium est matrimonium.

OBIECTIO, Quid igitur mercedis habebunt post hanc uitam casti?

RESPONSIO, Finis castitatis non est iustitia aut uita æterna, sicut somniarunt quidam de coronis uirginitatis, sed ut liber sis à coniugalibus oneribus. Iuxta illud. i. ad Corin. 7. Arbitror ergo hoc bonum esse, scilicet ut cœlebs maneas propter præsentem necessitatem. Huc pertinent loci in Apostoli scriptis de commoditatibus uirginitatis, in quibus præfert commoditates cœlibatus, grauaminibus ipsius matrimonij, ut: Quod si nupsit uirgo non peccauit, attamen ad afflictionem in carne habituri sunt huiusmodi. Item qui non elocat uirginem nuptum, melius facit. Item beator est, si sic maneat.

QVAESTIO, An parentes iure possint impedire liberos suos à matrimonio?

RESPONSIO, Quia incidimus in locum de uirginitate, & ad hanc quæstionem respondendum duximus. Natura ut expelli non potest, sic nec naturales adfectus, quibus si laborant liberi, cogi ad castitatem & impediri nõ debent à matrimonio, nisi pater ad peccandum cogere uelit eos, qui interno aestu flagrant. Ius civile contra huiusmodi parentes in hunc modum loquitur: Qui liberos quos habent in potestate iniuria prohibuerint uxores ducere uel nubere, uel qui dotem dare noluerint, ex constitutione Diuorum Seueri & Antonij per Proconsules Præsidesq; prouinciarum, cogantur in matrimonium.

trimonium collocare & dotare.

De uoce Mœchari.

¶ Mœchari ut antea diximus, est uox adfectuum & uehementioris significationis, quàm adulterari. Ponit autem Moses hic mœchari postremum effectum etiã pro ipsis causis adulterij, è quibus profluit mœchatio. Significat igitur hic mœchari.

Odisse coniugẽ aut despiciere, sicut Iacob despexit Lian.
Gene. 29.

Irasci coniugi

Litigare cum coniuge.

Esse suspiciosum ac morosum erga coniugem.

Aspicere alterius coniugem ad concupiscendum eam.

Matth. 5.

Repudiare coniugem. Matth. 5.

Debitam beneuolentiam denegare. I. Corin. 7.

Vri & æstuarie internis concupiscentijs. I. Corin. 7.

Immundum esse & lasciuum in uerbis. Gala. 5.

Non obedire coniugi. Ephes. 5.

Non diligere coniugem. Ephes. 5.

Non reuereri coniugem. Ephe. 5.

Esse amarulentum contra coniugem. Collo. 3.

Abligurire bona ad sustentandum matrimonium cum honestate.

Nimio corporis ornatu perdere coniugem

Perdere coniugem nimium bibendo

Non agere curam domus, aut augendi rem familiarem.

Quare Solomon. Prouerb. ix. Gratirosam mulierem appellat &

pellat & fortem, quæ atget rem domesticam. Et similes
causæ adhuc aliæ multæ sub uoce mœchandi comprehē-
di possunt, ut impudica & incasta uerba, ocium & c. ut
Gen. 34. Dina filia Iacob ociando amittit suam uirgini-
tatem. Et sic exponit Christus præceptum hoc de non
mœchando. Matth. 5. cum inquit: Audistis quod ueteri-
bus dictum est: Non committes adulterium. At ego dico
uobis, quod quicumq; aspexerit uxorem alterius ad con-
cupiscendam eam, iam adulterium commisit cum ea in
corde suo. Ecquid uides in uerbis ad cōcupiscendum eam
adfectus damnari atq; adeo omnes causas adulterij?

OBIECTIO, Ergo mentiuntur philosophi &
scholastici, qui dicunt deum non iudicare adfectus?

RESPONSIO, Vere mentiuntur. Ideo subiun-
git Christus quasi per occupationem. Quod si oculus
tuus dexter obstaculo tibi fuerit, erue illum & abijce abs-
te, q. d. Christus, mundus ac sapientes mundi nō docebunt
te deum iudicare de internis adfectibus, aut quod ille reus
sit adulterij, qui tantum aspiciat mulierem ad concupi-
scendum eam.

Inuitatoriæ causæ ad matrimonium.

¶ Inuitabunt autem nos ad matrimonium multæ cau-
sæ, quæ & deterrebunt ab adulterio ac scortatione. Pri-
mum quia matrimonium institutum dei est. Gen. 2. De-
inde quia Christus tanti fecerit hunc statum, quod in eo
nasci uoluerit, illum sua præsentia coluerit, tandem insi-
gni illustrarit miraculo. Tertio quia scriptura profun-
dissimum mysterium, mariti & uxoris nomine expresse-
rit,

rit, uidelicet Christum sponsum, ecclesiam sponsam appellans, ad Ephes. 5. Postremo quia scriptura & cum hac leges naturæ, atque adeo omnium gentium scripta commendant supra modum honorabile coniugium & cubile impollutum.

De remedio ad seruandam pacem & concordiam in matrimonio.

¶ Cæterum quia tanta est dignitas matrimonij, sicut liquet ex præcedentibus. Oportebit igitur matrimonio obnoxium, diligenter illam dignitatem secum perpendere. Nimirum quod coniugium sit status, qui placet deo per omnia, præterea quod ea omnia quæ statu in hoc contingant aduersa, sint à deo et accidant beneuola dei uoluntate. Siquidem & hoc uerum est, uel ex 3. cap. Genesis. Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos &c. Item ad Adam: Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ. Hæc quidem qui probe considerat, nunquam mouebitur uel ad indignationem, uel ad odium uel ad alias causas, quibus disturbatur concordia matrimonij, quam sequi postea etiam solet adulterium.

Obiectio quorundam maritorum.

¶ Scriptura uocat maritum caput uxoris. Ergo maritus cum uxore agere potest pro arbitrio quod uult, uerberare, odisse, extrudere eam?

RESPONSIO, Tales tyranni sciant se quidem esse capita uxorum, non quia ipsi sunt mariti, sed quia à deo capita sunt constituti. Dicitur uero maritus caput
mulieris,

mulieris, quòd eam tanquam infirmum uas regere debet, tueri atq; defendere. Et est caput potestatis uocabulum, certa ratione còstans, non contemptu furore, plagis, morositate &c.

De uero huius præcepti usu.

¶ Hoc præceptum uere seruat, qui externe non mœchatur seu adulteratur, qui uitat omnes causas, ex quibus fluere possit adulterium, qui habet animũ ab omni concupiscentia purũ. Huius usus exemplum à longinquo uideri licet in Ioseph, qui rogatus ab hera sua, ut secũ concumberet. Gen. 39. Id quod modestissime recusauit dicens: Tu uxor domini mei es: quomodo ergo possum hoc magnum malum facere & peccare in dominum meum?

			uo=	Mœchari
Formæ hu=	Non mœ=	corde	ca=	Adulterari
ius usus	chari	lingua	bu=	Scortari
sunt		facto	la	Stuprare.

De abusu huius præcepti.

¶ Abutuntur hoc præcepto, qui externe adulterium committunt, qui animum adfectibus mœchandi impuriũ habent, qui non abstinent se ab omnibus adulterij causis. Abusi sunt intellectu huius præcepti olim Pharisei, postea scholastici Papistæ, damnantes tantum crassiora uicia, neglectis adfectibus, quos ante omnia damnat Christus Matth. 5.

Exempla huius abusus & puniti adulterij.

¶ Peccauit contra hoc præceptum immodestissime
Sodoma

Sodoma unà cum Gomorra. Gene. 19. Quas urbes sub-
uertit deus funditus. Tribus Benjamin à domino ferè de-
leta fuit, quia foedissime peccarat in uxorem cuiusdam
leuitæ ui oppressam. Ruben quia conscenderat cubile
patris sui, igitur à Iacob de non crescendo maledictionē
accepit. Genesis 35. & 49. Dauid adulter amisit infan-
tem, 2. Reg. 12. Abimelech rex punitus est à deo, nondum
facto adulterio, tantum quia Abrahæ uxorem rapuerat.
Gene. 20. Phinees zelo dei motus, gladio perfodit Zam-
bri & Madianiten concumbentes & commendatus est à
domino propter factum suum.

De poenis Adulterorum.

¶ Præter poenam, qua etiam in hac terra punit deus
adulteros, corporalem, (sicut satis testantur quotidiana
exempla, in quibus uidemus raro foeliciter agere adulte-
ros in hac terra) addit scriptura quoq; æternam con-
demnationem 1. Corin. 6. Neq; scortatores, neq; adulteri,
neq; molles & c. regni dei hæreditatem accipient.

OBIECTIO, Adulterari prohibitum est, inte-
rim licet scortari & stuprare?

RESPONSIO, O peruerse, qui non contentus
es peccatis tuis, nisi et rideas deū, qui cum prohibet adul-
teriū, permittat tibi scortationē. Estq; prædicta obiectio

OBIECTIO, Non est malum adficere uer- (aulica-
beribus uxores, qd Amantiū iræ amoris reintegratio est)

RESPONSIO, Apage cum scortatorio isto
uersu. Alia res est matrimonium, quàm scortatio in qua
solent Huren vnd Puben, ita subinde reuocare amorem.

De iure

De iure magistratus in hoc præceptum.

¶ Qui hoc præceptum externe seruare nolunt, in eos magistratus ius gladij habet. Quanquam interim animũ iudicare non potest, quem suo tempore iudicabit deus. Iuxta illud: Scortatores & adulteros iudicabit deus, ad Hebræos 13. Sciant itaq; omnes huius criminis rei, & si subterfugient uindictam magistratus, deum tamen uindictaturum aliquando adulterium. Ego audeo adfirmare quòd non uiderim adulterium abiisse impunitum, si non gladio, tamen extrema miseria & ignominia. Exemplis plenus est totus mundus.

OBIECTIO, Impossibile est habere animum purum ab adfectibus. Ideo liberũ est scortari. Quis enim obligatur ultra uires?

RESPONSIO, Impossibile quidem est posse hominem per se habere purum animum, ab omnibus concupiscentijs. At ideo non datur tibi hac impossibilitate occasio scortandi, sed ut confugas ad eum, qui spiritu potest mundare cor tuum ab adfectibus & impossibilia tibi reddere possibilia.

De difficultate huius præcepti.

¶ Id quod humana natura potest in complendis superioribus præceptis, hoc quoq; & hic ei prestare est integrum, uidelicet externe aliquo modo se abstinere ab adulterio, si non impediatur à satana. Cor uero purum ab adfectibus ac omni interna aestuatione è cælo datur. Quare & hic requiritur spiritus Christi, sine quo nostra completio non placet deo. Et Paulus ait, 1. Corin. 7. Ut sit sancta & corpore & spiritu.

DE

DE SEPTIMO PRAECEPTO.

Non facies furtum.

¶ Multo leuius est incommodum externorum bonorum subtractio, quàm dehonestare coniugem. Et quanquàm leuius est malum, idquæ propter externum opus, tamè quia furtum etiam respicit ad rerum spiritualium subtractionem, ideo perniciosius est incommodum. Adulteri enim ad uerum Verbum conuersi, quod si habent, salui possunt fieri. Vbi uero syncerum Verbum furto ablatum est, ibi non potest esse salus. Quare firmiter credendum est, deum legis huius datorem, sublimius quiddam per furtum intelligere uoluisse, quàm simpliciter rerum corporalium ablationem, quæ fortassis excusationem merebitur, ubi extrema necessitas furem ad furtum committendum adegerit. Excusari aut non poterit Verbi furtum.

Quid sit furtum facere.

¶ Est itaque furtum facere tam corporalia quàm spiritualia bona, dolo aut impostura, clam siue aperte subtrahere atque auferre. Et sicut Moses haecenus in secunda tabula consuevit extremum effectum tantum ponere, relictis causis, ita et hic facit. Addamus ergo et causas, ut melius intelligamus quid sit furtum facere, ut Cogitare de alterius bonis subtrahendis.

Adfectare alterius bona, Christus enim damnat adfectus prauos. Matth. 5.

Cogitare de furto Verbi.

Adfectare ut Verbum cuiuscunquæ rei gratia, tollas.

Iuuare alios aut re aut consilio, ut subtrahas proximi

E bona

bona, aut ipsum Verbum.

Prætextu ueritatis decipere, ut alterius bona ad te acci-
pias, aut defraudes proximum de Verbo uero.

Blandis uerbis & ore peruerso proximi bona ad te ten-
tari.

Falso interpretari Verbum, ut auferas uerū intellectum.

His adde,

Imposturas omnes quibus insidiaris proximi bonis, tam
corporalibus quàm spiritualibus, ut

Subordinare alios furti gratia.

Dolo contractus inire.

Pluris diuendere merces quàm iustum est.

Falsas merces pro ueris supponere.

Vti falsis ponderibus, ulnis, modijs &c.

Exercere usuras iniustas.

Ociari.

Negligere suam uocationem & officium.

Non iuuare egentes tu diues.

Laborare pro mercede segniter & labores plus aesti-
mare quàm æquum est.

Insumere immodice sua bona.

Volens & lubens in inopiam ruere.

Non custodire parta.

Grauare alios sumptibus, cum tu possis laborare.

Auarum esse. Est enim auaritia radix omniū malorum &

Ergo & furti atq; adeo serè omnium prædictorum ma-
lorum. Sic uentris gratia adulterant prædicatores auari

Verbum, mercatores merces defalsant &c. Quare me-
rito principalis causa ipsius furti auaritia dici potest,

quæ

quæ principaliter instigat ad furtum. Et quia hic auaritia adfectus horribiliter inheret omnibus hominibus à natura, ideo sentiendum est quoq; omnes homines natura esse fures. Porro & omnes natura cupimus ostentare nos & omnium rerum, ut Gnato Terentianus de iactantibus dicit, primi esse. Igitur ut sint, qui admirentur nos alij, oportet egregie furari, ut conceptam de nobis apud alios magnificentiam & gloriam tueamur. Hinc post auaritiam minus principalis furti causa est elatio animi aspirans ad glorias magnas. Hæc causa apud præcipuos mundi familiarior est, qui natura tendunt ad maiora. Unde accidit quod qui sunt in mundo maximi, sunt etiã maximi fures. Magni enim sumptus pertinent ad sustentandum potentes ac magnos homines.

De duobus generibus furum.

¶ Sunt autem duo furum genera. Quidam sunt fures qui aperto ac iniurioso facto declarant se tales esse. Hi plerunq; iuxta uulgarem ac communem sententiam confirmant iura de suspendendo tradita & suspenduntur.

Quidam sunt, quos scimus fures esse, & tamen honoramus eos, ut honestiores, sæpe constitutos etiam in magistratu, quales sunt hodie ferè ditissimi mercatores & opifices omnium primi. Hi tantum absunt à suspendendo, ut illis liberum sit, non modo furari immodice, sed etianz impune gloriari de furtis: adeo quod cū deceperint aliquem, in has nunc receptissimas prorumpunt sententias.

Ich hab einen vber das seil geworffen/
Ich hab einē lassen vber den füs springen/
E ij Ich

**Ich hab einen vff das aug gedrückte/
Ich hab einem vff der nasen gespilt.**

Hi autem fures duplices dicuntur. Furantur enim impu-
ne & simul impuniti gloriantur de furtis. Sed tantum
quia inter furandum pretextum boni gerunt, idcirco à
cruce sunt liberi. Pertinet ad hoc genus furum, Papa
cum toto suo regno, hoc est, pseudoepiscopis suis, quia hi
animarum sunt fures, & ideo triplici supplicio digni
præ alijs rerum temporalium furibus. Pertinent huc of-
ficiarij illi, qui præsumt officijs, & quos officij dignitas
excusat esse fures. Mercatores quorum furta sunt ultra
modum. Opifices, qui sua furta fucis laborum & sumptuum
defendunt. Agricola, qui ad excusandum furta, grava-
mina magistratus prætendunt. Oenopola, qui propter
censum tucntur se à furto alienos. In summa, spectant
huc omnes homines, qui sub pretextu boni atque honesti
furantur.

OBIECTIO, Ergo mercaturam exercere, age-
re opificem, præesse officio, negociari &c. peccatum est.

RESPONSIO, Talia per se non sunt peccata.
At sine conscientia hæc exercere, & cum damno proxi-
mi, nunquam possunt fieri sine peccato.

**Regula mercatus & omnium actio-
num in omni negociatione.**

¶ Omnium actionum ac negociationum tempera-
mentum est, ut sic facias alteri quod tibi ab altero fieri
uolueris.

De signo cognoscendi furta.

At in-

¶ At inquirunt quidam, quo signo deprehendam me furari inter negociandū. Respondeo, hoc docebit te prædicta regula, quam ubi transgressus fueris, statim proclamabit te conscientia furem. Est enim conscientia mille testes, quæ seponi potest à furibus dum furantur, uerū extingui non potest, manentibus interim aculeis illius.

OBIECTIO, Nemo cogitur ad emendum nostras merces: Ergo non furamur cum eas etiam carissime distrahimus?

RESPONSIO, Antecedens uerum est de personis. At si tu non cogis tamen merces cogunt, quibus carere emptores non possunt. Consequens falsum est omnino, quia agit contra prædictam regulam.

QVAESTIO, An liceat usuras exercere?

RESPONSIO, Licet, sed ita ne peccetur contra prædictam regulā. Exempli gratia: Est qui dat mutuo centum aureos & de illis accipit iuxta constitutionem Caesarum quatuor. Ego, modo uelim ea pecunia recte uti, non solum proderunt mihi illi aurei, in quantum postulabit usura, sed etiam ex illis fecero maius lucrum. Sic quia non in damnum uergit illa usura meum, quur ergo dubitem? ego illi benefacere dando usuram, qui mihi bene fecit?

OBIECTIO, At reclamatione locus ille. Mutuo dantes & nihil inde sperantes.

RESPONSIO, Solutio pendet à conditione personarum. Qui enim reddere non possunt ab illis nihil est exigendum. Sed quo iure non persoluet aut dabit aliquid, qui potest sine incommodo?

De uero huius præcepti usu.

¶ Verus usus huius præcepti est, ut in omnibus rebus iuues proximum tuum & animo & facto, ut eius bona augeantur, tam corporalia quam spiritualia.

De uocabulis ueri usus.

Iuuare proximum

Ex corde

Custodire bona modi seu formæ

proximi

Augere ea

Externo facto.

De abusu huius præcepti.

¶ Peccant contra hoc præceptum, siue publici siue priuati fures, qui primum adfectant alterius bona, quo modo captantes occasionem auferendi ea. Deinde qui opere externo complent, quod adfectarunt abripere.

QVAESTIO, An necessitas excuset furtum?

RESPONSIO, Non. Quæ enim potest esse tanta necessitas, quæ possit opponi aperto mandato dei? Et satius est mori fame quam furtum committere. Sicut & melius esset corpus exponere omnibus periculis, quam negare Verbum.

QVAESTIO, An fures suspendi debeant?

RESPONSIO, Quæstio de suspendendis furibus uidetur contrariari legi dei. Nam in ueteri testamento nõ suspendebantur fures, sed restituebant quadruplũ. Verum quia Moses ad nos non pertinet, non ligamur Mosaica lege. Et quia nemo disputat quod contra deum sit, homicidas plectere. Quis ergo adscueret cõtra deum esse, suspendere fures? At dicis suspensionem furum consuetudinena

Suetudinem tantum esse non legem? Respondeo. Et contra
suetudo legis est species, approbata ac confirmata à Cæ-
saribus. Et hi magistratus sunt, quos approbat deus.
Ergo & illorum constitutiones. Contra naturam non
potest esse furum suspensio, quia natura concedit pacis
ac communis societatis perturbatores tollendos esse, ut
communis pax atq; tranquillitas seruetur, sic permisit
natura habere priuata, cum lege naturali alioqui com-
munia sint omnia, ut humanam societatem conseruaret.

QVÆSTIO, Qui fiat quod nostro hoc seculo
omnes querantur de egestate. Opifices de sua infœlicita-
te, mercatores de sua? &c.

RESPONSIO, Quia hodie pauci agunt in suis
officijs seu uocationibus sine impostura ac furto. Deus
autem subtractis furto bonis & impostura acquisitis nõ
benedicit. Et cui deus non benedicit, ille non potest dite-
scere. Iuxta illud, Prouerb. 10. Benedictio domini facit
diuites.

De rapina.

¶ Restat & de raptoribus dicere, hoc est, uiolentis furi-
bus. Est enim rapina furtum uiolentum. Illi plerunq;
neq; necessitatem neq; prætextum boni ullum habent ad
excusandam rapinam. Sed tantum quia libet ex mera
animi malitia ac libidine, alijs damna adiungunt. Huc
spectant latrones & prædones, milites & equites. Olim
uocabantur latrones, qui regibus proximi à latere sede-
bant, tum quidem, quando erant fœliciora tempora, ho-
die latrones uocantur illi, qui ex aulis principum, exer-

cent rapinam & deprædantur alios. Erat & militis ap=
pellatio aliquando honestior, quàm hodie est.

De difficultate huius præcepti.

¶ Hoc præceptum ut reliqua, à nobis nisi externo ali=
quo modo tamen ita, ne à diabolo impediamur, compleri
potest, id si fit, persuasum habet sibi ratio de perfecta ad=
implctione. At sicut ad omnia præcepta requiritur &
animus ab adfectibus purus, ita & in hoc præcepto con=
sentiens animus solus addit externæ completioni vires.
Ceterum talem animum largitur spiritus sanctus, rector
fidelium ac credentium in Christo.

De iure magistratus in hoc præceptum.

¶ Animum ut sæpe dictum est, magistratus à uicijs
purgare non potest, manus cohibere potest & externa
furta prohibere. Internæ causæ quatenus non crumpunt
foras, liberæ sunt à magistratu.

OBIECTIO, Hoc prædictum ius ad eos perti=
net, qui aperto facto furantur. Quid uero iuris habet
magistratus in eos fures, qui prætextu honesti exiccant
sæpe suis furtis integras respublicas?

RESPONSIO, Huc spectat nunc bona politia,
quam instituere debet magistratus, ut priuata illa furta
publicæ utilitatis uitentur. Sic curam habere debet ma=
gistratus, ne deprauetur Verbum, ne tollatur, punire
consentientes furibus aut illos iuuantes, inhibere fraudes
ac imposturas, quibus utuntur homines in contractibus
mutuis.

Aestimare merces pro iusto precio.

Falsas

Falsas merces prohibere. Usuræ leges præscribere.
Falsas libras, ulnas, modios & c. tollere. Ocium uctare.
Negligentes opifices & mercenarios corrigere.
Agricolis, mercatoribus & negociatoribus decipiendi
fines ponere.

Abliguritores suorum bonorum emendare.

Auaros publica uel priuata pœna coercere.

Sumptuum formam ac terminũ in certas leges cõcipere.

Hæc omnia ita corrigere & mutare in melius est bonam
politiam instituere, quam etiam, qui magistratus, quisq;
in sua republica, negligit, peccat contra eum qui distur=
batam & malam politiam abominatur. Si enim deus a=
bominatur iniustam libram, teste Prouerbior. xi. capite.
Ergo & totam politiam abominatur iniustam atq; in=
ordinatam. Et ualet argumentum à parte ad totum, sicut
solet plerunq; argumentari scriptura synecdochicõs.
Refer huc scripturæ locos, qui dehortantur à rebus con=
tra politiam, ut Leuit. 19. Noli iniquum aliquid facere
in iudicio, in regula, in pondere, iustus modius æquusq;
sextarius.

OBIECTIO, Subditi non ferent ut instituat^r
politia?

RESPONSIO, Tu cum sis magistratus perge
in tuo officio & deus, cuius tu minister es, ille seruabit
contra insultus uulgi.

OBIECTIO, Instituimus politiam, sed nemo
est qui seruat.

RESPONSIO, Huiusmodi excusationibus non
seruatur politia, nisi punieris contra agentes, nisi seridò

E 5 aduigila

aduigilaueris, nisi te gladio interposueris, non poterit
subsistere politia. Magnifice per hominum germanorum
ora circumfertur, Noremburgensium ad Cesarem Maxi-
milianum responsum. Philantropia & grauitate sup-
plicij seruatur Norica respublica & politia.

DE OCTAVO PRAECEPTO.

Non loqueris contra proximum tuum
falsum testimonium.

¶ Hoc praecipuum nomen & famam proximi laedit,
quae cum eiusmodi sunt res, ut semel amissae, nullo precio
recuperari possint. Ideo circumspicte hic nobis agendum
est, ne id nostra lingua proximo auferamus, quod illi re-
stituere nequimus. Et si detur ueri testimonij, perhiben-
di occasio de fratre, tamen omnia in meliorem partem
erunt interpretanda & infirmitas fratris ubiq; et semper
quocunq; tandem modo ferenda.

OBIECTIO, Ergo male facta proximi sunt
iustificanda & probanda.

RESPONSIO, Non. Et si hoc praecipuum pro-
hibet falsum testimonium, interim tamen non iubet, ut
mala facta probemus, sed simpliciter monet, ut in om-
nibus fratris erroribus habeamus animum candidum.

De causa detractionis & falsi testimonij.

¶ Communis hodie apud omnes querela est, qui acci-
dat, quod ita frequens sit detractionis & falsi testimonij
studium. In ipsa tamē uel media querela, omnes sunt cae-
ci, nihil aut parū solliciti de causis, quae nō ita à nobis sunt
remotae, immo quas quisque à natura suo in corde gerit.

Philautia

Philautia precipua est, quæ facit nos considerare etiam minima fratris flagitia, neglecta nostro in oculo trabe, de hac causa loquitur Christus. Matth. 7. Vbi monet, ut alij aliorum infirmitates sustineant neq; nos inuicem uel propter peccatum, uel ignorantiam, uel quodcunq; tandem uicium condemnemus, quasi qui lapsi sint, conuerti nequeant. Spectant huc 14. & 15. cap. ad Roma. & 6. ad Galatas. Est autem Philautia hic, qua nobis ipsis præ alijs infirmis fratribus, blandimur tanquam iustioribus. Pertinent huc & gentiliu hominum sententiæ: Non uidemus manticæ quid in tergo est. Item in alicnis uicijs cognoscendis Lyncei sumus, in nostris cæciores talpis.

Altera causa est superbia fidelissimus philautiæ comes, qui fastu exurgit quodam contra infirmum fratrem non solum illum damnans præ se, sed etiam contemnens. Est enim soror superbiæ ipsa contumelia & sicut Solomon ait, Prouerb. 11. comes. Contumelia uero est contemptus cū conuicio, quando contemnimus aliū et simul obruimus conuicijs. Conuiciū est maledictū cōtumeliosum.

Post hac causas sequitur obtrectatio, quæ maledicit & detrahit simul. Siquidem obtrectatio est maledicentia cum detractatione, è quo uicio tandem nascitur falsum testimonium, quod aliud nihil est, quam detractio cum maledicentia uel aperta uel occulta.

Porro quia hæc uicia nobis insunt natura. Igitur nemo potest hic se à falso testimonio excusare: Quis enim non est philautus? Quis non superbus? Quis tandem non gaudet detrahere alijs, unde nobis solum nomen & famam paremus?

De

De fine falsi testimonij.

¶ *Quur ergo omnes studemus falsum perhibere testimonium? Respondeo, propter hunc finem, ut nos simus tantum aliquid, reliqui nihil. Huc respexisse uidetur Apostolus, ad Rom. 12. Vbi diuersum monet ab hoc fine dicens: Ne quis arroganter de te sentiat, supra quam oportet de se sentire, sed ita sentiat, ut modestus sit & sobrius, hoc est, sinat & alios aliquid esse. Item eodem animo alij in alios adfecti, non arroganter de uobis sentientes, sed humilibus uos accommodantes. Item ne sitis arrogantes apud uosmetipsos. Qui loci predictum finem acerrimè impugnant, auocantes nos à proprio esse ad humilitatem, quæ de suo accipit & communicat fratri, ut & ipse sit in precio atq; æstimatione.*

De incommodis obtrectationis seu falsi testimonij.

¶ *Primum incommodum quod prodit ex obtrectatione est impeditio remissionis peccatorum. Nam uere ait Augustinus peccata non nisi cognita remittuntur. Et Hieronimus. 2. & 3. cap. tantum ad cognitionem peccatorum hortatur Hierusalem. Item David inquit, psalmo. 31. Confitebor aduersum me iniustitiam meam domino et tu remisisti impietatem cordis mei. Dum enim quisq; in alterius uicia uertit oculos, nec est, suo qui se metitur pede, fit ut ad priorum peccatorum agnitionem nemo perueniat. Vnde timendum est, quod ipsi pereamus, unà cum illis, qui pereuntes à nobis iudicantur, uel quòd iudicati à nobis sepe seruentur, nobis percuntibus.*

Perdit

Perdit obtrectatio seu falsum testimonium ipsas res
publicas: Sic Thebas sic Athenæ, sic Carthago, sic ipsa
Roma perijt. Nostro tempore Dania unà cum Succia
extremam necessitatem perpeffa est, quam & maritime
urbes misere sentiunt, tantum, quia ex obtrectatione si-
multas, ex similitate aperta conuicia, ex apertis cõuicijs
bellum surgere cœpit.

Perturbat & obtrectatio seu falsum testimonium
Ecclesiæ pacem, cum ministri Verbi sibi inuicem obtrec-
tant dum de donis rixantur, dum propter dona sibi in-
uident, quod malum ut tolleret Apostolus, egregiè scri-
psit de donorum usu, ad Roma. 12. & 1. Corin. 12. & c.

Est postremo obtrectatio seu falsum testimonium
causa necis. Quis enim nõ omnia tentat, ut famã tueatur?

De remedio contra obtrectationem seu falsum testimonium.

Quia falsum testimonium & causa eius obtrectatio
præcipuè agunt contra charitatem. Volens eam Paulus
à dictis illis hostibus saluam retinere & quasi eripere, ad
propriam uitam & propria ad opera contemplanda
hortatur. Sic enim scribit ad Galat. 6. Opus autẽ suum
probet unusquisq; & c. Vbi transfert Apostolus à nobis
omne iudicium de proximo ad deum, coram quo, quisq;
aut stabit aut cadet tanquam domino suo. Et simul mo-
net optimum esse remedium contra obtrectationem aut
falsum testimonium, considerare propria opera, quibus
probe perlustratis, tantum quisque reperiet defectum, ut
facile obliuiscatur proximi sui aut operum eius. Et hoc
pharmaco

pharmaco non est presentius aliud. Si igitur obrepit tibi
obtrectandi proximo stimulus uel iudicandi cum uolu-
ptas, respice ad tua opera ac considera te ipsum, & erit
quod reflectere possis animi adfectus.

O B I E C T I O, Ergo neminem iudicabimus, ne-
mini obtrectabimus?

R E S P O N S I O, Nemini. Ratio est, quia nostrum
iudicium non est uerum, qui tantum iudicamus iuxta ex-
terna. Deus autem solus est, qui iudicat uere non quia
iuxta externa iudicat, sed quia iudicium exercet iuxta
animum & ideo solius dei iudicium est secundum ueri-
tatem ad Romanos 2. Scimus autem quod iudicium dei
est secundum ueritatem.

O B I E C T I O, Si nemo peccaret, posset obtrectatio
seu iudicium in proximum corruere, alioqui impossibile est?

R E S P O N S I O, Proximus tuus cum peccat, re-
linquitur illi iudicandus, contra quem peccat: peccamus
uero contra deum. Igitur deo relinquendus est iudici, non
lingua à te proscindendus. Refer huc 14. ad Rom. cap.
Tu uero cum uides fratrem peccantem, cogita quam fa-
cile sit hominem posse in peccata ruere. Et quia tu homo
es, eadem time pericula, quod si feceris, uel sine difficul-
tate reprimes tuum iudicium.

Proximus non est temere iudican-
dus, exemplar est deus.

¶ Deus iustus est iudex, qui & si in omnibus rebus
iustam habet iudicandi occasionem, multa tamen in no-
bis fert et pro naturali sua longanimitate nihil non boni
consultit.

consulit. Sic prius de caelo descendere uoluit & Sodomorum ac Gomorreorū impietatem experiri, quam perdere. Ita & nos tardi esse debemus ad iudicandum uelocius ad conueniendum.

Iudicium non effugient iudicandi studiosi.

¶ Deus gloriatur se esse iudicem ac uindicem. Itaque qui sibi iudicandi sumit prouinciam, necessario incurrit in iudicium, qua de re pulcherrimum habes exemplum in apostolis, qui suo iudicio credunt pueros arcendos esse à Christo, uel quia ignari sunt uel adhuc infirmi.

Loci scripturae de testimonio perhibendo quorsum spectant.

¶ Loci scripturae de testimonio perhibendo, ut Deut. 17. Item 19. & alij, eò uidentur pertinere, ut retrahant nos à facilitate damnandi seu iudicandi infirmos. Siquidem unum testem non admittunt, sed requirunt duos uel tres, in quorum ore consistat omne testimonium.

Quid sit loqui falsum testimonium.

¶ Loquitur falsum testimoniū, qui nō simpliciter nec candidè considerat proximi causam, sed præter id quod æquū ac iustū est, aliud minus uerum adfingit, quo lædat proximi famā, nomen gloriam &c. Larius uero trahitur testimonij falsi adpellatio, q̄ ad forēscas casus ad quos hactenus tantū pertraxere huius legis usum. Sicut enim superioribus præceptis postremū effectū Moses simpliciter ponit & pro ipsis causis, ita & hic damnat in uniuersum omnes occasiōes, q̄bus ad falsum testimoniū eatur & ut affectus interiores ad lædēdā proximi famā percupidos.

Studium

Studium ledendi.
 Philautiam.
 Superbiam.
 Contemptum.
 Contumeliam.
 Gloriationem super infirmo fratre.
 Inflationem.
 Inuidiam.
 Calumniam.
 Maledicentiam.
 Obtrectationem.
 Proditionem.
 Diffamationem.
 Iudicium.
 Letari de diffamatione proximi.
 Iuuare alios ut diffament.
 Approbare diffamationem.
 Non reprehendere diffamationem.
 Non defendere aut excusare diffamatum.
 Non reducere diffamatum in uiam, non instituere.
 Detegere uicia fratris, spargere in alios.
 Libenter audire diffamationem proximi.
 Tandem loqui falsum testimonium etiam coram iudice.
 His prædictis uicijs nihil hodie est communius, nec mirum id est. Siquidem Apostolus præcipue illorum meminit uentura in extremis his temporibus. Sic enim inquit: Illud autem scito, quod in extremis diebus instabunt tempora periculosa. Erunt enim homines sui amantes, fastuosi, maledici, calumniatores, proditores, inflati etc.

Matth. 24.

Matth. 24. Videtur hæc omnia uicia una sententia com-
plecti. Refrigescet multorum charitas. Nam his malis
grauissime peccatur contra charitatem, cuius officiū est
tegere delicta & infirmitates fratris. Iuxta illud: Chari-
tas tegit delicta. Item Susurro reuelat arcana: Qui autem
fidelis est celat amici commissum. Prouerb. 10. & 11.

De duplicibus falsis testibus.

¶ Sunt leues quidam homines, qui cum non loquun-
tur falsum testimonium coram iudice contra proximū,
arbitrantur se à transgressione huius præcepti alienos
esse. Sciendum itaq; est, duplices falsos esse testes. Sunt
falsi testes, qui distrahunt famam proximi per aliorum
ora obtrectando, calumniando, maledicendo & simili-
bus rationibus, quas inter causas falsi testimonij paulò an-
te recitauimus. Et sunt falsi testes, qui non sunt contenti
publicatione infirmitatum fratris, sed etiam coram tri-
bunali falso testantur. Hi non ita sunt frequentes, alij fre-
quentiores.

OBIECTIO, Liceat ne crimina prodere, quæ
uergant in publicam internitiem?

RESPONSIO, Licet. Tum enim satius est unū
prodere, quàm multos permittere in periculo, ueluti si
quis urbem incendio perdere uellet, aut aliud machinari
malum, abiturum in multorum damna.

QVAESTIO, Quando igitur licet prodere
fratris crimina?

RESPONSIO, Tum quando necessitas postu-
lat & charitas iubet. Iubet uero charitas, quando pro-
ximus

F ximus

rimus conseruandus est. Et charitas erga multos præferenda est charitati erga paucos.

QVÆSTIO, An omnino non liceat publicare fratris errores?

RESPONSIO, Si errores nõ cedunt in publica damna, celari debent. Interim licet errantem fratrem admonere. Si erratur in me, habeo præscriptam à Christo formam. Matth. 18: Primum ut moneam inter me & ipsum solum. Nolentem uero audire me, adhibitis testibus, uno uel duobus, monere possum. Tandem ne adhuc uolentem resipiscere ad Ecclesiam deferre licet, quam ubi non audit, relinquendus est ethnicus et membrum à corpore Christi diuisum. Neq; peccatur hac publicatione criminum contra præceptum de testimonio, quia ex charitate non maleuolentia oritur.

De uero huius præcepti usu.

¶ Verus nunc huius præcepti usus est, ut candide dicamus & sentiamus de proximo etiam ubi maxime peccarit. Deinde ne alios supprimamus præ nobis sed sinamus etiam alios aliquid esse.

De uocabulis ad uerum huius præcepti usum necessarijs.

Loqui		Corde. Nam
	candide de proximo	Christus requirit ad legem ad-
Sentire		fectus Matth. 5.
Augere famam proximi	Modi seu	
Defendere proximi famam	formæ	Lingua.
Celare proximi errores		De lingua

De lingua ex iij cap. Iacobi.

¶ Ecce naues quoq; cum tanta sint & à uentis seuis agantur, circumaguntur à minimo gubernaculo quocumq; impetus dirigentis uoluerit. Ita & lingua pusillum membrum est & magna iactat. Ecce exiguus ignis, quantam materiam incendit. Et lingua ignis est, mundus iniquitatis, sic lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus & inflammat rotam natiuitatis & inflammatur à gehenna. Omnis enim natura ferarum domatur & domita est à natura. Linguam autem nullus hominum domare potest, incoercibile malum, plena ueneno mortifero, per ipsum benedicimus deo & patri, & per eandem maledicimus hominibus, qui ad similitudinem dei conditi sunt. Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio.

Quibus omnibus exaggerat diuus Iacobus, huius præcepti facilimam transgressionem, quia lingua inquit tale est membrum, quod domari non potest. Et simul declarat obtreccionis seu falsi testimonij malum cum nullo alio conferendum.

Spectant huc uulgares nostræ sententiæ. Ab omni malo quis sibi cauere potest, à falsa autem lingua non potest. Lingua & dirimit & componit pacem. Lingua optimum & pessimum est membrum.

Dictum cuiusdam philosophi.

¶ Satius & tolerabilius est à coruis lacerari, qui homini iam mortuo admodum nocere non possunt, quam uiuus ab obtreccatoribus circumferri. Item alterius: Lingua ne mortuis quidem parcit.

De abusu huius præcepti.

¶ Abutuntur hoc præcepto, qui de proximo neq; dicunt neq; sentiunt bene, qui errata proximi nõ boni consulunt, qui non excusant, qui nõ tegunt, qui soli aliquid deesse uolunt, qui non sinunt & proximum aliquid esse. Item qui detrahunt proximo, qui errorem proximi exaggerant, circumferunt, qui letantur in diffamatione proximi, qui coram iudice falsa testantur.

Exempla huius abusus & poenæ.

¶ Peccarunt contra hoc præceptum falsi accusatores ac testes Susannæ Daniel. 13: & horribiliter puniti sunt. Accusatores ac falsi testes contra Christum producti. Matth. 26. nihil inuenientes, confusi abierunt.

De difficultate huius præcepti.

¶ Eandem hoc præceptum cum reliquis difficultatem habet. Denegatum enim est nostris uiribus, consentientem animum ad completionem huius præcepti adferre. Quid uero externe hic possumus, satis liquet ex uerbis diui Iacobi supra enumeratis. Nam si lingua tale est membrum, quod à nullo domari potest: Ergo nos ex æquo omnes sumus falsi testes. Consugiendum itaq; est ad Christum qui impossibilia nobis possibilia facit, donato suo spiritu.

De iure magistratus in hoc præceptum.

¶ Publicos mali animi affectus, magistratus punire habet, qui effectus cum in foro quotidie occurrunt, quorumq; præsidio sæpe optimæ & iustissimæ causæ evertuntur, dum falsi testes & obtræctoriæ linguæ ultro citroq; laborant. Quare nunq; ibi deerit gladij exercẽdũ
ius in

ius in transgressores, idq; iuxta Cæsareas leges & priuata municipalia. Hoc saltem admonitos uolo magistratus, ne credant se satis fecisse suo erga hoc præceptum officio, quando falsos tantum coram iudicio testes, punierint, sed ut & obtrectationibus occurrant, ex quibus sepe infinita mala surgant. Et uenit hic mihi laudanda Saxonia, cuius singulæ urbes, propria quædam statuta habent, quæ rusticalia colloquia uocant, ea quater in anno à primario Consule è curia denūciantur plebi, ut oris seu linguæ puritatem seruet plebecula & ne quis alterius famam aut nomē suum obtrectando lædat. Historia Susannæ docet, ne magistratus facile credat testibus in aliquem productis, sint etiam hi quantumuis in speciem honesti uiri. Et falsi testes Susannæ erant seniores & iudices populi, uel eam ob causam, quia à natura gaudemus de incommodis ac diffamatione proximi. Igitur omnes circumstantiæ ad productum testimoniū diligenter erūt excutiendæ & sepe ex factis antecedentibus, testiū uerba examinanda. Et quia hoc tempore, nemo non obtrectatur prædicatoribus Verbi, illæ obtrectationes, quantum fieri poterit, prohibendæ erunt. Nam plerunq; ministri Verbi mendacijs obruuntur, id etiam uidens Apostolus, monet. i. ad Timoth. 5. ne aduersus præbyterum accusationem admittamus, nisi sub duobus aut tribus testibus.

DE NONO ET DECIMO
PRAECEPTO.

¶ Hæc duo postrema præcepta, quanquam sub reliquis comprehendi poterant, ut nonum sub septimo, quod est de furto. Decimum sub sexto & septimo. Placuit ta-

men deo hæc seorsim adijcere, sed non sine insigni causa. Potuisset enim aliquis existimasse, si præcedentia præcepta externo opere compleuisset, se uere legis impletioni respondiisse. Huic opinioni occurrit deus his postremis præceptis, quæ animum accusant internis adfectibus flagrantem & ostendunt longe nos abesse à uera legis completionem, & si externam obseruationem adtulerimus, nisi & internam adferamus, quæ duæ adimpletiones simul coniunctæ, primum respondent ac satisfaciunt legi.

Oportet itaq; ut in his duobus mandatis, quisq; se transgressorem confiteatur: Siquidem hæc tandem uere declarant, quid sit uere peccatum, nempe quod ex animo ac adfectibus proficiscitur, & si nunq; sequatur externum factum. At hoc non considerat humana natura, ideo fingit se respondere sufficienter legi, quando externam obseruationem adfert. Est autem concupiscentia peccatū, id quod patet ex Matt. 5. Et ex uerbis Pauli ad Ro. 7. Concupiscentiam nō nouissem, nisi lex dixisset: Nō concupisces.

Quare hæc postrema præcepta docent duplicem esse legis complendæ usum, & exponunt præcedentia. Verū præter id quod exponunt superiora mandata, etiam per se sunt præcepta in hoc ab alijs separata, quia hæc conditionem admittunt, alia non itidem. Sic domum proximi emere possum, uxorē defuncti ducere, ancillam & seruum dimissum à domino ac hera conducere. Honorare uero parentes sub conditione nō licet, nisi à uero dei cultu abduxerint. Sub conditione nō licet occidere, non mœcham ui, non furari, neq; perhibere falsum testimoniū. Et illa conditio facit nunc hæc posteriora duo præcepta, ut & ipsa per se sint mandata non tantū expositoria aliorum.

Alia causa quur deus his præceptis
adfectuum uoces apposuerit.
alijs autem non.

¶ Possit hic aliquis quære, quur deus adfectuum uoces postremis his præceptis adiunxerit, alijs non itidem, quanq̄ & adfectus requirunt ex uero legis usu. Ad hanc questionem sic respondeo: Alia præcepta non ita auide transgressa cupimus, atq; hæc postrema. Quis enim uel natura non abhorret à dehonestatione parentum? Quis non natura retrahit se à cæde? Quis nõ uolentiam putat uel mœchari, furari, & falso testimonio lædere? At laborare pro domibus, eas ad se trahere, alienis bonis sua augere, insidiari cõiugibus, abducere seruos & ancillas, ad hæc inquam sumus inclinatiores. Propterea igitur ut deus procliuitatem nostram erga res, nono et decimo præcepto prohibitas, reflecteret, atque aliquo modo restingueret, concupiscendi & desiderandi uocabulis est usus.

Alia causa.

¶ Ut humanus animus natura malignus, semper reperit, quò it obuiam deo, ita & hic potuisset calumniari expositionem ueri, in his præceptis, usus. Nam cum Christus Matt. 5. in uno aut altero tantum præcepto damnat adfectus, dixisset hæc præcepta aliena esse à requisitione adfectuum. Idcirco eam humani animi malignitatem ut anteuorteret deus, adfectus uocibus ea illustrauit.

De cognatione posteriorũ præceptorum.

¶ Unus quidem horum præceptorum usus est, unus sensus & intellectus, prohibens cõcupiscentiã ac deside-

via animi. Interim simul damnant etiam externa opera,
quæ ex animi maliciosis atq; improbis adfectibus effluunt.

De differentia horum præceptorum.

¶ Differunt autem hæc præcepta in externis rebus. Nonum ad res tantum respicit. Decimum ad personas et res simul. Comprehendit enim hoc etiam res quæ ad nonum referri non possunt. Et est tanquam summarium omnium rerum, quæ adfectu primum petuntur & postea quoque externo facto abutuntur.

Non concupisces domum proximi tui.

¶ Concupiscere leuior est adfectus, quam desiderare. Est enim concupiscere, res tam bonas quam malas, appetere tantum.

Domum.

¶ Domus hic significat proprie hæreditaria bona. Differt uero hoc præceptum à septimo, quod est de furto, quia nonum de hæreditarijs ac immobilibus bonis loquitur. Septimum autem de mobilibus, quæ transferri possunt.

Continet igitur domus
sub se

}	Areas.
	Prata.
	Agros.
	Prædia.
	Sylvas & similia bona.

Proximi tui.

¶ Tui emphasim habet, quasi dicat deus, non concupisces domum illius, quia proximus tuus est. Proximo uero iniuriam facere, sane uiolentia est.

Querela de hæreditarijs bonis.

¶ Nostro hoc æuo non infrequens querela circumcurrit de

rit de tutoribus ab alienantibus ac segniter custodientibus hereditaria bona, de quibus & defraudant heredes et sua segnitie sepe ad nihilum redigunt. Et quemadmodum hodie omnis status purgatione egeret, ita et tutores essent corrigendi atque admonendi, quod diligentius curarent suorum heredum relicta à parentibus bona. De heredibus nihil dicam, quos sinunt ad omnem malitiam excrescere, non propter aliam credo causam, nisi quia sperant mortis eventum ut ipsi inde maiori cum fructu de bonis participent.

QVAESTIO, An omnis concupiscentia sit prohibita?

RESPONSIO, Omnis concupiscentia est prohibita, quae eò tendit, ut in bonis proximi queras tua commoda. At concupiscere domum alterius, ut eam emas cum utilitate proximi non est prohibitum.

Regula de concupiscentia in hoc præcepto.

¶ Concupiscere alterius bona cum alterius commodo ac utilitate non est peccatum. Nam hic uerus huius legis usus est in omnibus quærere utilitatem proximi. Et seruandum est hic discrimen inter adfectus, qui simpliciter sunt peccata, qui non. Tum enim concupiscentia est peccatum, quando respicit ad incommodum seu damnum proximi.

De permutationibus.

¶ Hinc aedificium aedificio permutari potest, ager agro, praedium praedio & cætera, sed ita ne adsit dolus, ne adsit priuata utilitas.

OBIECTIO, Quid si alter non intelligit precium

F S uerum

uerum, quæ permutantur & quietus est de facta permuta-
tione

RESPONSIO, Tu admonere debes proximum
de precio, omnem dolum detegere postea si contentus est
sit rata permutatio. Valet et hic charitatis regula. Quod
tibi non uis fieri, alteri ne feceris.

De uero huius noni præcepti usu.

¶ Verus huius præcepti usus est, ut ita agamus cum
proximo, ne in eius bonis queramus nostra commoda,
sed in omnibus rebus iuuemus eum, ut eius bona crescant
ac procedant foelicius.

De uocabulis ueri usus & modo.

Querere in omnibus pro-
ximi utilitatem

Corde

Nostra commoda proximi
utilitatibus postponere

Modi

Iuuare proximum ut ditior
fiat & eius bona crescant

Opere seu
facto.

De abusu huius præcepti.

¶ Abusus huius præcepti nascitur ex contrarijs uero
usui, ut querere in proximi bonis nostrum commodum
cum illius incommodo, sub hoc abusu latent sequentes.

Concupiscere

Abalienare bona proximi

Corde

Abstrahere

Decogere in necessitate

Defraudare proximum bonis

Decipere

Modi

Non

Non admonere de dolo
Insidiari proximi bonis
Consentire alijs in occupandis
bonis proximi cum dolo
Iuuare alios

Opere seu
facto.

Quaestio de pignoribus.

An liceat accipere pignora cum alijs mutuo damus?

RESPONSIO, Maior fidelitas inter Christianos esse debet, quam ut opus sit pignoribus agere. Praeterea qui mutuo dat expressum Verbum habet, ne inde speret aliquid se recepturum, maxime ab egeno, qui redde-
re non potest. Qui uero ne sperare quidem debet de recipiendo, quomodo queso ille pignora accipiet ab eo cui mutuo dat? Sed quia non omnes sumus Christiani, quid igitur cum alijs faciemus? Respondeo: Quis Christianus sit, siue non, id facile in hac permixtione ecclesiae cerni non potest. Verum quia mutuo dare, est conferre beneficium in proximum, et scriptura in conferendis beneficijs deum ipsum imitandum proponit, qui permittit sole suum oriri super bonos ac malos. Quare ne impijs quidem aperte neganda est accommodatio, quibus ut bene faciamus monet uerbum dei, non de quibus sumamus pignora. Ergo a nemine cui das mutuo, postulabis pignus? De abusu pignorum horribilia hic essent dicenda, nisi apud oes abusus ille alias satis apertus patret, quo uidemus horribiliter peccare hodie homines contra nonnum praecipuum.

Nec desiderabis uxorem eius &c.

¶ Desiderare maior adfectus est, quam concupiscere.
Siqui-

Siquidem desiderare est cum gaudio quodā & singulari
& uoluptate concupiscere. Nam desyderare etymon tra-
hit à syderibus contemlandis. Est autē contemplari nō
tantū obiter spectare, sed intueri diligenter. Et sane tales
sunt personæ ac res in hoc præcepto, erga quas horribili
estu flagramus, quales sunt uxor, seruus, ancilla, boues,
pecudes &c.

Respicit uero hoc præceptum ad personas ac res si-
mul, & maxime ad eas, quæ uiuunt. Referrī itaque huc
debent primum homines, ut uxor, serui, ancillæ, magi-
stratus, atq; adeo omniū conditionum mortales. Concu-
piscere enim cum incommodo alterius rei publicæ magi-
stratum ad tuam rempub. Item præceptorem, sartorem
&c. id peccatum est contra hoc præceptum. Deinde spe-
ctat hoc mandatum ad res, quæ nō sunt homines, ut asi-
nus, bos, uacca &c. Pertinent huc omnia animalia.

QVÆSTIO, An omne desiderium peccatum
sit? Respondeo ut supra de concupiscentia.

QVÆSTIO, An liceat seruum, ancillam, ab-
ducere aut ad se recipere sine consensu possessoris?

RESPONSIO, Non. Nisi subsint certæ causæ
uel quia herus seu hera nolunt amplius habere seruos aut
ancillas, uel quia non satis uictus dant, uel quia mercedē
denegant, tandem uel quia serui ac ancillæ nolunt diutius
manere in seruitio.

QVÆSTIO. Quid si herus morosus est aut he-
ra, liceat etiam tum discedere?

RESPONSIO, Quanquā uerissimum est morosos
dominos non diu posse præesse in dominio, iuxta illud

Pro

Prouerb.ii. Qui conturbat domum suam, possidebit uē-
tos. Et qui stultus est, seruiet sapienti, tamen raro uide-
mus illis seruis ac ancillis bene succedere, qui propter mo-
rositatem relinquunt suos heros, aut heras, præterea cur
deus addidisset tantas promissiones obedientiæ, nisi sub-
inde molestiæ occurrerent in seruitijs? Petrus & prauis
obediendum esse iubet.

QVAESTIO, An possit uxor suscipi uiuēte marito?

RESPONSIO, Non. Nam uxor alligata est uiro
donec uixerit, ad Corin. 7. i. ep. Alia est ratio inter eos,
qui stupri gratia diuortium celebrarunt, tum enim inno-
cens persona, etiam uiuente rea, nuptias contrahere cum
alia potest.

De uero huius præcepti usu.

¶ Vere utuntur hoc præcepto, qui primum non desi-
derant alterius uel personas uel res, idq; cū damno pro-
ximi. Deinde qui etiā factō nō abducunt, alienant, & im-
morigeras reddūt aut uxores, aut ancillas, aut seruos, aut
pecudes, sed qui monēt atq; hortantur eas uel uxores uel
ancillas, ut maneant ac suum officium faciant sedulo.

De uocabulis & modis ueri usus.

Querere utilitatem proximi
in omnibus bonis suis

Corde

Admonere uxorem ad obe-
dientiam & patientiam

Modi

Item, hortari seruos ad præ-
standum obedientiæ cultum

Hortari ac prouocare eosdem
ad sua officia in timore faciendā

Opere seu
facto.

De abusu huius præcepti.

¶ Abutuntur hoc præcepto agentes contra prædicta, ut qui in proximi bonis sua commoda quærunt, qui auocant uxores, seruos ancillas impostura, qui abalienant oues & boues, qui iutiunt alios, qui delectantur ab alienatione. Item qui desiderant & adfectant abalienari etc. Hic abusus hodie omnium frequentissimus est. Nec id mirum est, quia declinat mundus ad interitum, ideo & fit deterior semper.

De difficultate horum præceptorum ix. & x.

¶ Post Adæ lapsum ita est corrupta humana natura, ut etiam uolens non possit animi desideria atque concupiscentias deponere. Accedat nunc quodcumque uitæ genus, etiam omnium sanctissimum, tamen frustra laborabit humana natura sibi ipsi in hoc defectu medendo, aut ut uel minima cordis desideria exuat. Hæc uero non adultis solum firmiter hærent infixæ, sed quæ ex natura nobiscum adferimus, imò in quibus in utero matris concipimus, sicut liquet in infantibus, qui cum ne loqui quidem possunt, statim tamen mirabili desiderij aestu flagrant. Et uerissima est hæc sententia. Humani oculi lasciuui ac petulantes sunt, adfectant quod uident. Quæ sententia & si proprie pertinet ad oculorum desideria, oblique tamen ad cordis petulantissimos adfectus pertrahi potest, ut fieri solet in causis & externis adfectibus. Porro metu poenæ aut inferni, desideria animi occultari possunt à nobis, quo minus in externos effectus prorupant, interni uero adfectus manent, qui ipsissima sunt peccata coram deo, quosque & Christus

Christus Matth. 5. in primis damnat. Superant enim externa flagitia, & eò sunt illis maiora peccata, quo sunt tanq̄ cause potentiora. Quare non dubitandum est quin interni adfectus maius etiam accipient iudicium.

Philosophi atq; sapientes mundi omnes hic cæci sunt neq; quicquam hic intelligunt, quia tantum externa facta damnant, non adfectus.

Quo fugiendum sit pro completionē postremorum præceptorum.

¶ Hactenus, audiuius quàm imbecillis sit humana natura in pellendis adfectibus. Et Christus Matthæi .5. internum animum à prauis adfectibus alienum requirit. Paulus spiritualem uocat legem. Nos uero carnales sumus, quæ sententiæ inter se collatæ natura sunt cõtrariæ. Quid enim commercij habet spiritus cum carne? quid potest homo carnalis in rebus spiritualibus? Sanè concludendum est, nos hic nihil posse, neq; legis completionem ad nos pertinere. Quæ cognitio ubi adest in nobis, tum primum tales sumus, quales nos legis usus esse uult, nimirum imperfecti, peccatores, infirmi, & prorsus omni in satisfaciendo legi robore destituti. Habemus itaq; nunc querendi occasionem pro illo, qui se ad legem complendam uenisse adscrit. Item qui suum officium esse prædicat legi satisfacere. Et hic est Christus Iesus, qui in uniuersum legi respondit, cuiusq; responsio durat in perpetuū in omnibus ijs, qui credunt in Christum. Iam si uolueris postremis his præceptis satisfacere, imò debes, quia deus nouam requirit uitam, adcurre ad Christum, qui semel tuo ac
omnium

omnium nomine legem implcuit, is dabit spiritum sanctum
purgatorem adfectuum, atque cordium ad uerum usum
legis inflammatorem. Ioannes enim tantum aqua bapti-
zat, quæ frigida pectora facit, Christus autem baptizat
igni ac spiritu sancto.

Epilogus de decem præceptis.

¶ Quid sibi uelint decem præcepta huc usq; exposui-
mus. Item quis illorum sit usus & quatenus à nobis serua-
ri queant, quatenus non. Et ut paucis omnia repetam, nõ
est negligendum, quod omnium præceptorum duplex sit
usus, qui duplicem obseruationem parit externam & in-
ternã. Illa aliquo modo est in uiribus nostris. Hæc pror-
sus humane nature adempta est. Quanq̃ humana natu-
ra ex Adæ lapsu adeo corrupta, nequeat quidem externe
etiam pro dignitate legi satisfacere, nisi singulariter ser-
uemur diuinitus atq; iuuemur, Qui enim non sequeren-
tur cor peruersum, etiam externa flagitia, quæ tantum
crassi quidam fructus sunt internæ corruptionis? Quo
usq; igitur causæ manent, eò durabunt & externi fructus,
quos non potest non humanus animus producere, omni
cæcitate atq; malicia in utero matris inescatus. Quare ut
sepe monui ita & nunc moneo, ut pro Christi spiritu ore-
mus, qui simul & causas transgressionis præceptorũ &
ipsos effectus in melius mutare potest, & nouũ animũ in
nobis creare, q̃ ad spirituales fructus gignendos aptus sit.

Appendix de ueterũ theologorũ opinione qui ex præceptis consilia fecerunt.

¶ Veniunt & hic auocandi piorum animi, ab impia
schola

Scholasticorum theologorum opinione, qua docuerunt
præcepta consilia esse. Deus enim non est illius incon-
stantiæ, quod sua præcepta irrita esse uelit, quæ seruanda
proposuit. Et diuersum Christus docet Matt. 5. Ne apex
quidem peribit de lege. Esto sit nostra infirmitas erga
complendam legem magna, uti reuera est, tamen propter
nostram infirmitatem deus perpetuam uoluntatem suam,
non soluet. Verius docuissent Scholastici, si dixissent, in-
firmitatem nostram circa legis completionē, non esse no-
bis damno neq; præbere illam nobis desperandi occasio-
nem, sed instigare nos ut confugiamus ad eum, qui legem
nostra causa implcuit, quiq; & nobis subministrat uires
complendæ legis, non ad iustitiam, uerum ad testandum
de uera iustitia accepta.

DE ARTICVLIS FIDEI.

Sequitur nunc altera Catecheseos doctrinæ pars, quæ
duodecim articulos fidei nostræ continet. Hæc docet
S deum patrem misericordia esse motum atque filium
suum unigenitum in hunc mundum emisisse, ut nostræ
infirmitati mederetur: nostraque uice legi responderet,
quod ut faceremus, non erat in uiribus nostris. Pulchro
uero ordine subiiciuntur hi articuli fidei ipsis præceptis,
ne desperemus propter infirmitatem nostram, sed ut fide
confugiamus ad Christū. Estq; hic finis legis, teste Pau-
lo ad Galat. 3. Itaq; lex pædagogus noster fuit ad Chri-
stum, ut ex fide iustificaremur. Porrò & si hic Christus
mihi datus est in hunc usum, quo uindictet me à despera-
tione, tamen illud ipsum non possum intelligere, nisi spi-
ritus sanctus accedat, qui reuelet tanta bona.

G . Alia

Alia summa articulorum fidei.

¶ Pro rudioribus satis est hanc articulorū summam retinere. Pater omnia fecit & ordinauit, ut salui fieremus, Christus saluos nos fecit. Spiritus sanctus sanctificat nos, & exponit nobis salutem in Christo. Item seruat nos ne ab accepta salute recidamus. Hic uides succinctam descriptionem officiorum sanctæ Trinitatis, quæ etiā proxime ostendit discrimina operationum Patris, Filij & Spiritus sancti.

Quur articuli dicantur fidei nostræ capita.

¶ Articuli uocantur hæc fidei nostræ capita, quod sunt certa quedam nostræ religionis, instar articulorū separata summaria, quæ si ipsum Euangeliū appellaueris, nō errabis. Quid enim aliud sunt, q̄ summa quedam totius Euangelicæ doctrinæ? in quibus deus pater promittit se nostrum fore deum, qui sustentet, regat et conseruet nos. Sed obsecro per quod medium? per Christū Iesum filium suū. Et ut certi simus de illa promissione, accedit spiritus sanctus & perhibet in cordibus nostris firmum testimonium.

De autore articulorum fidei.

¶ Quæstio est de autore articulorum fidei, & quis fuerit, qui eos in summam contraxerit. Quidam eorum compositionem ad Apostolos referunt, numero fortassis duodenario moti. Quidam ad Christum, quibus autem rationibus hi ducuntur, non uideo. Nos Christiani qui scimus illos articulos in scriptura fundatos esse, nō anxie laboramus de autore, nobis satis est fructum ac usum eorum probe meditari.

Quur

Quur uero inuenti sint prædicti articuli, hanc non dubito pro uera ratione adferre, uidelicet quod illorum autor uoluerit rudioribus consulere, & ea quæ Christus multis uerbis docuerat, in certa ac compendiaria quædam capita conijcere

Et quia hodie periculosa sunt tempora propter impostores spiritus, qui simplicibus animis imponunt. Quare admonitos uolumus omnes simplices Christianos, ut his articulis occurrant pseudapostolis & nihil credant, quod est ab his alienum, aut quod in his non exprimitur, ut si Anabaptista ad te uenerit, docens rebaptizandos esse adultos, magistratum pellendum esse, communionem bonorum instituendam. Responde simpliciter talia dogmata in articulis fidei non contineri.

QVÆSTIO, An ea etiam credenda sint, quæ in duodecim articulis non continentur, ut est institutio sacramentorum, confessio &c.

RESPONSIO, Multa in scriptura sunt, quæ sub paucis his articulis comprehendi non potuerunt, & tamen uerbum dei sunt neq; ab articulorum doctrina discrepant. Igitur non minus sunt credenda, quam ipsi articuli.

Quur dicantur fidei articuli.

¶ Fidei articuli dicuntur, quia sola fide percipiuntur, non humana ratione, quæ nullum articulorum intelligere

De uero articulorum usu. (potest.

¶ Vere utuntur his articulis, qui illis consolantur se, qui inde discunt quomodo deus erga nos adfectus sit, quid beneficij nobis attulerit Christus, & qua tandem uia, de

G ij tantis

tantis bonis certi fiamus in conscientijs nostris præsidio
spiritus sancti.

De abusu articulorum fidei.

¶ Abutuntur articulis fidei, qui his se non consolantur, qui prædictam doctrinam inde non petunt, qui tandem sine omni fructu murmurant eos quotidie.

De fide.

¶ Sed quia fundamentum horum articulorum consistit in fide, paucis hic nobis uisum est, ueteres opiniones scholasticorum de fide retexere, ut postea uera fides pateat. Scholastica plane fides est atq; imperfecta, quæ tantum ad historiam tendit, & quam definiunt esse assensum eorum, quæ in scripturis prodita sunt. Hanc etiam hypocrite Christiani habere possunt, ut qualitatem ociosam. Vera autem fides, quæ hic requiritur erga deum Patrem, filium & spiritum sanctum talis est, quæ non tantum historię præbet assensum, sed quæ respicit ad promissiones olim à deo de Christo factas, quod deus propter Christum nos in gratiã recipere uelit. Hæc inquam fides uerbum dei, non ut simplicem assensum, sed ut certam fiduciam, gratia spiritus sancti operatam, causam efficientem habet.

Appendix de cognoscenda trinitate.

¶ Multi anxie laborarunt, ut breuiter ac signate de cognoscenda trinitate traderent, alij hoc, alij aliud de ea speculati sunt. Et dum simplici uerbo nemo fuit contentus, & omnes confugerent ad humanæ rationis iudiciũ, factum est, quod præter somnia ac impias quasdam nugas, nihil prodiderunt. Nos itaq; intra uerbi limites stabimus, quod

quod nobis tres personas proponit, non ex imaginibus aut picturis cognoscendas, uti haecenus est creditum, sed ex earum officijs. Ideo dupliciter de trinitate loquendum est. Primum de illarum personarum essentia, quæ quia extra humani ingenij aleam est posita, idcirco admiranda est potius, quam anxia inquisitione perscrutanda. Deinde de officijs trinitatis, quæ sunt seruare, tueri, detegere, saluum facere, sanctificare, illuminare. Qui uero aliter loquuntur de cognoscenda trinitate, uel sublimius speculantur, quam in ipsis officijs uersantes, facile in errorem incidere possunt, magnitudine & excellentia tantæ maiestatis territi. Exempla pete ab Anabaptistis hodie, olim à Scholasticis.

De prima articulorum fidei parte, quæ agit de creatione.

¶ Ego credo in deum patrem omnipotentem creatorem cœli & terræ. Ego magnâ habet emphasim. Oportet enim ut quisq; per se credat propriamq; habeat fidem. Non ualent hic excusationes, quas hodie passim obijciunt aduersarij Verbi, ad defendendam suam impietatem: Nos credimus id, quod parentes ac antecessores nostri crediderunt. Item quod Cæsar & Papa credunt.

Credo.

¶ Credere hic pro fidere accipitur, quod est se ita commendare deo, se ita totum in deum conijcere, ita spem suam in promissiones dei ponere, ut nihil dubites, quin deus tuus deus esse uelit, te regere, tueri, & ab omnibus malis conseruare.

In deum.

G iij Ger=

¶ Germani deum à bono uocant & uere est deus, summum ac unicum bonum, Græci deum ὁ θεός θεός de-
ducunt, quod est iuuare siue adcurrere, Hebræis Adonai
familiaris est dei appellatio, quæ uox à ueritate nomē ac-
cepit. Hinc uel nominis uocabulū satis indicat, quid sit in
deum credere. Nimirum in summū ac optimum bonum,
in adiutorē, qui & seruare potest & uult, quia uerus est.
Signanter dixit autor articulorum in deum, non in deo.

Patrem.

¶ Patris uocabulū beneuolentiæ ac mansuetudinis uox
est. Pater enim non potest non filij calamitate adfici, &
in necessitate ei succurrere. Reliquæ circumstantiæ, quæ
cadunt in nomen patris, hic explicandæ sunt & non sunt
inuentu difficiles, propter quotidianam, quam contrahi-
mus cum parentibus familiaritatem.

Omnipotentem.

¶ Hæc uox per occupationem adiecta est, ne quis de
potentia dei iniuuando dubitet. Qui enim omnipotēs est,
illum nullū periculum quantumuis graue fugere potest,
è quo nō possit liberare. Dicitur uero deus omnipotens,
non tantum quod potest omnia, sed quod extra eum non
est alia potentia aut uirtus. Alij multa promittere possunt,
uerum sine deo nihil possunt præstare.

Creatorem coeli & terræ.

¶ Sed quæso unde cernitur illa omnipotentia dei, uide-
licet quia creauit deus cælum & terram, hoc est, quic-
quid est creaturarum, id quod nullus homo nullaq; crea-
tura præstare potuit. Et spectat hic locus ad prouiden-
tiam

tiam dei. Hic quia creauit omnia: Ergo & sustentabit.
Alij opifices facto aliquo opificio aut opere, statim dis-
cedunt & relinquunt opus absolutum suo usui. At deus
hoc non facit, uerum semper praesens adest suis creaturis
regendo atq; cōseruando eas. Coelum & terra uoces sunt
generales sub quibus comprehenduntur omnes creaturae.

Epilogus primæ partis articulorum fidei.

¶ Interrogatus nunc quid doceat prima articulorum
pars. Responde. Docet me quod deus pater uelit meus es-
se deus, me in suam tutelam recipere, & seruare me bona
sua uoluntate ab omnibus malis, qui cum me creauit, si-
mul uult omnia necessaria dare ad uitæ sustentationem.
Et præter hæc, ex mera misericordia communicare hæ-
reditaria atq; propria sui filij bona omnia. Exponit præ-
mam hanc articulorum partem, primum præceptum.
Non habebis deos alienos, id quod nihil aliud est, quam
credere in deum patrem omnipotentem &c.

De uero usu huius partis.

¶ Verus huius partis usus est, ut soli deo confidas, à
solo deo expetas auxilium. Et quia omnipotens est:
Igitur solus auxilium ferre potest.

De abusu huius partis.

¶ Abutuntur hac parte, qui coram hoc deo, alienos
recipiunt, qui aliena præsidia quæerunt, qui non inuocāt.
Hi enim arguunt deum impotentia.

De secunda articulorum fidei parte, de redemptione.

G. iij Et in

Et in Iesum Christum filium eius,
unicum dominum nostrum.

¶ Secunda articulorū ipsius fidei pars, nostræ redem-
ptionis summam continet, docens Christum esse filium
dei & nostræ salutis pignus, quod deus pater ad confir-
mandas suas promissiones in sacris scripturis dedit at que
promisit, non aliter ac si esset quidam potens rex, qui
polliceretur mihi magnum aliquod donum, quod quidem
susceperem ego in promissis, at propter excellentiam &
magnitudinem doni subdubitarem, foret ne aliquando
seruaturus rex promissa, quam tamen dubitationem, ut
adimeret, simul & literas & sigillum maioris certitudi-
nis gratia daret. Ita, deus pater misericordia motus erga
genus humanum, se deum nostrum fore promiserat, &
de qua non erat dubitandum. Attamen ne dubitarem, &
Christum filium & illum quidem unigenitum nobis de-
dit, non solum ut pignus, sed ut medium per quod testa-
retur, se fore deum nostrum, & per quod uellet iuua-
re. Is cum iam uenit, exposuit nobis promissa patris,
& executus est copiosissime ea omnia, quæ à patre pro-
missa acceperamus. Nascitur uero nudus, & fit omni
infirmi-
tati obnoxius, ne quis ab eo fugiat, maiestate diui-
na territus. Qui cum etiam sine pompa uenit in hunc
mundum, à mundo fuit contemptus, extreme persecutus,
tandem & cruci adfixus, sicut patebit in sequentibus.
Pertinet sequens articulorū pars proprie ad confirman-
dam primam partem, ne hæsitemus de deo seruatore.

Quid sit uere in Christum credere.

Non

¶ Non satis est simpliciter credere Christum esse filiū dei, item quòd passus ac crucifixus sit: Quæ historialis tantum fides est, neq; sufficiens ad eam personā quæ deus est. Sed credere in Christum filium dei, est fidere in seruatore, qui ideo in hunc mundum uenit, ut seruaret, saluū faceret, reconciliaret deo patri, et postremo eriperet nos è seruitute peccati ac constitueret nos dominos peccati, mortis, satanæ. Fidem simplicis historie & diabolus habet: usum uero missi Christi ignorat. Hunc usum negant omnes, qui corā Christo alia seruandi media introducūt.

In Iesum Christum.

¶ Appellationes filij dei statim produnt eius officium. Iesus est, quia seruat: Christus est, quia interpellat apud patrem & regit simul.

Filium eius.

¶ Scilicet naturalcm. Nos adoptiui sumus tantum.

Vnicum.

¶ Emphasim habet hoc uocabulum, excludens omnes alios mediatores præ Christo, sicut & Matth. 17. ait: Hunc audite.

Dominum.

¶ Excludit hæc uox quasi per occupationem adiecta omnem dubitationem de potentia Christi. Hic quia dominus est: Igitur seruare potest. Est autem dominus potentiae uocabulum ac regiminis. Expende hic circunstantias quæ incidunt in dominum.

Nostrum.

G 5 Consolato

¶ Consolatoria p̄t̄icula, ostendens ad quos pertinet
at Christus. Nimirum ad nos homines. Spectant huc Esa.
uerba ca. 9. Paruulus nobis est natus, filius nobis est da-
tus &c.

Qui conceptus est de spiritu s̄c̄o.

¶ Confirmant & hęc potentiam Christi. Is enim quĩ
seruat nos, qui subijcit nobis hostes, satanam, peccatum,
mortem &c. qui reconciliat nobis patrem etc. conceptus
est de spiritu s̄c̄o, non de homine. Quare & facillime
potest spirituales illos hostes vincere. V̄sus uero concep-
tionis hic est, ut scias Christum sua ē spiritu s̄c̄o conce-
ptione, nostram conceptionem, quę plena erat peccatis,
purgasse. Est enim conceptio nostra in utero matris pec-
cato obnoxia, iuxta Dauidem psalm. 50. In peccatis cõ-
cepit me mater mea. Hęc miseria nostrę conceptionis,
ut est deplorāda, ita & desperationi proxima, nisi Chri-
stus sua conceptione sp̄em nobis meliorem faciat.

Natus.

¶ Idem usus ac fructus est natiuitatis Christi, qui fuit
conceptionis, uidelicet ut beneficio Christi renati, siamus
filij reconciliati, qui nostra natiuitate sumus filij irę &
ęternę damnationis. Describitur itaq; in his uocibus unã
cum sequentibus, usus, aduentus & passionis Christi.
Siquidem ille uenit in hanc carnem, ut nostris malis me-
deretur, eaq; quę in nobis erant immunda sua munditię
munda redderet.

Ex Maria uirgine.

¶ Matrem addit auctor horum articulorum, ut pro-
bes

bet Christum esse uerum hominem, qui ex puro homine sit natus, sed non humano more, quia impossibile fuerat humanæ naturæ, è uirgine elicere filium. Seruit hic articulus ad expugnandos Marcionitas & Valentinianos qui negant Christum hominem uerum.

Passus sub Pontio, Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus.

¶ Distribuuntur nunc porrò media, per quæ cõtigit nobis liberatio in Christo. Sic enim uisum fuit deo patri, ut per crucem fieret redemptio nostrâ. Passio autem domini nostri Iesu Christi non temere accidit, sed iuxta Prophetarum uaticinia, quibus eandem diu antè prædixerant, ut est uidere Esai. 53. cap. Hic namq; cum uellet fieri dominator mortis, necessarium fuit illi prius mori, quo sic per suam mortem, mortem damnaret. Quæ quidem bona mihi non proderunt, nisi ea mihi communia fecero cum Christo, & suam passionem meâ esse cognouero. Nam ut ipse opus non habuit mori, ita quoq; non propter sua peccata mortem tulit, sed propter peccata mea. Esa. 53.

Interrogatus igitur nunc, cur Christus passus sit & crucifixus: Responde, nostra causa. Nobis enim natus est nobis filius datus, nobis tandem factus est Emanuel.

Obserua hic ordinẽ & incrementũ passionis Christi, primum passus est, quò uerbo tanq̃ generali comprehendit omnes Christi adflictiones. Deinde crucifixus est, quo uerbo extremum, excepta morte, crucis effectum notat. Postea sensit & mortem omnium afflictionum acerbissimam, postremo sepultus est. Potest

Potest hinc colligi uera iustificationis uia, quæ mortificando atq; sepeliendo incipit. Exemplo Christi sic pereunt omnes sancti, imò perire uidentur, sed non ad interitum, uerum ad uitam.

Sub Pontio Pilato.

¶ Confirmationis uerba à circumstantia personæ iudicis, ne quis dubitet Christum uere fuisse mortuum sicut illi, qui Christo phantasticum corpus attribuunt.

Descendit ad inferos.

¶ Et hic ad inferos descensus, mea est factus de causa, ut ego à perpetuis inferis liberarer. Et quam passionem paulò ante, pluribus uerbis enarrauit, nunc uno uerbo inferos uocat exaggeratorie, quò exaggeret passionem Christi ultra omnem aliam crucem humanam, & reuera non fuit alius hominum æque crudeliter tractatus, teste Esa. ca. 53. Non est species ei neq; decor. Et uidimus eum & nõ erat aspectus, & desiderauimus eum despectum & nouissimum uirorum, uirum dolorem & scientem infirmitatem. Infernus hic non certum aliquem locum significat, ad quẽ relegate sunt animæ, sed crucem atq; adeo omnes persecutiones in quibus uersatus est Christus. Et ipse ait psalm. 17. Dolores inferni circumdederunt me. Item 15. psalm. Quoniam non derelinques animã meam in inferno.

Tertia die resurrexit a mortuis

¶ Si Christus permansisset in inferno ac morte, & nõ resurrexisset à mortuis, uel ut Dauid canit: Si deus permisisset sanctum suum uidere corruptionem, nihil profuisset

fuiſſet nobis mors Chriſti. Reſurrexit uero ut nobis reſurrectionem faceret, ut quemadmodum ipſe iam reſurrexit à mortuis, uicto inferno, ſatana, morte & peccato. Ita & nos per Chriſtum à tyrannide illorum hoſtiũ reſurgamus. Et quanq̃ illi hoſtes adhuc tyrannidem ſuam exercent, nobis tamen qui Chriſti ſumus nocere non poſſunt. Imò tyrannis, ſatanae, mortis, peccati & inferni ſanè non eſt dominium apud Chriſtianos, ſed potius larua quædam dominij.

Ascendit ad cœlos.

¶ Hic triumphus Chriſti deſcribitur, quem celebrauit aſcendendo in cœlum proſtratis omnibus ſuis hoſtibus, ubi nunc ſedet regnans potenter in uictos ſuos hoſtes. Et nos qui Chriſto inſiti ſumus per fidem, iam cū eo regnamus, & poſt hanc uitam regnabimus in æternũ. Hic ſub ſpe certa: Illic à facie ad faciem, hoc eſt, præſentialiter. Cœlum eſt ubicumq; deus eſt. Deus eſt ubiq; Ergo cœlũ non eſt ad certum aliquem locum adſtringendum. Regnum cœlorum & hic aliquoties apud euangelistas Eccleſiam ſignificat, in qua regnant pij ſuper prædictos hoſtes. De hoc triumpho lege pſalmum octauum.

Sedet ad dexteram dei patris,
omnipotentis.

¶ Incipit nunc depingere articuloꝝ ſcriptor, præmia & gloriam quæ ſecuta eſt uictorem Chriſtum, uidelicet quod ſedeat nunc ad dexteram dei patris, honore ac gloria coronatus, conſtitutus ſuper omnia opera dei, ſuper omnem Principatum, poteſtatem, uirtutem, dominium,

nium, nomen. Cui soli subiecta sunt omnia, oues & bo-
ues, pecora campi, uolucres coeli & pisces maris &c.
Psalm. 8. ad Ephes. 1. ad Collocens. 2.

Est autem sedere ad dexteram dei patris æqualiter re-
gnare cum deo patre. Hic quia subiecta habet sibi omnia:
Ergo & Christus. Hic quia omnipotens est. Ergo &
Christus. In summa, sedere ad dexteram dei patris est
omnia communia habere cum patre. Obiter ostendit hic
locus Christum deum esse, quia patri est æqualis. Sed ob-
secro quomodo sedet Christus ad dexteram dei patris?
Respondeo. Non ut ociosa persona, sicut quidam falso
nugantur de Christo, sed ut rex & sacerdos simul, ad in-
terpellandum pro nobis, & ad defendendum nos aduer-
sus omnes omnium hostium impetus. Papa cum suis fin-
git nobis Christum sedere ad dexteram dei patris, tanquã
terreni cuiusdam regis filium, qui præter sedere cum pa-
tre nihil commune habet, & nescio quæ alia fingit atq;
refingit, donec concludit Christum amplius nihil com-
mercij cum Ecclesia possidere, sed eam iam relictam esse
Pontificibus administrandam atq; regendam. Quæ qui-
dem aperte impia esse, quis non uidet? Quandoquidem
æterno Christi pastoratui contrariantur, de quo ita
multis agit Ioannes 10 capite. Item David psalm. 109.
Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchi-
sedech. Et Christus inquit: Manebo apud uos usque ad
consummationem seculi.

Postremo sedet ad dexteram dei uerus deus & uerus
homo. Homo ne timeamus eum accedere, deus qui potens
est, ut defendat nos aduersus omnia mala.

Inde

Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.

¶ Haftenus ob oculos posuerunt nobis articuli fidei aduentū Christi in hanc carnem, passionē & glorificationem. Nunc de altero eius aduentu aget articulorum autor, qui erit in consummatione seculi huius, tandē suppresset & scabellum ponet omnes suos inimicos. Iuxta illud: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. De hac gloriosissima uictoria multa canit Dauid psalm. 109. Meminit Paulus 1. Corin. 15. ubi ait: Oportet eum regnare, donec posuerit omnes inimicos suos sub pedes. Hoc aduentu et mors nouissimus hostis aboletur prorsus.

Et quia ualde consolatorius est secundus Christi aduentus, igitur hic aliquādiu immorabimur. Tempus quo uenturus est Christus, describit. Matth. 24. cap. Veniet autem tempore magnæ securitatis, quando nihil minus futurum cogitabit mundus. Quemadmodum accidit diebus Noë, cum ederent ac biberent, contraherent matrimonium & nuptum elocarent. At quomodo uenturus est & quid effecturus, ubiq; tradit nouum Testamentum ut Matth. 13. Sic futurum est in consummatione seculi, uenient angeli & segregabunt malos de medio iustorum. Item cap. 25. Cum autem uenerit filius hominis in gloria sua, & omnes sancti angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem gloriae suae, & congregabuntur ante eum omnes gentes & separabit eos, alteros ab alteris, sicut pastor segregat oues ab hoedis. Et statuet oues quidem à dextris,

dextris, hœdos autem à sinistris &c. Item 24. Et tunc
apparebit signum filij hominis in cœlo, & tunc plangēt
omnes tribus terræ & uidebunt filium hominis uenientē
in nubibus cœli cū uirtute & gloria magna. Item 1. Cor.
15. Non omnes dormiemus, hoc est, nō omnes erimus mor-
tui. Erunt enim in aduentu Christi adhuc uiui homines,
iuxta illud. Nos qui uiuemus rapiemur illi in occursum.
Omnes autem immutabimur, hoc est, quod aliàs Paulus
dicit: Seminabitur corpus animale et resurget spirituale.

Signa quæ Christi aduentum præcedent. Matt. 24.
ordine recensentur. Et hodie nusquam non apparent, un-
de sperandum est dominum breui adfuturum. Apostolus
indicat in epistolis ad Thessalo. Tempore suo magnum
timorem fuisse in hominibus de aduentu Christi, qui ta-
men solatio esse debebat, Verum nos nihil minus cura-
mus hodie, quàm Christum aliquando adfuturum & iu-
dicaturum uiuos & mortuos.

De uero usu secundæ partis articulorum.

¶ Nos qui uerbum dei habemus, scire debemus hoc ad-
uentu appropinquare nostram redemptionem, ideo gau-
dio adfici nos oportet, quoties audimus de magnifico illo
accessu Christi. Nec scriptura firmiorem consolationem
habet, quo erigit piorum animos ex adflictione, quàm
hunc aduentum, quem simul nobiscum expectant omnes
creaturæ, sollicite expectantes, ut palam fiant filij dei,
& ipsæ liberentur à uanitate cui subiacent propter eum,
qui subiecit sub spe certa, ad Romanos 8. Noster itaq; hic
aduentus est, sicut reliqua omnia Christi.

De uero

De uero usu articulorum secundæ partis.

¶ Verus usus articulorum secundæ partis est, ut intelligas & credas Christum Iesum uerum deum atq; hominem esse, qui conceptus est de spiritu sancto, ut conceptionem tuam peccatis contaminatam purgaret. Natus est ex Maria uirgine, ut tuam peccatricem natiuitatem emundaret. Passus est sub Pontio Pilato, crucifixus & mortuus, ut ad afflictiones tuas, quas iure propter peccata tua ferre debuisses, abs te transferret. Sepultus est in mortem, ut quemadmodum ipse excitatus est ex mortuis per gloriam patris, ita & tu surgeres ad nouam uitam. Descendit ad inferos, ut te liberum ab inferis faceret. Ascendit ad cœlum superatis omnibus hostibus, ut te etiã illorum dominum constitueret, ubi & regnat super peccatum, mortem, satanam & mundum, in hoc ut & tu regnes. Sedet ad dexteram dei patris, ut te protegat ab omnibus hostibus. Inde uenturus est iudicare uiuos ac mortuos, hoc est, altero suo aduentu declaraturus, & suam & tuam gloriam, positurus te in æternam uitam.

De tertia articulorum parte,
De sanctificatione.

Credo in spiritum sanctum, sanctam
Ecclesiam catholicam &c.

¶ Priores duæ articulorum partes docuerunt nos simplicissime de fide erga deum patrem & filium. Item quomodo deus uelit noster esse pater, ut protegat ac seruet ab omnibus malis, idq; in suo Christo unico mediatore. Verum has patris promissiones nemo aut credere aut intelligere

H telligere

telligere potest. Quare spiritus sanctus datus est, qui illuminet nos, cecaq; nostra corda sua gratia reddat oculatiora. Facillimum est de beneficijs dei in Christo collatis disputare. At sanè per quàm difficile, illa ipsa credere, ut ea apud animum sentias atq; in periculis reuera experiaris. Orandus itaq; est deus per Iesum Christum quo dignetur nobis mittere spiritum sanctum. ut illuminemur in tanto thesauro & uere cognoscendo, & firmiter credendo.

Quid sit credere in spiritum sanctum.

¶ Credere in spiritum sanctum, est credere spiritum sanctum uerum deum esse, cuius officium sit, uocare nos ad Euangelium, in illo cognoscendo, illuminare, recta fide sanctificare, in recta fide conseruare, quod pignus sit, atq; adeo signaculum, quo certificamur & obfirmamur in cordibus nostris de promissionibus & beneficijs Christi, quod sumus filij dei ad Rom. 8. Item quod sanctificet atq; aptos faciat animos nostros ad sancta ac bona opera, dum creat in nobis novos adfectus.

Sanctam Ecclesiam catholicam.

¶ Vasa nunc sequuntur in quibus operatur spiritus sanctus suis officijs. Primum enim exercet sua officia in catholica Ecclesia, quæ non suis uiribus ad cognitionem Verbi uenit, sed spiritus sancti presidio uocata, congregata & sanctificata. Est igitur Ecclesia sancta, nõ propter propriam sanctitatem, quæ sanè nulla est, sed propter spiritum sanctificantem. Verum hic principali ad sanctificandũ medio utitur Verbo, quod ubi est, ibi est spiritus sanctus, & ubi spiritus sanctus est, ibi est Ecclesia.

Vnde

Vnde cognoscatur Ecclesia.

¶ Ecclesia non est exposita humanis oculis. Nam si cerneretur, non opus esset, ut eam crederemus. Cognoscere autem potest ex verbo & sanctificatione spiritus sancti, quæ duo signa ubi sublata sunt & maxime illorum effectus, qui sunt solari & erigere conscientias fide in Christum, ibi Ecclesia satanæ est & dissipationis, in qua regnat satan & pseudo prophetae, quorum doctrinam sequitur intranquillitas & perturbatio in conscientijs.

A quibus debeat iudicari Ecclesia & regi.

¶ Ut Ecclesia non cernitur humanis oculis ita nec humano iudicio subiacet, qua de re pulcherrimum exemplum habes in Helia 3. Reg. 19. Cui respondit deus. Et dereliqui mihi septem milia uirorum, qui sua genua non incuruauerunt coram Baal. Verbum & spiritus sanctus, solum sunt Ecclesie rectores & quæ hi docent seruanda sunt. Neq; uero docet spiritus sanctus diuersa à doctrina Christi, iuxta illud Ioan. 14. Hec locutus sum uobis, apud uos manens. Paracletus autem ille, qui est spiritus, quem spiritum mittet pater nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quaecunq; dixi uobis. Papa malignantis Ecclesie caput est, & hypocritica. Igitur pro arbitrio præscribit suæ Ecclesie, quæ uult etiam ea, quæ aperte sunt impia.

De nomine Ecclesie.

¶ Ecclesia Latinis congregationem siue cœtum sonat. At nomen accepit à spiritu sancto congregatore, non à Papa, cuius Ecclesia hypocritarum conciliabulum est,

H ij in quo

in quo tot sunt sectæ, quot membrorum capita. Hæc Ecclesia Papistica nomē habet à dissipatore Papa, qui dissipatas & turbulentas conscientias facit.

Ecclesia non est alligata loco.

¶ Ecclesia nulli certo loco est alligata, sicut nec spiritus sanctus rector Ecclesiæ, sed dispersa est per totum terrarum orbem. Ideo non Romæ est aut alibi, sed simpliciter ubi prædicatur Verbum, quod est medium per quod operatur spiritus sanctus.

Sanctorum communionem.

¶ His uerbis exponit quid sit Ecclesia, uidelicet sanctorum communio. Vocatur autem communio, quia in hac nulla est prærogatiua, in qua unus possit præ altero gloriari. Exempli gratia: In una ciuitate ex æquo omnes ciues, uno iure, iisdem legibus & statutis utuntur, pericula publica quoq; habent communia, & si est quælibet si quæ priuilegia sunt, ijs omnibus æqualiter fruuntur & quod omnium est maximum, in tanta officiorum diuersitate, non redduntur turbulentiores, quisq; suo officio fortunaq; contentus

Ita in ecclesia comparatum est, in qua multa sunt membra unius corporis sine omni prærogatiua. Nam digitus idem in corpore ius habet, quod oculus, nisi quod oculus maius officium sustinet. Utuntur unà iisdem donis ac priuilegijs omnia membra, quæ nunq̄ diuersitate officiorum offenduntur, quia nituntur ad eundem finem omnia.

Remissionem peccatorum.

¶ Hic articulus continet opera spiritus sancti, quæ operantur in
tur in

tur in sua Ecclesia, scilicet remissionem peccatorum quā
si iudicauero esse opus spiritus sancti, facile statuam sa-
tisfactionis merita et indulgentias Papisticas uanas esse.
Hunc articulum opponemus omnibus operum iustitia-
rijs & prostrati iacebunt. Porro ut intelligamus modum
huius operationis in remittendo peccato, incipiendum
est à fide quam donat spiritus sanctus & hæc impetrat
remissionem peccatorum.

Carnis resurrectionem.

¶ Remissio peccatorum efficit nos filios dei, uerum
uita æterna seu resurrectio ad æternam uitam, quamuis de
ea certi sumus ex obsignatione spiritus sancti, tamen non
sequitur statim re ipsa possidenda, hoc est, ut Paulus ait
à facie ad faciem, nisi primum exuto mortali hoc corpo-
re, exemplo Christi patiamur & deiciamur in mortem,
quæ quidem non est digna mortis uocabulo, sed potius
larua quædam mortis, quæ nõ nihil terret à longe, at nõ
deuorat, quia aculeus illi sublatus est per Christum.

Et uitam æternam,

¶ Postremus hic articulus finem seu scopum habet, ad
quem tendunt omnes homines, uidelicet: ut post hanc ui-
tam alia potiantur. Apud philosophos & poetas uariæ
extant de uita æterna opiniones. Quidam simul animam
cum corpore interire crediderunt. Et huius opinionis
complures adhuc reperire licet in Italia. Nos qui Ver-
bum habemus certi sumus ex multis scripturæ locis de ui-
ta æterna, quæ si non sequeretur, nescirem an esset inter
omnes creaturas alia calamitosior homine. Et sane me-

H iij lius

lius esset, ut ille ait, non nasci aut quam ocysime mori.
Qualis uero sit uita eterna futura, ubiq; depingit eam
Scriptura Apocal. 21. Cessabit luctus & absterget deus
omnem lachrymam ab oculis eorum, Esaie 46. Gaudium
& exultatio in eternum. Apoc. 21. Et ipsi populi eius et
ipse deus cum eis & c. Describit uitam eternam Petrus 2.
cap. 3. Vanæ sunt speculationes humanae de uita eterna,
quibus plerunq; conferuntur caduca uoluptates cum æ-
terno illo gaudio. Ideo & eterna uita potius credenda
est, quam humanis cogitationibus perscrutanda.

OBIECTIO, Quis conseruat nos ad uitam æter-
nam, ne recidamus à fide, quam sequitur uita eterna.

RESPONSIO, Hoc facit spiritus sanctus, qui &
uocat ad fidem & conseruat in fide, cui promissa est ui-
ta eterna.

De uero usu tertiæ partis articulorū fidei.

¶ Vere utuntur articulis fidei in tertia hac parte, qui
credunt spiritum sanctū deum esse, cuius sunt officia uo-
care ad Euangelij cognitionem, dare fidem, in ea conser-
uare, exponere Christum & certificare conscientias de
doctrina Christi. Item qui credunt spiritum sanctum hæc
omnia in nobis operari, sine nostris meritis aut uiribus.
Item qui credunt sanctam Ecclesiam catholicam, quæ cū
non sit oculis exposita, tamen reuera existentem, per spi-
ritum sanctificatam ad faciendum fructus spiritus, & qd
illa Ecclesia nulli sit certo loco alligata, sed per totum
mundum diffusa, ubicunq; prædicatur Verbum sincerū
& purum, cuius caput Christus unā cum rectore Spiri-
tuss.

in sancto est. Item qui intelligit Ecclesiam eam esse sanctorum communionem in qua nulla prerogativa est, sed in qua pii omnes donis & beneficijs dei ex aequo utuntur omnes ad salutem. Inter illa uero beneficia ac dona proprium esse, remissionem peccatorum, quam in Ecclesia operatur spiritus sanctus in Christo Iesu. Postremo qui credunt resurrectionem mortuorum ad uitam eternam.

De oratione Dominica.

¶ Diximus haec de maximo illo thesauro à deo patre in Christo nobis proposito, quem spiritus sancti opera intelligimus & suscipimus. Verum cum nullus alius thesaurus neque preciosior neque maior existat, cum uel in caelo, tum in terris. Igitur oportet etiam quam plurimos esse, qui nobis cum uel clam suffurari cogitent, uel ui abripiant. Quare non minor erit cura, ut ille ait in re alia, parta tueri quam acquirere. Sic enim comparatum esse uidemus, quod quanto preciosiore thesaurum quis possidet, tanto quoque maiorem illi curam impendere, ita ut cum ipsis opibus ad crescant etiam cura, iuxta commune pro uerbum. Quanto quis ditior est, tanto magis sollicitè uiuit. Ideo et nos uerbo dei nunc diuites facti, in omni agnitione & cognitione spirituali, summo studio contendere debemus, ne satan tanta bona, nobis ne cogitantibus quidem, subtrahat. Siquidem praec oculis cernitur, ad quas insidias paratus sit ille, ut euertat nobis Verbum, aut ad minus reddat auditores Verbi segnes, atque oscitantes, ne quo decet studio prosequantur Verbum, ut sic tandem fiant postrema peiora primis. At sane dolendum est, nostram

Germaniam tanto hodie thesauro donatam, nihil minus
timere, quàm huius subtractionem? Fortassis occultius lu-
dit satan ad interitum Verbi, ne ab omnibus eius doli co-
gnoscantur. Verum tanto prudentius esset nobis agen-
dum, quo liceret occulta illa tela satanae apprehendere,
quæ non sunt hastæ aut machinæ bellicæ, sed suaues sub-
ueræ pietatis prætextu apparatus, & ideo hostiliores ac
magis nociuæ. Regnum Papisticum non telis neq; bello
instituit, sed pijs in speciem ceremonijs. Eiusmodi dolos
adhuc multos habet pater ille omnis nequitia, quibus co-
natur simplicitatem Verbi tollere, hinc oscitantia erga
Verbum, hinc sectæ, hinc & aliâ arma spiritualia ultra
humanum captum fortia, quæ ne obtineant tandem de
nobis uictoriam, opus erit securitatem exuere, & ad seriâ
confugere orationem, quæ uel sola in his imminentibus
periculis iuuare possit.

Porro adhortabuntur nos ad orationem & deterre-
bunt à securitate arma illa satanae contra Verbum, quæ
hactenus uidimus & sumus experti, proh dolor, in no-
stra Germania. Nam cum ex gratia dei, nostris his tem-
poribus, rediisset Verbum syncerum, statim adortus est
illud satan, doctissimos quosq; in suo regno excitans, qui
scriptis renatum Verbum impugnarent. Sed cum hac uia
non succederet, à pennis ad arma est progressus, quibus
maximam illam cladem rusticorum excitauit. Et dum ne
his armis quicquam dignum in oppugnando Verbo dei
efficeret, coepit alia cudere in speciem pia, quibus hodie
utuntur complures, qui præ arrogantiæ spiritu dissipant
Ecclesiam, eodem Verbo nobiscum utentes, tamē peruer-
so ac

so ac corrupto intellectu, uerum ne his armis multū esse-
cit. Qui itaq; satan cum hucusq; tantis telis usus sit, ut uel
Verbum simplex suspectū redderet, uel eradicaret pror-
sus, credamus igitur talem hostem dormire? At sane non
dormit, & si nos dormimus, obambulat sine dubio ut leo
rugiens, quærens quem deuoret. Idcirco statuendum est,
hostem satanam adhuc alia habere arma, quæ erunt præ-
dictis occultiora et fortassis talia, quæ nos nunc contem-
nimus, aut ad minus non timemus, qualia certo credo ho-
die esse securitatis tela, cuius soror est ingratitude, hæc
ut sunt hodie frequentissima, ita mirabili, imò horribili
progressu sauciant ferè omnium hominum pectora.
Quantam fenestrā credimus apertam ipsi securitati, dum
alter alterum iudicat, damnat & reijcit præ se, dum sine
modo gloriamur de uicto & prostrato satana, dū utrisq;
buccis confitemur ueritatem, interim uirtutem eius factis
denegantes, in summa securitate ac ingratitude consti-
tuti? Dolendum est filios huius seculi in sua generatione
prudenteriores esse filiis lucis. Illi tempore pacis nullis non
opificibus atq; feris obfirmant suos tēporales thesauros,
quo ab incursionibus furum sint tuti. Nos uero tantis the-
sauris spiritalibus etiam ad summum usq; satiati, nulla
præsidia, nulla munimenta nobis paramus, quibus in ne-
cessitatis tempore uel uni hostiolo occurrere liceret.
Vnde certissime cōijectio hæc securitatis arma fore illa, quæ
faceffent nobis negocium in retinendo Verbo, quod tol-
lere hætenus non potuit satan. Aut si retinuerimus, for-
tassis erit illud nobis non in salutem, sed in testimonium
tantum, quod in extremo die accusabit nos securitatis &

H 5 ingrati-

ingratiitudinis nostrae. Facile etiam ferre potest satan, ut
praedicetur Verbum, modo non in salutem.

De armis Christianorum contra furem satanam.

¶ Satan, ut ostensum est satis, machinatur nobis fur-
tum Verbi, qui cum spiritus est, externis armis pelli non
potest. Ut autem habeamus thesaurum, tutum ab insidijs
satanae, confugiendum erit ad armaturam dei, quam cudit
Paulus ad Ephes. 6. ca. Ut simus circumcincti circa lum-
bos nostros baltheo per puritatem, & induti thorace iu-
stitiae, & calceati pedibus, assumpto scuto fidei, quo pos-
simus omnia iacula satanae ignita excipere, in omni de-
precatione & obsecratione orantes in omni tempore in
spiritu, & ad hoc ipsum uigilantes cum omni sedulitate et
deprecatione pro omnibus sanctis. Inter haec arma uide-
mus orationem praecipuam esse. Et Christus ad hanc co-
fugit in extremis. Item dicit hoc genus demoniorum non
posse eijci, nisi ieiunio ac deprecatione, id est, oratione
seria ac ieiuna. Concludo itaque non esse aliud praesentius
praesidium contra furem satanam, ad conseruandum Ver-
bum, quam ipsam orationem, ancoram & asyllum nostrum.

Quid iuuent dicta arma contra satanam?

¶ Orationes nostrae non ualere per se coram deo,
nec tantum uirtutis aut praesidij conferrent contra sata-
nam, nisi uerbum Christi accederet, quo iubet nos orare,
cui si quis fidei, certo exauditur. Dicit enim: Petite &
dabitur uobis. Immo deus delectatur nostra oratione,
Iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis & ego exau-
diam te.

diam te. Item: Si me inuocaueris, honorificabis me. Vbi inter cetera obseruandum est, quod deus pro honore ducat sui inuocationem.

De maiestate & excellentia orationis.

¶ Neq; in caelo neq; in terra maius opus est ipsa oratione, non quia ego oro, sed propter promissionem, qua pollicitus est deus inuocantibus eum, exauditionem. Hac oratione omnes pij ab initio mundi semper sunt usi in periculis. Et Christus ipse in horrore mortis constitutus, ad nullum humanum praesidium confugit, certo sciens deum patrem sola oratione delectari.

De scala orationis.

¶ Necessitas urget orare, praecipuum dei iubet. Promissio certos nos facit de exauditione. Fides impetrat petita.

De occasione orandi.

¶ Et ne quis de orandi occasione diu secum deliberet, sciendum est, quemq; apud se orandi occasionem, semper habere praesentem. Nemo enim adeo omni ex parte foelix est, qui non aliqua necessitate prematur. Si uero quis, ita est foelix, ut opus non habeat pro se orare, uertat oculos ad mundum, & pro illius impietate oret, ne blasphemet Verbum, ne dehonestet sanctum dei nomen, ne persequatur pios. Et cum ne satan agat ferias, quo liceat sibi Verbum aut tollere, aut deprauare, aut auditores Verbi segnem reddere. Ideo nunq; deerunt orandi occasiones.

Ratio cur deus procrastinet, exauditionem.

Pro=

¶ Procrastinatio exauditionis non fit sine causa. Quemadmodum enim prudens pater infanti filio non statim dat pecuniã, quia per ætatem ignorat adhuc usum pecuniæ: Ita & deus nouit oportunitatem temporis, quo dare debet, idq; nostro magno atq; incredibili commodo. Quare deo non est prescribendum exauditionis tempus, sed facta petitione, in summa patientia expectandũ, huc spectant loci in scripturis. Semper orate. Eccles. 18. & Luce 18. Instate obsecrationi, ad Col. 4. Orate sine intermissione. 1. Thes. 4. Vigilate in orationibus. 1. Petr. 4. Orate assidue. Iacob. 5.

De gestibus orationis & quomodo orandum.

¶ Paulus orantes 1. ad Timoth. 2. Vult habere manus puras absq; ira & discertatione, hoc est, quod Christus loquitur Matth. 5. Itaq; si obtuleris munus tuum ad arã & illic recordatus fueris &c. Vbi Christus reconciliationem proximi præponit suo honori, quod certissimum signum est, eam orationem placere deo, quæ fit ex animo erga fratrem seu proximum quieto. Puras manus subinde uocant prophetae, manus non inquinatos sanguine, ponentes postremum effectum pro causis.

Apostolus gestum orationi addit, uidelicet ut sustolamus manus, qui gestus signũ est internæ fiduciæ ad deũ, quæ certo credimus, assecuturos nos quod petimus.

Oratio non est certo loco alliganda.

¶ Locus non commendat orationem, neq; plus ualet oratio uel in templo uel in alio loco facta. Siquidem nec pericula,

pericula, quæ cogunt orare, uno aliquo certo loco occurrunt. Neque amplius ualet oratio è ueteri testamento accersita, quam lege coacti seruabant Iudæi. Nam qui sub Euangelio sumus, scimus illud tempus iam uenisse, de quo loquebatur Christus Samaritanæ mulierculæ. Io. 4. Sed uenit hora & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate, neq; in monte hoc, neq; Hierosolymis &c.

De abusu orationis apud Papistas.

¶ Satan sub regno Papistico usum orationis tantum sustulit, interim permisit orationis uerbo manere, & fecit ex oratione opus operatum, ut quanto quis sæpius murmuraret uerba orationis, tanto plus præmij mereretur. Quæ opinio tandem peperit nobis inuocationem sanctorum, et sic oratio, quæ ad solum deum pertinebat, ad sanctos etiam abire cœpit. Stultissimum foret apud homines si quis regalibus titulis salutaret rusticum.

Quantam credemus nos stultitiam esse orationem uni deo conuenientem, ad sanctos quoq; transferre? Est præterea transferre orationem ad sanctos, priuare deum suo honore, quem cum creaturis nõ uult habere cõmunẽ.

OBIECTIO, Si quis in mundo uel principem alloqui uoluerit, non faciet hoc nisi per patronos seu intercessores, quanto igitur magis hoc coram tanta maiestate faciendum est, quæ est deus?

RESPONSIO, Quanq̃ multa responsa hic adduci possint, tamen Diuo Ambrosio obiectionem illam diluendam relinquimus. Hic in hunc modum scribit in primum

mum cap. ad Roman. Alia est ratio cum Imperatore aut
principe aliquo, qui tantum homines sunt: Alia quoque
ratio cum deo est, in quem nihil humani cadit.

De abusu orationis apud nos ho- die qui audimus Verbum.

¶ Nos qui hodie audimus Verbum, scimus ex gratia
dei, quid sit uere orare. Verum frigidissime & rarissime
oramus. Olim male orabatur, propter malum orationis
intellectum. Nunc cum uere orare nouimus, fit, quod ferè
nemo oret. Quare utrinque peccatur. Ast orandum erit
modo uelimus nostrum thesaurum cognite ueritatis ab
archifure satana saluum.

De discrimine inter orandum & murmurandum.

¶ Aliud est orare, aliud est murmurare, siue obiter
tantum sine omni adfectu uerba orationis recensere.
Orare est ex necessitate fide aliquid petere sub certa spe,
idque propter promissionem dei exauditionis. Murmurare
uerba & diabolus nouit. Hoc est sine omni fructu orare,
& est peccatum contra secundum præceptum: Non as-
sumes nomen domini dei tui in uanum. Illud est cum fru-
ctu orare, & est seruare secundum præceptum de inuo-
cando nomine dei.

De institutore orationis Dominicæ.

¶ Orationis, quam uocant Dominicam, autor est
Christus, qua uoluit nos proponere deo patri sub suo no-
mine, omnes aduersitates, quæ nobis contingere possunt
in hac uita, tam corporales quam spirituales.

Pater

Pater noster.

¶ Salutationis uerba hæc sunt, sicut & humano more
solemus plerunq; salutare eos, quos cupimus conuenire
& alloqui. Sunt autem hæc uerba plena consolationis,
quæ inuitant nos et erigunt humanū animum ad adoran-
dum. Quis enim alias non deterretur ab oratione, si hic
deitatis aut maiestatis appellationibus esset usus Christus
Pater uocatur deus ab affectu, quod non potest non adfi-
ci periculis filij & iuuare illum, sit etiam periculū quan-
tumuis magnum.

Qui es in coelis.

¶ Vel quia das coelestia, uel quia non humano more
das, uel quia potens es dare quæuis. Commendant hæc
nobis omnipotentiam dei. Si enim deus homo esset, for-
tassis dubitandum foret de exauditione. Discernitur &
his uerbis pater, deus, ab humanis patribus.

Sanctificetur nomen tuum.

¶ Prima est hæc petitio in oratione Dominica & me-
rito etiam. Nam primum quæerunt regnum dei, illis ne-
cessario ex promissione Christi omnia necessaria contin-
gent. Mundus in hac petitione, contrariū ludit & pri-
mum quærit opes. Iuxta uulgarem poëtæ quærelam:
O ciues ciues, quærenda pecunia primū est. Virtus post
nummos & c. Hinc nec mirū est, & si sapissime tertius
heres relicta à parentibus bona non possideat. Siquidem
deus non benedicit bonis, neglecto Verbo, patris. Et ubi
benedictio domini non est, ibi oportet, ut cumulatifimæ
quæq; diuitiæ pessum eant.

Quid

Quid sit sanctificare nomen dei.

¶ Sanctificare nomen dei est uerbum dei magnificare, pure & libenter audire, probe meditari & secundum illud pie uiuere. Hodie magnam habemus huius petitionis occasionem, quia nullibi non blasphemijs oneratur nomen dei. Prophetae & sancti omnes hac petitione maxime sunt delectati, ut sanctificaretur nomen dei, nonnunquam promissionibus, nonnunquam minis eò trahentes populū ut disceret nomen dei sanctificare. Spectant huc aliquot psalmi, qui nobis Verbi autoritatem commendant, ut 118. unā cum 21. psalmis, in quibus sanctificat uere nomen seu uerbum dei Dauid, præcipue sunt hæ sententiæ:

Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini.
Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Viam ueritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus.

Viuifica me secundum uerbum tuum.

Da mihi intellectum & scrutabor legem tuam.

Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaque.

Da mihi intellectum ut discam mandata tua.

In æternum domine uerbum tuum permanet

Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio mea est.

Quoniam dulcia faucibus meis eloquia tua.

Lucerna pedibus meis uerbum tuum.

Adueniat regnum tuum.

¶ Secunda hæc petitio orat pro aduentu regni dei, in qua simul petimus & confitemur. Petimus id aduenire, quod

quod abest. Et cōfitemur id re uera abesse quod petimus.
Nam si regnum dei aduenire debet, certum est illud nos
non habere, imò in alio regno uersari. Hoc autē regnum
satanae regnum esse oportet, quia praeter haec duo nō sunt
alia regna. Quare cum oramus regnum dei aduenire,
petimus eripi è regno satanae & collocari in regno dei.
Est autem regnum dei ipsa Ecclesia, uerbo dei ornata, in
qua regnat deus per Verbum, & quod nos regnare in ea
efficit. Oramus itaq; hac petitione pro foelici progressu
ac intellectu Verbi in Ecclesia. Tuum, emphasim habet.
Siquidem cum hoc regno nihil commercij est neq; satanae
neq; mundo.

Fiat uoluntas tua sicut in caelo &
in terra.

¶ Quo regnum dei commodius ad nos ueniat & re-
gnum satanae cedat, oportet ut in omnibus rebus fiat uo-
luntas dei nostraq; supprimatur. Et sicut in regno sata-
nae permittimus illi, ut in nobis regnet pro arbitrio. Ita
& in hoc regno permittendum est deo, ut regnet pro uo-
luntate. Hoc autem concedere deo, non est in uiribus no-
stris. Ideo orandus est deus. Fit uero uoluntas dei, quan-
do nos ita subijcimus deo, ut credamus omnia siue bona
siue aduersa, quae nobis in regno dei accidere possunt, be-
neuola dei uoluntate contingere.

Epilogus ad praecedentes petitiones.

¶ Haec tres petitiones utcumq; iam expositae nostrae
salutis summā continent, nec quicq; ita scire refert, ac has
ipsas. Sunt enim quodammodo causae, ex quibus habent

I reli-

reliquæ quicquid habet. Sequentes petitiones ad corporis sustentationem magis respiciunt.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

¶ Hac petitione pro corporis uictu oramus, qui per se quidem uenit etiam non quæsitus, modo regnum dei apprehendamus. Qui enim potest fame perire, qui Verbum habet? propter quod largitur deus uictum, maxime ubi non est occasio parandi uictus: Exemplo Israël, quos deus propter Verbum suum saturauit in solitudine, tum quidem, quando nihil minus cogitabant futurum. Sortita uero est pulchro ordine hæc petitio locum, post spiritualium rerum petitiones, in certissimum signum, eos fame perire non posse, qui amplectuntur Verbum, qui sunt in regno dei, qui cum omni subiectione sanctificant nomen dei. Iuxta illud: Primum quærite regnum dei & iustitiam eius, & hæc omnia adicientur uobis. Item Dauid inquit: Psal. 36. Puer fui & consenui, nec uidi iustum derelictum, aut semen eius quærens panem.

De iudicio mundi in hac petitione.

¶ Hæc petitio mundi iudicio stultissima est. Hic enim in hunc modum argumentatur. Si laborauiero habebō quædam. Et qui hoc argumento ducuntur, non opus habent, quod orent pro corporis sustentatione, cum alioqui ex laboribus uictum habere possunt. Quod iudicium mundi apertissime ostendit, mundum non orare pro uictu, sed eo in communi uti cum pijs, sicut in reliquis creaturis omnibus facit, quas deus solum in usum fidelium creauit,

quæ

qui norunt & sciunt pro eis orandum esse & fruendum
illis cum gratiarum actione.

Rectius igitur pij agunt, qui damnant labores suos
præ benedictione domini, quæ solam credunt uictum dare.
Alioqui etiam quid opus fuisset hanc petitionem pro ui-
ctu inseruisse Christum orationi, si uictus esset è nostris
laboribus.

Argumentum quod uictus non sit è nostris laboribus.

¶ Si uictus esset è laboribus nostris, sequeretur, nos
tempore famis æque habere uictum posse, atque alio tem-
pore, cum abundant frumenta. Verum contrarium expe-
rimur, quod labores nostri parum aut nihil possunt, quan-
do deus permittit fruges tempestatum iniuria interire,
tandem uidemus terram nostris laboribus non respondere.
In causa uero est, quia deus non addit suam benedictionem,
quæ sola facit crescere omnia. Ita iubet deus Adam. Gen.
3. querere uictum in sudore uultus sui. Ne tamen credat
se panem ex suo labore acquisiturum, addit: terra spinas
& tribulos germinabit tibi &c.

OBIECTIO, Si uictus non datur propter labores:
Ergo cessabimus laborare & expectabimus uictum à deo?

RESPONSIO, Deus laborare nos uult. Ideo
iussit Adamum laborare, sed non ut laboribus suis uictum
acciperet. Si enim labores essent cause uictus. Igitur fa-
cti necessario haberent effectum ipsam sustentationem
corporis, etiam sine benedictione domini. Contrarium
supra ostendimus. Laborandum uero est auicularum mo-

re, illæ cantando suum officium faciunt, ad quod sunt à deo creatæ, nihil sollicitæ de uictu & dum uolant, forte reperiunt, quod edant. Ita & nos laborare debemus, ad quod dei præcepto sumus adligati, inde laborum nostrorum benedictionem è manu domini expectantes, q̄ aperit manum suam & implet omne animal benedictione. Qui autem uellet sine labore à deo expectare uictum, is tentaret deum, dum cuperet foueri contra ordinationem dei, qua ordinauit laborẽ. Panis hic significat quicquid pertinet ad sustentandum corpus. Nec opus est panem allegoricos transferre ad uerbum dei, aut spirituales escã, cum de hac esca satis agunt præcedentes petitiones. Quotidianum, & hodie uoces, prohibent curam uictus. Nam sufficit sua diei adflictio, hoc est, satis laborare per diem nõ angĩ etiã. Siquidem imposterũ semper offerctur occasio parandi uictus, & si nos non fuerimus solliciti.

Et dimitte nobis debita nostra.

¶ Hæc petitio in uniuersum damnat nos peccatores. Si enim non essemus peccatores, quorsum attinuisset hæc orationem adiecisse Christum? Reliquiæ igitur in nobis herent peccatorum, donec hic uiuimus. Ideo etiã orandus est deus, ne peccata imputet nobis, sed condonet pro sua misericordia.

Sicut & nos dimittimus.

¶ Quia nos cupimus remitti nobis peccata. Igitur & proximo sua peccata condonare debemus, quod si fecerimus, erit illud certissimum signum, & deum nobis condonasse nostra peccata. Non quia nos remisimus, sed ut
inde

inde certo discamus nostrā remissionē, factam esse à deo.

Et ne nos inducas in tentationem.

¶ Sexta hæc petitio petit ne deus sinat nos à ueri Verbi intellectu recidere ad falsam ac impiam doctrinam. Tum enim cum sumus in regno dei, omnem fiduciam in deum reiicientes, seruientes in omnibus proximo condonando illi errores & ferendo eius infirmitates. Tum inquam primum exurgit satan, atq; mundus & facessunt nobis negocium. Et quis iam posset in tantis tentationibus persistere? Ideo orandus est deus, ne permittat nos à sinceritate Verbi abstrahi ullis periculis, aut tentationibus.

Sed libera nos a malo.

¶ In græco est ἄλλα ἤσται ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Est autem πονηρία malitia seu nequitia, quæ non ita statim est omnibus nota. Quare oramus hæc petitione, ut deus liberet nos etiam ab illis malis, quæ non intelligimus esse mala, & det nobis iudicium ne specie boni decipiamur aut abstrahamur à uero Verbo. Multa enim arbitramur nos mala esse, quæ non sunt mala: E contra, multa iudicamus bona esse, quæ tamē sunt mala. Sic quis non iudicauit Papatum esse uerum dei regnum. Quis iudicat pestem esse rem bonam?

Quoniam tuum est regnum &c.

¶ Causam adiicit à facili, quasi dicat Christus, deum omnia hæc præstare posse. Siquidem eius imperio subiecta sunt omnia: Ergo & potens est omnia præstare.

De signis seu sacramentis.

I iij Duo

¶ Duo sunt frequentissima media, per quæ à principio mundi egit deus cum hominibus, uidelicet per Verbum & per signa. Illud nudum ac simplex propositum, ipsissima quidem est ueritas, cui merito fidem habere deberemus. Sed cum tanta sit humanæ naturæ imbecillitas, quæ humanis uiribus impossibile sit simplici ac nudo Verbo credere. Igitur nostra infirmitate motus deus signa Verbo adiecit, quo sic mutua quadam Verbi & signorum coherentia, duceremur ad fidem erga promissiones dei firmam. Usus uero est deus signis non semper, sed in maximis rebus & rerum maximarum promissionibus. ueluti in fœdere de promisso Christo, in quo erant benedicendæ omnes generationes terræ. Huic fœderi uerbis atq; promissionibus inuito, addidit circumcisionem. Item liberaturus deus filios Israël à tyrannide Pharaonis, Mosi signa dat & ut ipse confirmetur, & ut alij facilius ei credant. Item deus ducens Israël in terram Chanaan, ipsi Verbo et columnam et nubem addit. Sic dimicanti Israël. Nūc. 10 tube signa adiecit, ne diffideret de præsentia dei. Et quia in nouo testamento magnæ promissiones extant in Christo de remissione peccatorum. Quapropter & his promissionibus accesserunt duo signa, scilicet signum baptismatis & signum altaris.

Porro & quia nos omnes homines sumus, sine dubio eidem infirmitati obnoxij, quæ patres ueteris testamenti præditi fuerunt. Idcirco ut eam aliquantulum pelleremus, signorum institutione nobis uoluit mederi Christus, sanè non aliam ob causam, nisi ut illis fidem nostram erga promissiones dei excitaremus, confirmaremus & prouocare-

mus,

mus, certi in cordibus nostris, ut quoties accederemus ad sacramenta, remitti nobis omnia peccata nostra, propter fidem, in Christum. Quam fidem habere, est digne accedere ad sacramenta, ad quæ suscipienda nulla opera nos digna facere possunt, quæ tantum externæ quædam discipline sunt, nullo modo tamen negligendæ, ne accedas ad signa tanquam sus ad stabulum. Et sic remittuntur nobis circa sacramenta omnia peccata nostra, propter fidem, tantum in promissiones signis additas, non quia aqua baptizamus, non quia edimus & bibimus, sed quia credimus uerbis Christi.

Accessurus itaque ad sacramenta duo tibi consideranda ueniunt. Primum ipsa ceremonia seu signum quod aliud nihil facit, nisi moneat te de promissionibus dei, testetur de beneuola dei erga te uoluntate, exerceat ac moneat cor ad credendum, erigat animum fide & conseruet aliquo modo à dubitatione. Deinde promissio est consideranda tanquam finalis signorum causa propter quam instituta sunt signa.

De appellationibus signorum seu sacramentorum.

¶ Signa alij sacramenta uocant, alij notas, alij tesseras, alij sigilla, alij symbola, alij signa sacramentalia, Græci σφραγίδες.

Definitio signorum seu sacr.

¶ Sacramenta sunt signa admonentia nos de promissionibus dei, simulque testantia de beneuola dei uoluntate, ad excitandam ac confirmandam fidem instituta.

I iij Quam

Quam late pateat signum seu sacr.

¶ Signa seu sacramenta omnia ea dicuntur, quæ annexas habent promissiones, ut oratio, afflictio, elemosyna, matrimonium, magistratus &c. Proprie noui testamenti duo sunt signa, baptismus & eucharistia. Sub baptismo comprehendi potest absolutio, quæ spectat ad poenitentes. Est enim baptismus signum poenitentiae.

Causæ signorum seu sacrament.

¶ Noui testamenti signa instituit ipse Christus. Occasionem dedit nostra infirmitas, ut supra & Augustin. ait: Homo ante peccatum uidebat deum, intelligebat & illi fidebat. Post peccatum homo deum capere non potest, nisi medio aliquo adiutus.

Effectus signorum seu sacrament.

¶ Qui usum signorum intelligit, is facile colligere potest illorum effectus. Sunt autem hi:

Admonere de promissionibus dei.

Testari de diuina erga nos uoluntate.

Exercere ac mouere cor ad credendum promissionibus dei.

Erigere pios in tentatione ad fidem.

Esse confessionis signa, quibus confitemur nos esse Christianos.

Esse signa gratiarum actionis.

Esse allegorias & symbola bonorum morum, inuitantia ad seruiendum proximo & ad mutandam uitam.

Propositio=

Propositiones de uero usu & contra-
rijs signorum seu sacrament.

PRIMA.

¶ Signa sunt notæ ad excitandam fidem & commo-
nificandum cor ad credendum institutæ.

SECUNDA.

¶ Sicut sensus mouentur à suis obiectis ad externum
effectum. Ita signa mouent cor ad credendum.

TERTIA.

¶ Signorum institutor est deus: Ergo his aliquid ad-
dere uel adimere est peccatum.

QUARTA.

¶ Unus & principalis signorum usus est, testari de
beneuola dei uoluntate erga nos et excitare in nobis fidẽ.

QUINTA.

¶ Nec obstat spiritus sanctus, qui est præcipua fidei
causa. Nam Verbum medium est, per quod mouet spiri-
tus sanctus corda ad credendum & causa unà cum spiri-
tus sancto ipsius fidei. Et quia signum nihil aliud est, teste
Augustino, quàm uisibile uerbum. Igitur unà cum spiri-
tus sancto cor ad credendum excitat.

SEXTA.

¶ Errant qui asserunt signa tantũ esse notas profes-
sionis seu discretionis, quibus Christiani à non Christia-
nis discernantur.

SEPTIMA.

¶ Errant Anabaptistæ qui fingunt signa tantum bo-
norum morum seu nouæ uitæ symbola esse.

I

5

Octaua.

OCTAVA.

¶ Errant Scholastici qui ex opere operato signa iustificare scribunt. Nam ut Verbum nihil prodest sine fide, ita nec signa sine fide profunt ad iustitiam.

NONA.

¶ Errant Scholastici in sacramentorum septenario numero, cum quia septem tantum faciunt, tum quia inter hæc quædam recensent, quæ cum nõ habent additas promissiones, abhorrent à sacramenti appellatione.

DECIMA.

¶ Errant Enthusiastæ qui dicunt spiritum sanctum sufficere & nihil opus esse sacramentis in Ecclesia.

VNDECIMA.

¶ Errant qui adorant ac venerantur signa pro idolis aut superstitiose. Interim non prohibetur reuerentia aut modestia erga sacramenta cum illis uteris.

DVODECIMA.

¶ Errant qui uerba signorum, quibus signa instituta sunt, uel torquent uel remote interpretantur. Contra quos sic scribit Aurclius: Satius est premi incognitis, sed utilibus signis, quàm inutiliter ea interpretando laqueus erroris ceruicem inserere.

DECIMATERTIA.

¶ Errant Donatistæ & reliqui hæretici, qui negant sacramenta tractari posse etiam à malis. Huic errori respondet Augustinus ad Crescentium Grammaticum.

DECIMA QVARTA.

¶ Errant qui signa ligant ad nostras additiones, & qui docent ea reiteranda esse, uel quia non credimus, uel
quia

quia nihil dignitatis à nobis attulimus. De hoc errore
uide Augustin. in libro de baptismo: et habetur de Conse.
dist. 4. Canone sicut in sacramentis.

DE BAPTISMO.

¶ Baptismus primum est signum, quod in Christianismo occurrit, quo tanquam certo quodam medio initiatur ad rempublicam Christianam, in qua est remissio peccatorum, quæ & sola facit quod hoc signum pro noui testamenti sacramento recipimus. Inde enim probantur noui testamenti signa, quando nobis id annuntiant, quod Euangelium nobis offert, uidelicet lætum de remissione peccatorum nuncium. Et hoc nomine ait Petrus Actu. 2. Resipiscite & baptizetur unusquisq; sub nomine Christi, ad remissionem peccatorum. Hic est ille baptismus quem scriptura lauacrum regenerationis appellat, quod non externi corporis sordes abluuntur, sed quo fit, ut puram conscientiam accipiamus coram deo. Hinc Petrus 1. Petr. 3. non dubitat baptismum pactum bonæ conscientie erga deum appellare, quo certi sumus deum nobis placatum esse.

Hæc consideranda hic sunt præter nudum signum. Qui autem nudum signum tantum respicit, ille nõ potest nõ in hoc sacramento impingere, illud contemnere, tandem & reijcere illud prorsus tanq̃ inutile signũ. Sed quo nobis maiestas ac excellencia huius signi magis innotescat quæ & debet omnibus notissima esse, ideo de hoc signo methodum instituiam, quo habeamus remedia quibus nos consolemur aduersus uilitatem baptismi.

Desi-

Definitio baptismi.

¶ Est uero baptismus signum ex aqua ad remissionem peccatorum ab ipso Christo institutum, admonens simul nos de beneuola dei erga nos uoluntate, & firmissimum perhibens testimonium, quod sumus filij dei, conditi ad nouam uitam.

Causæ.

¶ Longinquæ & propriæ sunt Verbum, aqua, minister, baptizandus, fideiussores, Christus institutor est. Humana fragilitas dedit occasionem. Forma baptizandi extat Matthæi ultimo: Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij & spiritus sancti.

Partes.

¶ Unus est baptismus de quo hic loquimur, scilicet baptismus aquæ.

Effectus seu officia.

¶ Effectus baptismi proprius, est remissio peccatorum. Marci ultimo. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, hoc est, habebit remissionem peccatorum. Iuxta illud: Actor. 2. Resipiscite & baptisetur unusquisq; in remissionem peccatorum sub nomine Christi. Præter hunc effectum alios complures habet baptismus, qui ex prædicto effectu & cognatis rebus profluunt, ut
Esse signum quod sumus liberati à diabolo &c.
Esse signum translationis nostræ è regno satanæ in regnum Christi.
Esse signum quod sumus reconciliati deo.
Testari de beneuola dei erga nos uoluntate.

Exercere

Exercere ac mouere cor ad credendum, quoties recordamur baptismi aut meditamur usum eius.

Testari nos esse Christianos ac cōiuratos Christo milites.

Testari nos esse ad fluctus periculorum natos.

Testari nos mori debere per totam uitam à peccatis, & novos homines resurgere debere ad iustitiam & uitam æternam, ad Ro. 6.

Quicumq; baptizati sumus, in mortem Christi baptizati sumus &c.

Et quemadmodum excitatus est Christus, sic & nos in nouitate uitæ ambulemus.

Admonitio ad baptizatos.

¶ Inter confitendum dum & de signis admonentur conscientia, ualde prodest effectus baptismi hominibus inculcare, quo & erigant animos ad fidem et simul sciāt in quem usum sint baptisati. Qua institutione doctiores etiam reddentur confitentes, ad uerum usum eucharistia intelligendum.

¶ Optime fili, tu uenis ad me, ut ego te instituam & consoler de uerbo dei. Scias itaq; non esse commodiorem instituendi ac cōsolandi uiam, nisi ut ipse in memoriam reuoces te baptizatum esse, hoc est, remissionem peccatorum accepisse, inisse cum deo fœdus, liberatum te esse à satana, morte & peccato, reconciliatum deo. Verum in hunc finem, ne amplius seruires peccato, sed in nouitate uitæ ambulares. Quæ omnia bona in baptismo semel suscepta, durant per totam uitam. Siquidem Euangelium resipiscentibus addicit ignoscentiam. Licet tu nunc propter

propter uaria peccata fidefragus atq; perfidus factus sis, tamen non despondebis animum. At potius baptismatis signo eriges cor ad credendum, quod is deus qui tecum semel pactum iniit, uelit te resipiscentem, denuo in gratiã recipere, tamen ea conditione, ut uitam in melius mutes. Est enim receptionis finis ad bona opera præstanda. Iuxta illud ad Eph. 2. Nam dei figmentum sumus conditi ad bona opera in Christo Iesu. Quoties itaq; accedit ad te satan, ut tenter te ad mala, illi resistes fortiter, admonitus sine illarum rerũ, quæ tibi in baptismo contigerũt. Nimirum quod in hoc baptizatus sis, quo nouam uitam instituas. Et quia non semper presentes habes, qui aperto Verbo te solentur. Ipse igitur in manus suscipies effectus baptismi & solaberis te. Primum quod baptizatus semel omnium peccatorum remissionem acceperis, quod à satana & morte liberatus sis, quod è regno tenebrarum exieris in regnum Christi, quod deo acceptus atq; reconciliatus factus sis, non quidẽ ad breue tempus, aut ad unum aut ad alterum annum, sed perpetuo, tantũ ut resipiscas & ad nouam uitam resurgas.

Propositiones de uero baptismi usu, & eius contrarijs,

PRIMA.

¶ Ratio humana cum externum baptismi opus considerat tantum, non potest se sustinere, quin offendatur uilitate baptismi, & illum tanquam inutilem atq; non necessarium iudicet.

Secunda.

SECUNDA.

¶ Sed non mirum est humanam rationem offendi uilitate baptismi, quia per se neque uidet neque intelligit opera dei.

TERTIA.

¶ Qui ducuntur rationis iudicio et contemnunt baptismum, neque necessarium iudicant, illi contemnunt atque contumelia adficiunt Christum, cuius opus est baptismus.

QUARTA.

¶ Contemptores baptismi inde contemnendi occasionem accipiunt, quia dicunt Verbum et fidem ex Verbo conceptam, ad impetrandam remissionem peccatorum sufficere.

QUINTA.

¶ Hi contemptores preiudicant Christo, neque causas instituti baptismi expendunt, neque media quibus uoluit Christus mederi humane fragilitati. At postquam sic uisum est Christo suo Verbo etiam signum addere, idque propter maximas causas, temeritatis est institutorem baptismi reprehendere.

SEXTA.

¶ Sic satis fuisset Abraham Verbum de futuro semine, cui et credidit Abraham, tamen preter Verbum et illud iam creditum, postea addidit deus circumcisionem. Qua obsecro de causa? Num in uanum aut nihilum? Id quod sane nemo dicet. Sed ut haberet Abraham certum diuine uoluntatis erga se signum, quod esset acceptus deo. Deinde ut haberet certum fidei signaculum, quo fidem suam subinde renouaret atque erigeret.

Septima.

SEPTIMA.

¶ Christus inquit: Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Item: Ite & docete omnes gentes baptizate eos in nomine patris, filij, & spiritus sancti. Igitur præter Verbum & requiritur baptismus.

OCTAVA.

¶ Nec baptismus diuersus est à Verbo, modo uerum sit Augustini dictum. Sacramentum est uisibile uerbum. Hoc incurrit in aures. Ille in oculos eodem effectum, ad excitandum cor ad credendum.

NONA.

¶ Verbum, aqua, minister, baptizandus & fidei iussores, constituunt baptismum. Quædam ut principales, quædam ut remotiores cause.

DECIMA.

¶ Aqua per se est simpliciter aqua, sed accedente Verbo, fit baptismus. Iuxta Augustinum: Accedat Verbum ad elementum & fiat sacramentum. Item super Ioannem: Verbo baptisma consecratur, detrahe Verbum & quid est aqua nisi aqua.

VNDECIMA.

¶ Ministri baptismi & si per se sunt increduli, prophani & tanto sacramento indigni, tamen baptismus per tales personas nihil detrahitur. Sed baptismus ualet propter præsentiam principalium causarum. Ideo August. ait de unico baptismo lib. 6. Non est aqua prophana aut adultera, supra quam nomē dei inuocatur, etiamsi à prophano & adulteris inuocetur. Quia nec ipsa creatura est, nec ipsum nomen adulterum. Idem super Ioannem tractatu. 6.

tractatu 6. Baptismus talis est, qualis ille est, in cuius
potestate est, nō qualis ille est, per cuius ministeriū datur.
Vide eundem contra Crescentium Grammaticum.

D V O D E C I M A.

¶ Si baptismus per incredulos uel prophanos mini-
stros tractatus non ualeret, sequeretur incredulitate
hominum posse euertere aut impedire opus Christi, id
uero dicere impium est, & honori Christi indecorum.

D E C I M A T E R T I A.

¶ Baptizandus idoneus est ad suscipiendum baptismū
in omni etate. Quia regnum Christi nō uenit cum obser-
uatione. Igitur neq; baptismus, qui est pars regni Christi.

D E C I M A Q U A R T A.

¶ Neq; decedit baptismō quicq; ex dignitate uel indi-
gnitate fideiussorum, modo hi postea ad ueram pietatem
instruant pueros, quorū nomine coram deo in baptismo
constiterunt. De quibus Augustinus sic dicit in sermone
post Pascha, qui incipit: hodiernus dies. Et habetur de
Conse. Distinct. 4. Vos ante. Vos ante omnia tam mulie-
res, quā uiri, qui liberos in baptismo suscepistis, mo-
neo ut cognoscatis uos fideiussores apud deum extitisse
pro illis. Ideoq; semper admonere eos, ut castitatem custo-
diant iustitiam diligant, charitatem teneant, ante omnia
symbolum & orationem Dominicam, uos ipsi tenete &
illis quos suscepistis de sacro fonte ostendite.

D E C I M A Q U I N T A.

¶ Verissima est baptizandi forma, baptizare in no-
mine patris, filij & spirituss. Matth. ultimo. Zacharias
ad Bonifacium Episcopum non perfectos Christianos
K adserit,

adserit, qui in nomine patris & filij & Spiritus sancti nō sunt baptizati.

OBIECTIO, At legitur in Act. Apostolorum discipulos tantum sub nomine Christi baptisasse.

RESPONSIO, Ambrosius respondet in hunc modum: Per nomen Christi tota trinitas intelligitur. Nam cum Christus dicitur, intelligitur et pater quo unctus est, & ipse qui unctus est, & per quem unctus est. Item Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum inquit. A quodam Iudæo multos baptizatos adseritis & quid inde agendum sit, consulitis. Hi profecto si in nomine sanctæ trinitatis uel in nomine Christi, sicut in Actis legitur, baptizati sunt, unū enim idemq; est, ut exponit Ambros.

DECIMASEXTA.

¶ De multiplicatione immersionis nihil certi potest doceri, cum de illa non habemus expressum uerbum dei. Gregorius, Leandro Episcopo de Conse. Distinct. 4. sic scribit: De trina immersione baptismatis nihil uerius responderi potest, quàm quod ipsi sensistis, quia in unâ fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diuersa. Nos autem quod tertio mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta significamus, & dum tertio infans ab aquis educitur, resurrectio triduanæ temporis exprimitur.

DECIMASEPTIMA.

¶ In necessitate liberum est cuiq; baptizare, August. ad Fortunatum. In necessitate cum Episcopi aut Presbyteri aut alij ministrorum non inueniuntur & urget periculum eius qui petit, ne sine isto sacramento hanc uitã finiat, etiam laicos solere dare sacramentum, audimus.

Arti=

Articulus de necessitate conclusus est in Concilio Carthaginensi quinto testibus his uerbis: Mulier quamuis sancta nō præsumat baptizare nisi cogente necessitate.

DECIMA OCTAVA.

¶ Nam quemadmodum Verbum ex æquo ad omnes pertinet, ita quoq; baptismus.

DECIMANONA.

¶ At ut non omnes prædicant Verbum publice in Ecclesia, sic etiā nō omnibus permissum est baptizare, quo omnia bono ordine fiāt, nisi necessitas diuersum suadeat.

XX.

¶ Baptismus non ualet extra Ecclesiam ad salutē animæ. Est autem Ecclesia ubi uerbum dei est. Augustinus ad Petrum diacon. I. Quæst. I. Firmissime tene et nullatenus dubita extra Ecclesiam baptizatos, si ad Ecclesiam non redierint, baptismus sibi cumulare perniciem. Tantum enim ualet Ecclesiastica societatis communio ad salutem ut baptismus non saluetur, quum ibi non datur, ubi oportet ut detur. Idem ad Orosium lib. 2. Quamuis unum baptisma sit hæreticorum, & eorum scilicet, qui in nomine patris, & filij & spiritus sancti &c.

XXI.

¶ Baptizati ab hæreticis, ubi conuersi fuerint ad Ecclesiam, nō sunt rebaptizandi. Beda, Siue hæreticus, siue scismaticus, siue facinorosus, quisq; in sanctæ trinitatis confessione baptizatus, non debet ille à bonis catholicis rebaptizari.

XXII.

¶ Remissio peccatorū, æterna beatitudo, uita, iustitia, & similes effectus, baptismū sequuntur propter fidem & non propter aquam.

K ij

Adulti

XXIII.

¶ Adulti fidem habere possunt ex audito Verbo, quo impetrant effectus baptismi. Infantes fidem ex audito Verbo habere non possunt. Ideo oportet propter aliud accipiunt effectus baptismi, uel propter fidem infusiuam, quam deus infundit paruulis, uel quia deus infantes facit sibi aptos ad accipiendos effectus baptismi annexos. Iuxta illud: Tu perfecisti laudem tuam in infantibus, uel quia Christus recipit paruulos in ulnas Marci. 10. Sed de his copiosissime infra contra Anabaptistas.

XXIII.

¶ Fides nō est de substantia baptismi. Igitur baptismus ualet siue adsit fides siue non adsit, neq; debet reiterari. Vide August. in libr. de baptismo & habetur de Consec. Distinct. 4. Sicut in sacramentis. Et infra recitata leges Augustini uerba.

XXV.

¶ Tollitur in baptismo peccati originalis reatus, sed ita ut materiale, hoc est, concupiscentia maneat, ad hanc mortificandā donatur nobis spiritus. in baptismo qui incipit mortificare concupiscentiam, et creat in nobis nouos motus.

XXVI.

¶ Baptismus est signum mortificationis & submersionis ueteris Adami ad Romanos 6. Igitur noua uita post baptisma & in baptismo auspicianda est.

XXVII.

¶ Noua illa uita non tantum consistit in carnis regeneratione, sed in renouatione spiritus, ut simul & animo & corpore purissimus.

XXVIII.

Et

¶ Et quia baptizati non statim morimur, debemus idcirco baptismatis signo solari nos aduersus omnes tentationes, satanae, peccati, mortis, mundi &c. Tum tandē exerunt se effectus baptismi, qui sunt exercere ac mouere cor ad firmiter credendum deo, testari nos esse ad fluctus periculorum natos.

XXIX.

¶ Ut in omnibus operibus dei studet humana ratio ea ceremonijs & externis cultibus illustriora reddere, ita & in baptismo fecit.

XXX.

¶ Ceremoniae circa baptismū humanae adinventiones sunt, quae addidit humana ratio, postq̄ uilitate baptismi fuit offensa.

XXXI.

Verū ceremoniae sine uerbo dei institutae, omitti possūt sine scrupulo conscientiae, aut seruari si non sunt impia.

XXXII.

¶ Opera dei semper & ubique seriō accipienda & tractanda sunt. Quare leuitatem damnamus, qua utuntur personae, quae ad baptismum uocantur.

XXXIII.

¶ Leuitatem facile deseret, qui perpendet quā seriū dei opus sit baptismus, quem deus miraculo se confirmauit, ita ut se aperirent caeli, & spiritus sanctus se è caelo demitteret. Matthaei 3.

XXXIII.

¶ Quidam delectati cōmodis baptismi saepius rebaptisari uolunt, ut sic saepius acquirant remissionem peccatorum & eternam beatitudinem.

XXXV.

¶ Sed quia diuersum suadet Ecclesia, item circumstantiæ scripturæ, exempla & Christianorum scripta. Ideo baptismum reiterare non licet. Quamuis interim usus baptismi duret per totam uitam.

XXXVI.

¶ Quod autem sæpius utimur sacramento altaris, hoc facimus ex libertate huic signo annexa. Quotiescunq; biberitis &c.

XXXVII.

¶ Infantes qui propter necessitatem domi baptisantur nõ sunt rebaptisandi. Ratio est, quia baptismus ex æquo ad oēs Christianos pertinet. Verũ quod nõ omnes baptisamus, boni ordinis gratia fit, q̄ in necessitate frangi p̄t.

XXXVIII.

¶ Ne tamẽ aliquid desiderari possit in infantibus domi baptisatis, ubi superstites manserint, ad templũ deferantur, ut ibi super eos oretur atq; precibus commendentur deo.

XXXIX.

¶ Pueri nondum in mundum nati, baptisari nõ debent. Nemo enim spiritali regeneratione renasci potest per baptismũ, qui nondum est natus. August. ad Dardanum: Non potest quisq; renasci qui nõdum natus est, itẽ Isidorus, & habetur de Conse. distin. 4. Qui in maternis &c. Qui in matris sunt utero, ideo cum matre baptisari non possunt, quia qui natus adhuc non est secundum Adam, secundum Christũ regenerari non potest. Neq; enim dici in eum potest regeneratio, quem generatio nõ præcessit.

XL.

¶ Errant qui diffiniunt baptismum tantum esse professionis signum.

Errant

XL.

¶ Errant qui baptismum dicunt tantum esse bonorum
morum symbolum.

XLII.

¶ Errant qui baptismum negant cum Seleucianis.

XLIII.

¶ Errant qui cum Enthusiastis spiritum sanctum suffi-
ficere asserunt, neque opus esse baptismo in Ecclesia.

XLIII.

¶ Errant qui asserunt toties de nouo baptizandos
esse homines, quoties relabuntur in peccatum.

XLV.

Errant qui lapsis post baptismum negant remissionem
peccatorum, quem errorem acerrime impugnat, Augu-
lib. 3. de uera & falsa poenitentia.

XLVI.

¶ Errant qui asserunt baptismum tollere in nobis na-
turalem concupiscentiam.

XLVII.

¶ Errant qui sentiunt in baptismo tantum reatum tolli
non poenam.

XLVIII.

¶ Errant qui dicunt baptismum corruptis ac tituban-
tibus uerbis factum, esse reiterandum.

XLIX.

¶ Errant qui Papisticas ceremonias baptismi ad li-
tas, sub peccato conscientiae requirunt.

L.

¶ Errant qui negant infantes baptizandos esse. De quo
errore uide sequentia, ubi soluuntur Anabaptistarum
argumenta, & simul probatur baptismus paruulorum.

K iij Argumenta

ARGVMENTA

TA ANABAPTISTARVM CONTRA
baptisma paruulorum.

PRIMVM.

¶ Non est expressum mandatum in scripturis de baptismo paruulorum: Ergo paruuli nō sunt baptizandi.

SECVDVM.

¶ Fides debet præcedere baptismum Marci ultimo: Qui crediderit &c. Pueri autem nō possunt credere, q̄a non audiunt: Est enim fides ex auditu: Ergo & cætera.

TERTIVM.

¶ Baptismus est signum mortificationis & regenerationis. Pueri uero nō possunt regenerari & mortificari: Ergo &c.

QVARTVM.

¶ Pueri non possunt pactum inire cum deo in baptismo & baptismus requirit pactum: Ergo &c.

QVINTVM.

¶ Interrogatio articulorum fidei præcedere debet baptismum. Pueri interrogati de articulis non possunt respondere: Ergo &c. Addunt hoc argumentum ex decreto distinct. 4. de Consecrat. Paragr. I.

SEXTVM.

¶ Baptisandi per quadraginta dies catechizabantur ante baptismum de trinitate. Paruuli autem catechizari non possunt: Ergo &c. Extat hoc argumentum apud Hieronymum in tertio dialogo contra Pelagianos.

Septimum

SEPTIMVM.

¶ Cyprianus sentit baptismum ab hæreticis susceptū nihil ualere. Papistæ à quibus baptizati sunt hætenus paruuli fuerunt hæretici: Ergo &c.

OCTAVVM.

¶ Acta apostolorum ubiq; testantur adultos fuisse baptizatos & nullos infantes, idem testatur tota scriptura: Ergo &cæt.

Responsio ad singula argumenta.

AD PRIMVM.

¶ Quod non habemus mandatum expressum in scripturis de baptismo paruulorum, quantum ad uerba attinet, uerum est: At Christus inquit, Matthæi ultimo. Baptizate omnes gentes &c. hoc est, omnis ætatis homines. Estq; hoc mandatum uniuersale, propter signum uniuersalitatís omnes &c. Porro si baptisandi tantum essent paruuli, ubi ad duodecim annum peruenirent, sicut scribunt Anabaptistæ, sequeretur uerbum dei uenire cum obseruatione. Siquidẽ cuius pars, ut puta baptismus ligaretur ad circũstantiã seu obseruationẽ certi tẽporis. Hoc autem dicere impium est. Posteaquam Christus ait, Regnum meum non uenit cum obseruatione &c.

AD SECVNDVM.

¶ Fides non est de substantia baptismi, sed sunt tantũ de eius substantia, Verbum, mandatum, & aqua. Valet itaq; baptismus, siue adsit fides, siue non, modo prædictæ res de substantia nõ. absint. Teste etiam Augustino in lib. de baptismo, & habetur de Consec. distinct. 4. paragr.

K 5 Non

Non interest &c. ubi sic ait: Non interest cum de sacra-
menti integritate tractatur & sanctitate, quid credat aut
quali imbutus sit fide, qui accipit sacramentum. Interest
quidem plurimum, sed ad salutis uiam, id quod nos cla-
rius dicimus, ut impetrentur effectus baptismi &c. Sed
nihil interest ad sacramenti quæstionem. Ex his aperte
uides, ualere baptismum, & si non adest fides, quare fides
nō est sufficiēs causa propter q̄ baptismus reiterari debet.

OBIECTIO, At inquires effectus baptismi, hoc
est, remissio peccatorum, non impetratur nisi fide &c.

RESPONSIO, Hoc uerum est. Adulti fidem ex
auditū habere possunt, qua impetrant remissionem pec-
catorum. Paruuli uero fidem ex auditū habere nō pos-
sunt. Vnde igitur quæso accipiunt hi remissionem pec-
catorum? Respondeo: Certum est sine fide nō contingere
peccatorū remissionem. Quapropter dicendum est. Deū
parare sibi paruulos, illis dare fidem, illos recipere in
gratiam, non propter hoc uel illud, uel quia nihil pos-
sunt, sed sicut scriptum est: Tu perfecisti laudem in in-
fantibus &c. Si ille perficit, quid requiris de paruulis?
Et ideo sunt paruuli in regno cœlorū, hoc est, in gratia,
quia Christus in ulnas recepit Marci 10. Non quia ipsi
aliquid adferunt. Huc Ambrosius respexisse uidetur cum
inquit: Gratia dei in baptismo non requirit gemitū, aut
planctum uel aliquod opus, sed omnia gratis donat.

Item fides donum spiritus sancti est, quod non minus
paruulis, quàm adultis dare potest. Item Marci ultimo
capite, non loquitur de ordine aut temporis baptismi,
quid præcedat aut sequatur baptismum, sed loquitur de
fide

fide apprehendente effectum baptismi, hoc est, remissionem peccatorum, sicut inquit, saluus erit, non ait, oportet hoc uel illud adferas, ut certus sit baptismus &c.

AD TERTIVM.

¶ Maior huius argumenti nascitur ex insufficienti signorum definitione. Si enim sacramenta essent tantum signa nostrorum morum aut operum, maior esset uera. At principaliter sacramentum baptismi est signum uoluntatis diuinæ & promissionis erga nos. Præterea maior neganda est, quia Anabaptistæ male intelligunt mortificationis nõ uiuificationis uocabula. Nimirum uocantes id mortificari & regenerari, abnegare se, propria & proluxa confessione, eaq; publica, coniugem ac liberos deserere, item bona sua, diuagari per orbem. Quæ quidem ex mortificatione & regeneratione adferere, quid hoc aliud est, quàm ex diuinis rebus atq; adeo ex donis spiritus sancti, propria opera, in nostris uiribus posita constituere? Verum scriptura aliter de his rebus docet. Faciens ex mortificatione & regeneratione, non nostrum opus, sed spiritus sancti, cuius dona ad nullas circumstantias neq; temporis, neq; locorum, neq; personarum, adligantur, qui non minus potenter potest in paruulis exercere suam potentiam, mortificando atq; regenerando ac in adultis.

AD QVARTVM.

Et hoc argumentum est falsum. Nam pactum quod inquitur in baptismo, nos non inimus cum deo, sed deus nobiscum inquit, dum recipit nos in gratiam & foedus. Et nascitur hic error ex male intellecta uoce pacti, ac illius auctoris ignorantia.

AD

AD QUINTVM.

¶ Maior de adultis intelligi debet & est solum argumentum. Quanquam & eo referri possit interrogatio articulorum fidei, quod hi legi debeant inter baptizandum antequam immergantur pueri.

AD SEXTVM.

¶ Solutio huius argumenti patet, si maiorem ad adultos pertraxeris.

AD SEPTIMVM.

¶ Non refert quales sint personæ, qui baptizant, modo forma baptismi nõ desit, uidelicet ut baptisetur puer in nomine patris & filij & spiritus sancti. Quid de indignitate ministrorum sentiendum sit, satis explicat Augustinus de unico baptismo lib. 6. super Ioannem tractatu quinto & habetur distinctio 4. de consec.

AD OCTAVVM.

¶ Mos scripturæ perpetuus est, ut aduultorum mentionem faciat neglectis paruulis, ut est uidere ubiq; cum sit turbarum computatio. Quanq̃ & familias baptisatas legimus, quæ ex etymologia uocabuli, ne possunt quidem sine liberis aut pueris esse integræ.

Argumenta pro baptismo paruulorum.

PRIMVM.

¶ Vniuersale mandatum habemus de baptisandis omnibus gentibus, hoc est, omnis ætatis hominibus. Ratio est, quia mandatum Christi, ut pars regni cœlorum non alligatur ad circũstantias, alioqui ueniret regnũ dei cum obseruatione.

Minor.

MINOR.

Paruuli nostri sunt gentes: hæc per se patet.

CONCLUSIO.

Ergo paruuli nostri sunt baptizandi.

SECUNDVM.

Baptismus tantum non ualet extra Ecclesiam, teste Augustino ad Petrum diaconum .x. quaestione. Item ad Orosium lib. ij

Ergo nostrorum paruulorum baptismus ualet, quia fit in Ecclesia.

TERTIVM.

Gratia dei omnibus hominibus promittitur, est enim promissio uniuersalis

Baptismus est signum gratiæ.

Ergo baptismus omnibus hominibus promittitur.

Minor liquet ex definitione baptismi, qui est signum gratiæ seu certum foedus remissionis peccatorum.

QUARTVM.

Baptismus omnibus hominibus promittitur.

Paruuli sunt homines.

Ergo & ad paruulos pertinet baptismus.

QVINTVM.

Gratia dei ad nullas circumstantias ligari debet.

Baptismus est signum gratiæ.

Ergo nec baptismus ad ullas circumstantias ligari debet.

Maior patet ex loco Matthæi. Regnum dei seu gratia dei non uenit cum obseruatione.

Minor aperta est ex definitione baptismi:

Male igitur faciunt Anabaptistæ, qui uolunt baptismum protrahi usq; ad 12. annum.

Sextum.

SEXTVM.

Deus nemini negat suam gratiam.
Baptismus est signum gratiæ.
Ergo baptismus nemini negari debet.
Argumentum ualet à toto ad partem.

SEPTIMVM.

Infantes Iudæorū protrahebantur ad circuncisionem
nescientes uerbi dei, neq; ualentes audire de fœdere gra-
tiæ: Ergo, Et nostri infantes ad baptismū deserrī debēt.
Etsi non audiant aut intelligant Verbum.

Argumentum ualet propter similitudinem baptismi &
circuncisionis. Nam utrumq; signum, est signum gratiæ.

OBIECTIO, At Iudæi mandatum habebant de
paruulis circuncidendis.

RESPONSIO, Et nos uniuersale mandatum
habemus de baptizandis omnibus gentibus, hoc est, om-
nis ætatis hominibus.

OBIECTIO, Qua autoritate exponis omnes
gentes, pro omnis ætatis hominibus?

RESPONSIO, Hoc facio autoritate scripturæ,
quæ docet regnū dei nō uenire cum obseruatione. Si uero
paruuli excludūtur à baptismo, uenit cum obseruatione.

Ligatur enim ad tempus. Aut igitur concedetis, o
uos fatales Anabaptistæ, infantes baptisandos esse, aut
dicetis regnum dei uenire cum obseruatione.

OCTAVVM.

¶ Christus increpat Apostolos, Marci 10: Quia uo-
lebant puellos à Christo seu à regno dei arcerē.

Ergo & nos merito increpamus Anabaptistas, qui in-
fantes

fantes à parte huius regni, scilicet à baptismo repellunt.

NONVM.

¶ Infantia & inscitia non obsuerunt paruulis sub circuncisione.

Ergo nec infantia ac iustitia nostris obesse potest sub baptismo. Imò Christus indignabatur Apostolis uolentibus arcere pueros à Christo propter inscitiam.

DECIMUM.

¶ Ridiculum est uniuersalem dicere gratiam, & baptismum particularem facere.

OBIECTIO, Vcl ideo non sunt baptisandi infantes, quia non possunt impetrare effectus baptismi, uel quia inscij sunt, uel quia non credunt, uel quia non sunt in gratia dei.

RESPONSORIA ARGUMENTA.

¶ Circuncisio fuit signum gratiae.

Infantes sunt circuncisi:

Ergo ad infantes & gratia pertinet.

ALIVD.

Baptismus est signum gratiae.

Paruuli baptizantur:

Ergo paruuli sunt in gratia.

ALIVD.

Infantes sunt in regno caelorum Matth. 18.

Ergo sunt in gratia dei. Quia gratia pars est regni caelorum.

ALIVD.

Hieremias infantes ab Herode occidendos martyres uocat cap. 31.

Ergo infantes sunt in gratia dei. Quia infantes propter Christum fuerunt occisi.

ALIVD.

ALIVD.

Christus benedixit paruulis, sicut testatur Marcus.
Benedicere est fauere & bene uelle:
Ergo Christus fauet & bene uult paruulis.

ALIVD.

Deus laudatur ex ore infantium. Psal. 8.
Ergo infantes sunt in gratia dei.

APPENDIX.

¶ Loquimur autem hic de paruulis, qui non sunt extra Ecclesiam, neq; fugit nos illatio Anabaptistarum ex præcedentibus argumentis. Ergo & Turcarum paruuli sunt gratia dei, quia sunt infantes.

Argumenta, quæ probant infantes posse impetrare effectus baptismi.

PRIMUM.

¶ Circuncisi infantes accipiebant effectus baptismi propter promissionem, initum à deo fœdus, & propter præsentiam Verbi:

Ergo nostri paruuli baptizati remissionem peccatorum in baptismo accipiunt, non propter opera propria, sed propter prædictas causas.

SECUNDUM.

¶ Paruuli sunt in regno cœlorum, quia Christus suscepit eos, quia Christus in ulnas amplectitur Matth. 18.

Ergo & nostri infantes accipiunt effectus baptismi, hoc est, remissionem peccatorum, uitam & iustitiam, nõ, quia ipsi aliquid adferunt, sed quia à Christo suscipiuntur, sed quia Christus in ulnas amplectitur.

TERTIUM

TERTIVM.

¶ Deus perficit laudē in infantibus sicut canit David.

Ergo ut infantes impetrent effectus baptismi, & ut recipiantur in gratiam, non fit propter hoc uel illud, sed ex mera dei misericordia.

OBIECTIO. At remissio peccatorum, effectus baptismi, non nisi fide accipitur?

RESPONSIO, Quanquam satis esset ostendisse paruulos posse impetrare effectus baptismi, ppter promissionem, presentiam Verbi & alias causas, quia deus perficit in infantibus suam laudem, quia ipse recipit in gratiam, tamen ut per omnia satisfacere contumacibus libuit hęc adijcere argumenta.

PRIMVM.

¶ Nemo potest esse in regno cœlorum nisi credat.

Infantes sunt in regno cœlorum:

Ergo infantes credunt.

Maior patet ex xi. ad Hebræos, sine fide impossibile est deo placere. Est autē placere deo esse in regno cœlorum.

Minor aperta est ex 18. & 10. cap. Matth. & Marci.

ALIVD.

¶ Effectus baptismi impetrantur fide.

Infantes accipiunt effectus baptismi:

Ergo infantes credunt.

Maior per se certa est, quia remissio peccatorū effectus baptismi, non nisi fide accipitur, quæ extendit se in uerba promittentis Christi: Ite & baptizate omnes gentes, qui crediderit & baptisatus fuerit, hoc est, qui baptismum fide acceperit, aut qui uerbis baptismi annexis

L crediderit,

crediderit, saluus erit .i. habebit remissionem peccatorū.
Infantes accipere remissionem peccatorum, ut minor ha-
bet, seu effectum baptismi ex superioribus liquet.

ALIVD.

¶ Infantes nō possunt habere fidem ex Verbo audito.
Ergo oportet illos habere aliam fidem, quā eam, quæ est
ex prædicato Verbo, ultra capacitātē humanæ rationis.

Antecedens non eget probatione.

Consequens ne hoc quidem in dubium uocari potest.

OBIECTIO, Qualem igitur fidem habent?

RESPONSIO, Eam fidem, qua præparat sibi
deus paruulos iuxta beneplacitū suū. Est etiam fides doni
spiritus. quod non minus infantibus largiri potest, quā
adultis. Et eō libentius paruulis quia deus, sicut aperti
superiores loci testantur, delectatur infantibus, non pro-
pter insciā, aut quia nihil faciunt, aut quia multa præ-
stabunt aliquando, sed propter suam misericordiam, qua
suscipit ignorantes pueros, exemplo circumcisorum.

Argumenta contra rebapti-
zationem.

PRIMUM.

¶ Paruuli eosdem baptismi effectus accipere possunt
atq; adulti. Igitur non sunt rebaptizandi.

Antecedens manifestum est ex superioribus.

Consequēs nemo infringet, nisi stultus plane sit, ut puta
qui uelit producere in pueritiam aut adolescentiam ad
quod possit in infantia accipi.

Secundum

SECUNDVM.

¶ Baptismus efficax est propter Verbum, mandatum
& aquæ præsentiam, tanquam principales causas.
Igitur non debet reiterari.

Argumentum ualet à sufficiente causa.

TERTIVM.

¶ Hactenus baptisarunt omnes in nomine patris, &
filij, & spiritus sancti.

Ergo sic baptizati non debent rebaptizari.

Argumentum ualet à forma baptismi præscripta à Chri=
sto.

QVARTVM.

¶ Si propter incredulitatem essent rebaptizandi par=
uuli, sequeretur nostram incredulitatem posse fallere &
inane reddere mandatum & Verbum Christi. At nostra
incredulitas non tollit mandatum & Verbum Christi.

Ergo baptismus non est iterandus.

Prima pars uera est ex 3. cap. ad Rom.

Num incredulitas illorum, fidem dei faciet irritam absit.

QVINTVM.

¶ Sicut uerbum dei manet certum apud incredulos.
Ita & baptismus, pars Verbi, certus manet apud incre=
dulos.

OBIECTIO, At propter fidem ex auditu debet
reiterari baptismus?

RESPONSIO, Non. Siquidem fides non est ne=
cessaria causa, quantum ad certitudinem baptismi, ibi
sufficiunt hæ principales causæ, Verbum, mandatum &
aqua uel Augustino testante in libro de baptismo & ha=
betur de Consec. distinct. 4. paragr. non interest & cæt.

L ij Non

Non interest cum de sacramenti integritate tractatur aut sanctitate, quid credat, aut quali fide imbutus sit, qui accipit sacramentum. Interest quidem plurimum, sed ad salutis uitam, sed nihil interest ad sacramenti quæstionē.

Et ibidem.

Manifestum est fieri posse, ut fide non integra, integrum maneat sacramentum baptismi. Verum ad impetrandum effectus baptismi requiritur in adultis fides ex auditu, id quod uocat Augustinus, ad salutis uiam necessaria est fides. Cum infantibus diuersa est ratio, qui impetrare possunt remissionem peccatorum annexam baptismi, uel quia deus recipit eos in gratiam, uel quia infundit fidē, uel quia ipse parat sibi infantes iuxta placitum suum, ut supra. Tu perfecisti laudem &c.

Rationes patrum quur sint baptizandi paruuli.

¶ Origenes in 6. cap. ad Rom. inquit, Itaq; & Ecclesia ab Apostolis traditionem accepit etiam paruulis dare baptismum.

Sciebant enim illi quibus secreta diuinorum mysteriorum commissa sunt, quod essent in omnibus genuinæ sordes peccati, quæ per aquam & spiritum aboleri deberent.

Origenes uixit post natum Christum 235.

Cyprianus scribit in Concilio quodam damnatam fuisse opinionem cuiusdam, qui infantes ante octauum diem nolebat

nolebat baptizare. Censuit enim Synodus paruulos baptisandos esse, & non obseruare oportere præscriptum tempus octauæ diei.

Augustinus de baptismo contra Donatistas lib. 4. ait de baptismo paruulorum: Quod uniuersa tenet Ecclesia, nec Concilijs institutum est, sed semper retentum est, nõ nisi apostolica autoritate traditum rectissime creditur.

Hieronimus contra Pelagianos, obiter incidens in baptismum paruulorum, satis arduas causas adducit, quur paruuli non debent arceri à baptismo.

August. in lib. de baptismo & habetur distm. 4. de consecratione paragr. Quum pro & c. Monet diligenter ut patrociniū pro paruulis suscipiamus, & eò libentius, quoniam pro se respondere non possunt.

August. de baptismo paruulorum, & habetur de consecratione dist. 4. Filius & c.

Etiam paruuli baptizati inter credentes reputantur propter uirtutem, & offerentium responsionem.

IBIDEM.

Paruuli fideles recte uocantur, qui quidem per uerba gestantium quodammodo confitentur, & per eorundem uerba diabolo & mundo renuntiant.

Augustinus de libero arbitrio lib. 3. Qua in re pie satis creditur prodesse paruulo fidem eorum à quibus consecrandus offertur, & eum commendat Ecclesiæ autoritas & c.

Augustinus de pœnitentia & habetur de consecratione distm. 4. paragr. Omnis qui & c. Liberat paruulos ab illa regeneratiõc, ad quam adligant eos Anabaptistæ.

An in necessitate quivis
baptizare possit.

¶ De hac questione uide Augustinū ad Fortunatum
c. Et habetur de consec. distinct. 4. In necessitate.

Item Concilium Carthaginense permisit omnibus
ex utroq; sexu hominibus baptizare in necessitate.

An extra Ecclesiam ualeat
baptismus.

¶ Vide Augustinum ad Petrum diaconum .i. 4. i.
Et ad Orosium lib. 2.

An nondum nati baptizandi sint aut
qui parte aliqua adhuc hæreant
in utero matris.

¶ Augustinus ad Dardanum de Iohanne Baptista:
Non potest quisquam renasci, qui nondum natus est.
Item huc spectat locus Ioannis 3. Nisi quis renatus fuerit
ex aqua & spiritu c.

DE COENA

DE COENA DOMINI.]

Quam nos hic Cœnam domini appellamus, alij aliter uocant, quidam οὐρανίου, hoc est, communem cœnam, quidam εὐχαριστίας, qua gratias agimus deo pro beneficijs, quidam uiat cum, quod decedentibus uiativi loco sit. Sed nihil interest qua appellatione dicatur, modo nos usum intelligamus qui potissimum consistit in effectu huius sacramenti, hoc est, in remissione peccatorum, è quo effectu cognoscitur hoc signum esse testamenti noui sacramentum. Et potest hæc cœna propter institutionis uerba, merito cōmunis quædam summa dici totius Euangelij. Quicquid enim Euangelium cōtinet late fuscq; dispersum, hoc signum paucis in se cōprehendit. Nam hæc summa est Euangelij, Christi suū corpus pro nobis dedisse, & suū sanguinem pro nobis effudisse. Et cum alioqui indocilis plebecula nō facile queat eò institui, ut paucis suæ salutis summā addiscat. Quapropter methodus ex hoc sacramento colligi debet, quæ sæpe est repetenda, donec uel ex huius signi uerbis reddant imperitiores suæ redemptionis certas causas.

Definitio cœnæ dominicæ.

COEENA dominica est, in qua porrigitur nobis uerum corpus & uerus sanguis domini nostri Iesu Christi, sub pane & uino manducandum, & bibendum, ab ipso Christo instituta, ut per fidem in hæc uerba promittentis Christi, quod pro uobis datur & effunditur in remissionem peccatorū, habeamus condonationē omnium

L iij delictorū

delictorum, uitam & iustitiam, quæ bona in hoc contingunt, ut sicut deus gratis remittit mihi mea peccata in filio suo unigenito, quem pro me tradidit. Ita uicissim ego gratis benefaciam proximo meo. Hæc definitio ab omni parte absolutissima est.

Causæ materiales.

Materiales sunt causæ, corpus, sanguis, panis & uinum.

Causæ formales.

Manducare & bibere.

Causæ efficientes.

Christus institutor, cui adijcitur & Verbum. Iuxta illud: Accedat Verbum ad elementum & c.

Causæ effectuales.

Habere remissionem peccatorum, uita & iustitia, sunt res cognatæ.

Alij sunt huius sacramenti effectus.

Admonere nos de promissionibus dei.

Testari de beneuola dei uoluntate erga nos.

Testari Christum in nobis habitare.

Esse signum placati dei.

Excitare

Confirmare fidem.

Elicere

Adhortari ad mutuam charitatem.

Adhortari ad bene operandum, ne rursus polluamus nostra corpora iam coniuncta corpori Christi.

Ostendere nos esse Christianos, cum accedimus ad hanc Cœnam. Hortari ad gratiarum actiones. Ad

Adhortatio ad communicaturos.

Optime fili, quia cupis sacramentum altaris sumere. Scias igitur hoc sacramentum pro infirmis conscientijs & peccatoribus esse institutum, ut haberent infirmi peccatores, quo consolarentur se contra peccata, mortem & Satanam. Quare cum tu confiteris te esse peccatorem, atq; adeo talem, qui sentis te consolatione opus habere. Iam igitur ex parte talis es, qualem te requirit hoc sacramentum. Ne tamen credas hoc satis esse, confiteri te peccatorem: oportet etiam te credere promissioni huic sacramento annexæ, in qua promittit Christus gratuitâ peccatorum tuorum remissionem, uitam & iustitiam. Quæ firmiter credere, est digne accedere ad hoc sacramentum. Nam remissio peccatorum, uita & iustitia non sequuntur te, quia edis aut bibis corpus ac sanguinẽ Iesu Christi. Sed quia credis in hæc uerba: Quod datur & effunditur pro uobis in remissionem peccatorum, quæ est ipsissimus & proprius fructus, quẽ accipimus hoc sacramento. Præter hunc potissimum fructum, qui est remissio peccatorum, admonet te hoc sacramentum mutuae charitatis, ut sic diligas proximum tuum, idq; gratis, sicut Christus dilexit te, tua causa mortem ferens. Præterea quia hoc signo iungeris corpori Christi, sancto atq; impolluto, admonet te hoc sacramentum, ut incipias bene operari, neq; posthac corpus tuum polluas peccatis, & sic descendes corpus Christi. Ostendis porro communicatione huius sacramenti te Christianum, qui iungit Verbum ex animo. Qui enim sacramenta negligit, is neq;

Verbum multum curat. Siquidem sacramenta sunt pars Verbi. Postremo quia in hoc sacramento accipis remissionem peccatorum, uitam & iustitiam, maxima quidem bona. Ideo monet te hoc sacramentum, ut uicissim gratus sis, erga tanta bona. Vnde à ueteribus theologis hæc cœna dicta est *εὐχαριστία*.

Propositiones de sacramento altaris, quæ explicant uerū usum huius sacramenti & simul ostēdunt contraria.

I Adserimus in hoc sacramento sub pane & uino porrigi nobis uerum corpus & uerum sanguinem domini nostri Iesu Christi.

II Qui respicit externum huius sacramenti signum, neglecto Verbo & mandato instituentis Christi, is facile offenditur uilitate huius signi, neq; credere potest uerū corpus & uerum sanguinem domini nostri Iesu Christi sub pane & uino nobis porrigi.

III Vt est humanæ naturæ impossibile, credere cœlum & terram creata esse per Verbum. Ita quoq; impossibile est humanæ naturæ, credere sub pane & uino porrigi nobis uerum corpus, & uerum sanguinem domini nostri Iesu Christi.

III Qui dicit se humana ratione capere non posse sub pane & uino porrigi nobis uerum corpus & sanguinē domini nostri Iesu Christi, is uere dicit. Siquidem humana ratio tantū ea capit atq; intelligit, quæ oculis uideri & manib. palpari possunt. Nullus

V Nullus scripturae locus proferri potest, qui clare testetur corpus & sanguinem Christi non porrigi nobis in sacramento altaris, uel qui cogat uerba coenae interpretari allegorice.

VI Allegoriam in coena domini peperit absurditas, quae impingit tantum in iudicium rationis.

VII. Quod si haec satis firma causa esset, non porrigi nobis in sacramento uerum corpus & sanguinem domini nostri Iesu Christi, quia uerba coenae debent allegorice interpretari, sequerentur inde multa absurda. Sic nullus articulorum fidei maneret certus, quos humana ratio quoque intelligere non potest. Imò quis uellet orare aut petere aliquid à deo, quae etiam ratio neque uidet neque intelligit.

VIII Christus institutor huius sacramenti est. Igitur huic nihil addi debet neque adimi.

IX Quemadmodum iure civili cautum est, ne mutetur post mortem testatoris legitimum testamentum. Ita nec Christi testamentum mutare licet, quod suo sanguine obsignauit & sua morte confirmauit.

X Ademptionis causam praebuit ipsa ratio, quae credere non potest corpus sine sanguine existere posse. Nam ubi corpus sanguine caret, (sic argumentatur ratio) ibi non potest diu subsistere.

XI Rationis hoc argumentum est, & suo loco dictum uerissimum. At deus ut alias saepe in magnis rebus coram mundo stultissime egit, sic quoque in hoc sacramento, ut perderet sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentum. I. Corinth. I.

XII Institutum Christi docet utranque speciem in sacramento

mento

mento altaris. Ergo una species improbat.

XIII Non ualet Papistarum obiectio à longitudine temporis sumpta, uel ideo probatam esse unam speciem, quia à multis annis durauit in Ecclesia, Ecclesiae autem esse obtemperandum. Huic obiectiōi satisfacit hæc responsio: Ecclesia Christiana fundata est super Verbum, Et hoc docet utranq; speciem: Ergo una species non est probanda, Ratio est, quia contrariatur Verbo.

XIII Vt non ualet argumentum à circumstantia temporis. Ita nec argumentum à consuetudine. Nam si consuetudinis longinquitas est consideranda, uincit utraq; species, quæ tempore Apostolorum in usu fuit. Imò à Christo sic instituta: Ergo utraq; species etiam consuetudinis iure, unà specie potior est.

XV Neq; moramur pericula, quæ prætendunt Papistæ, ut si quid è calice funderetur & similia. Quorū iudem non timent: Quod si coelum, ut ille ait, rueret? Testamentum non mutatur propter infirmitatem hæredis, neq; hæres priuatur hæreditarijs bonis, etsi aliqua infirmitate laboret. Ita nec nos eramus priuandi altera specie propter quamcunq; etiam nostram infirmitatem.

XVI Qui ita solliciti fuerunt in testamento Christi mutando & adhuc hodie sunt, illi sua prudentia, imò stultitia præiudicant prudentiæ & sapientiæ Christi.

XVII Eadem ratio præbuit Papistis & additionis causam. Hi enim cum uiderent tantam maiestatem nobis dari in sacramento, ex admiratione summæ illius maiestatis moti fuerunt & uarias ceremonias, diuersosq; cultus instituerunt, qui cum uerbo dei carent, nihil sunt.

Ridicula

XVIII Ridicula ac uana est illa similitudo, qua nituntur Papistæ circa hoc sacramentum pomposas illas ceremonias probare. Quemadmodum, inquiunt, solemus nos præparare in magni alicuius principis aduentum: Ita quoq; æquum est, ut nos in aduentum Christi, ad hoc sacramentum uenientis, paremus. Intentio quidem bona est in speciem, sed sine uerbo dei impia. Alia etiam ratio est cum deo ac cum hominibus.

XIX Nec admittimus ullam externam præparationem ad hoc sacramentum, qua studemus nos tanto sacramento dignos reddere, sed ille uere est dignus ac probe paratus ad hoc sacramentum, qui credit in uerba Christi, pro uobis datur et effunditur in remissionem peccatorum.

XX Verum cum damnamus præparationem, qua studemus nos dignos reddere. Interim non permittimus, ut omnem modestiam exuamus & neglecta omni reuerentia ad sacramentum altaris, ut sus ad stabulum proruiamus. Hinc & Augustinus dicit super Ioannem:

Accedens debet esse plenus sanctimonia.

XXI Arcendi sunt quoq; ab hoc sacramento, idq; de more ueteris Ecclesiæ, qui manifestis criminibus sunt obnoxij.

XXII Verbum, panis & uinum sunt de substantia huius sacramenti, quæ res cum adsunt, non est ulterius disputandum contra perfectionem huius sacramenti. Sic siue boni siue mali sint ministri: Sic siue credat siue non, qui accedit ad hanc Coenam, tamen sacramentum perfectum est, propter prædictas principales causas. Vide locos supra citatos de baptismo ex Augustino.

Patres

XXIII Patres duplicem huius sacramenti manducationem fecerunt à quorum exemplo non recidemus. Alteram uocarunt corporalem siue sacramentalem, quæ ore fit tantum: Alteram spirituales, quæ fide fit.

XXIIIII Corporalis sine spirituali facit nos indigne edere & bibere corpus & sanguinem Iesu Christi,

XXV Spiritualis sine corporali apud Christianos quotidie fit, cum spiritualiter implantantur Christo per fidem, ut maneat ipsi in Christo & Christus in ipsis, de hac manducatione spirituali loquitur totum 6. cap. Ioan.

XXVI Qui recte uti uult sacramento, illum oportet utranq; manducationem coniungere. Et ut Verbum à fide non licet utiliter separare: Ita nec spirituales manducationem à corporali & uicissim.

XXVII Confusio utriusq; manducationis, nostris diebus errorem de hoc sacramento peperit.

XXVIII Sacramenti altaris præcipuus effectus est remissio peccatorum. Reliquos mutuatur ex natura signorum, qui sunt excitare, erigere & mouere cor ad credendum, testari de beneuola dei erga nos uoluntate & c.

XXIX Qui prædictos effectus adimunt sacramento altaris, illi tradunt ociosum et sine omni fructu sacramenti.

XXX Si sacramentum altaris præter discretionem, ut illi aiunt, nihil aliud commodi adferet, sanè per quod exiguus esset eius usus, propter quod instituisset Christus tantum signum.

XXXI Quod nos tribuimus sacramento altaris excitationem & erectionem fidei, id non temere facimus sed ueteris Ecclesie consensu, quem & approbat experientia illarum uirtutum, quas experiuntur conscientie post
communi-

communicationem & in communicatione.

XXXII Qui tantas sacramenti uirtutes capere non potest, ille coniiciat animū oro, ad uirtutes & potentiam Verbi, quod & ipsum contemptū, tamē parat in nobis fidem. Iuxta illud: Fides ex auditu est, auditus uero per uerbum dei. Quid ergo mirum, si & sacramentum excitet ac moueat cor ad fidem, cum hoc sit uisibile uerbū?

XXXIII Errant Papistæ qui sacramēto altaris uim iustificandi attribuunt, idq; ex opere operato.

XXXIII Si enim sacramentum altaris iustificaret sequeretur iustificationem habere diuersas causas. Imò à se inuicem alienas, uidelicet sacramentum rem per se uisibilem & fidem quæ in corde residet & inuisibilis est.

XXXV Remissio peccatorum sequitur propter fidem in uerba Christi. Quod pro uobis datur & effunditur, non propter externum edere aut bibere.

XXXVI Errant qui sacramentali manducationi partem iustificationis, partem fidei uendicant.

XXXVII Errant qui ex sacramento altaris sacrificium faciunt, applicandum pro uiuis & mortuis in remissionem culpæ & pœnæ.

XXXVIII Errant qui certum tempus præscribunt ad sumendam Coenam dominicam.

FINIS.

LIPSIAE, EXCVDIT MICHAEL

BLVM MENSE IUNII,

ANNO

M. D. XXXIX.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

2117

WILHELM VON HUMBOLDT

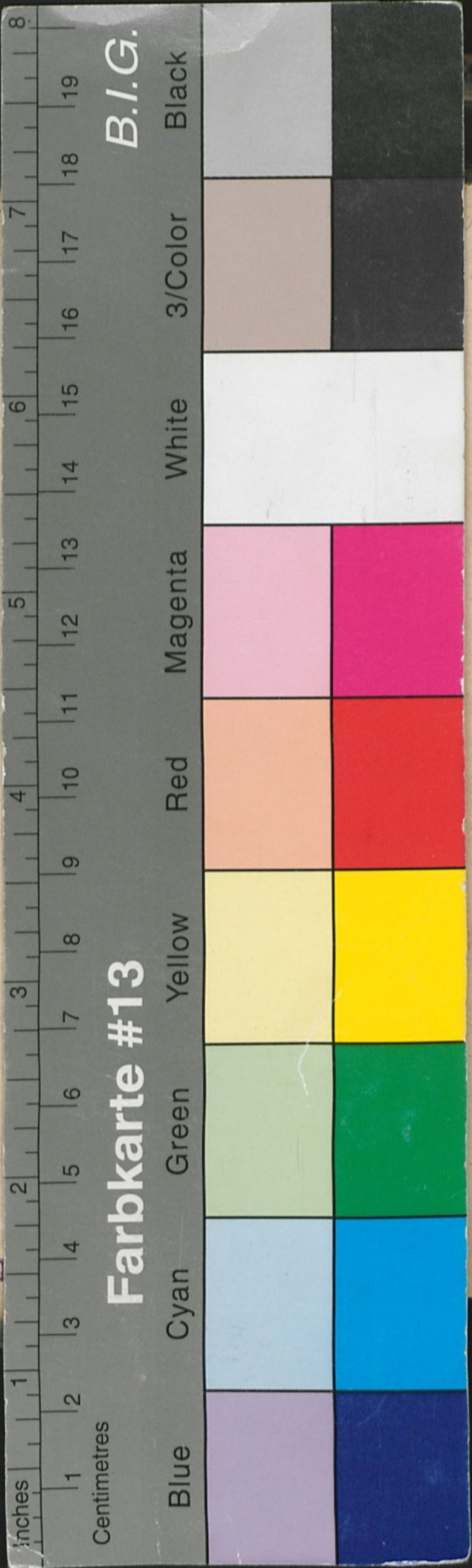
1793-1835

Fm 169 ¹¹
—

(X2275379)

B.I.G.

Farbkarte #13

Inches

Centimetres

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

1.

CATECHIS

MVS PER OMNES QVAESTIONES

& circumstantias, quæ in iustam tractationem incidere possunt, in usum prædicatorum diligenter ac pie absolutus.

AVTORE M. ERASMO Sarcerio Annamontano.

ANNO M.D. XXXIX.